

Sõjaasjanduse ajakiri

SÕDUR

№ 14/15.

Teisipäeval, 12. aprillil 1927.

IX aastakäik.

10 AASTAT TAGASI.

M. Maksolly akvarell.

VANGLA „PAKS-MARGAREETE“ PÕLEMINE 1917 a. MÄRTSIS.

Hind 40 mk.

SISUSTIK:

Sõjamineister kindral Reek'i kõne Riigikogus Sõjamineisteriumi eelarve arutamise puhul: — A. Traksmann: Kaitseväge kasvatuse ja väljaõppe alalt. — M. T.: Õppereiside korraldamine. — O. J.: Ettepanekuid sõjaväeliste termide lõplikult kindlaks määramisel. — A. Zemel: Uus ellaskmise meetod tšepoolse külguvatusega. — A. P.: Mõnda laskeasjandusest. (Järg.) — V. K.-s.: Jalaväelase kandekoormast. — H. Kahu: Allveelaevad. — A. V.: Märkusi sõjaväe arstlike korralduse ajaloost. — A. V.: Soome vabadusvõitlus. (Järgneb). — Langemarek. — K. Selter: Juriidilisi näpunäited. — Sõjakirjandust. — Kaitseväge elu. — Uusi raamatuid Kindralstaabi raamatukogus. — Kroonika.

Sõjamineistri kindral Reek'i kõne Riigikogus Sõjamineisteriumi eelarve arutamise puhul.

Sõjamineisteriumi eelarve arutamise puhul Riigikogus sõjamineister kindral Reek, vastates eelarve arutamisel tehtud märkustele, esines kõnega, mis käsitleb mitmeid tähtsaid küsimusi meie kaitseväge elus. Müu seas oli puudutatud ka „Sõdur“. Kuna see kõne ei leidnud käsitlemist üldises ajakirjanduses, siis toome siinkohal kõne tähtsamad osad.

„Väga lugupeetud R-k. liikmed! Mis puutub õppetöö reorganiseerimise küsimusse kaitseväes, mida siin on rõhutatud, siis pean tähendama, et see algas juba ammu. Juba 1920 a. kindral Sootsa korraldusel meie kaitseväge keskasutusse toodi üle Pärnust mind ja 1921 a. kolonel Sternbeck. Selle järele algasid läbirääkimised välisriikidega meie ohvitseride vastuvõtmiseks väljamaa sõjaväe õppeasutustesse. Nii 1923. a. minu juuresolekul sellekohta oli kindral Lillil läbirääkimine Prantsuse kindralstaabi ülemaga, kus meile lubati vastu tulla. Sügise poole tuli teade, et meile on reserveeritud üks koht. Rohkem kohti Prantsuse kõrgem kool meile ei saanud anda, mispärast pidime sellega leppima. Kui võtame protsentuaalselt, siis olgu tähendatud, et meile on palju antud. Ameerika sõjaväele, näiteks, on antud kõigest kaks kohta, Poolale neli kohta j. n. e. Seega oleme saavutanud, mida üldse saavutada võimalik oli. Praegu on seal kaks ohvitseri ja kolmas sõidab varsti välja.

Muidugi võiks veel tõusta küsimus, et saata kusagile mujale. Kuid kuhu? Inglismaa ei ole nõus vastu võtma. Jääb veel üle Belgia. Kuid seal on 3-me aastane kursus ja õppemeetodites on lahkuminekuid Prantsuse kõrgema kooli meetoditega — seega ei ole mõtet saata. Parem juba saata sinna, kus meetodid on ühtlased. Kui ma läinud aasta lõpul Prantsusmaalt tagasi tulin, siis kindral Sootsa nõusolekul algas õppetöö reorganiseerimine, mis kestab seniajani täiel ulatusel. Tänavu sügisel Prantsuse kõrgemast koolist tuleb tagasi kol.-leitnant Jaakson, kes määratakse otsekohe tööle S. Ü. Õppeasutusse. Käsitledes

Kaitseliidu instruktorite küsimust,

pean alla kriipsutama, et sinna on püütud komandeerida ainult paremaid ohvitseri. Näiteks, 2. diviisi õppekompanii juures sel aastal

oli ettevalmistamisel 6 ohvitseri eesmärgiga neid komandeerida kaitseliitu. Ka teistes diviisides sellele küsimusele on pööratud tõsist tähelepanu. Kaitseliidus meil on alati tegutsenud parema haridusega ohvitserid ja kaitseliidu keskjuhatus on vanemate ohvitseride käes. Seega ei saa millegiga tõendada, nagu oleks saadetud halba elementi kaitseliidu juhatajateks või instruktoriteks.

Noorsoo sõjalise ettevalmistuse alal

koolides praegu on käimas läbirääkimised haridusministeriumiga selle kohta, kuidas seda tööd kõige paremini korraldada. Selle töö teostamiseks tahame panna ametisse võimalikult suuremal arvul paremaid ohvitseri. Neid ohvitseri kavatsime ette valmistada eriti selleks korraldatud kursustel. Sest pean tähendama, et meil on palju noormehi, kes soovivad saada sodustusi lühendatud teenistusaja näol kaitsevärke astumisel. Praegu noorte sõjalist ettevalmistust teostab kaitseliit kaitsevähast sinna komandeeritud instruktorite kaasabil. Suvel kaitseliidule võimaldatakse laagrisolemine koos kaitseväge osadega. Seega kaitseministerium on kõigiti püüdnud ja püüab ka edaspidi sellele tööle kaasa aidata. Siin on puudutatud veel

meie sõjanduse ajakirja „Sõdurit“.

Pea tähendama, et „Sõdurit“ toimetamise alal meil on püütud sammuda kõigiti edumeelset rada, ja mulle on võõrastav ütetus, et seal moonutatakse sotsialismi.

„Sõdur“ on ainukene sõjaasjandusline ajakiri meil Eestis. Tema veergudel võivad meie kaitseväge juhid omi mõtteid avaldada mitmesuguste küsimuste kohta. Siin saame käsitleda ja levitada küsimusi, mis praegu on modernsed ja aktuaalse tähtsusega, sest paljud ohvitserid meil ei tunne võõraid keeli. „Sõdur“ teeb seda tööd rahuloldavalt, püüdes kaasa kiskuda vaimlise tööle ka meie noori ohvitseri. Tõrjun tagasi etteheite, nagu oleks „Sõdur“ teinud politikat. „Sõdur“ ei aja mingisugust politikat, nagu ka kaitseväge seisab väljaspool poliitilist võitlust. Lehitsen alati „Sõdurit“ ja seda iga tahes märganud ei ole. Kui see siiski on sündinud, siis ehk näitate minule konkreetse juhtumise“.

Kaitseväe kasvatus ja väljaõppe alalt.

„Üldine õppekava noorte 5-kuuliseks ettevalmistamiseks“.

A. T r a k s m a n n.

Kasvatuse ja õppetöö, see inimese vaimlise ja füüsilise „mina“ kujundamine peab sündima kavakindlalt — see on lihtne pedagoogiline tõde.

Sõjaväelise kasvatuse ja õppetöö aluseks on ametlikud määrustikud ja eeskirjad — neist tuleb kindlasti kinni pidada. Kuid eeskiri ei tähista mitte ära seda teed, mida mööda minna kasvatuse- ja õppetöös, ta annab vaid eesmärgi, kuhu jõuda.

Õppekava peab täiendama eeskirja selles suhtes,

— jaotades õppematerjali sarnaselt, et selle järkjärguline omandamine viiks üldise eesmärgi saavutamisele,

— andes metoodilisi juhtnööre selle kohta, kuidas õppematerjale käsitleda sarnaselt, et nad annaksid maksimaalset kasu minimaalse ajakuluga ja jõukuluga õpilaste poolt.

Meie kaitseväe kasvatuse ja õppetöö jaguneb osadeks, milles noorte ettevalmistus moodustab esimese astme.

See on alus kõigele.

Uute määruste järele ka ohvitseri-juhi ettevalmistamine algab väeosas — noorena, mida tuleb muidugi kõigiti tervitada kui suurt sammu edu poole meie juhtide ettevalmistamise alal.

Aluse rajamine tulevase sõjaväelase välja-kujundamisel omab erilise tähtsuse, seepärast siin kasvatajad ja õpetajad peavad toimima erilise tähelepanuga.

Meil on juba sarnaselt välja kujunenud, et noorte õppeaeg moodustab kasvatuse ja õppetöö tähtsama osa.

Aprilli algul väeosadele laiali saadetud Kindralstaabi ülema poolt kinnitatud „üldine õppekava“ tahab selle töö tulevikus reglementeerida veel üksikasjalisemalt, kui see on sündinud senini.

Õppekava ise on pikemate katsete ja küsimuse mitmekülge järelekaalumise tulemus. Ühe õppeperioodi kestvusel kava oli proovimisel väeosades. Väeosade poolt kava kohta oli avaldatud märkeid ja soove, mis võeti arvesse kava ümbertöötamisel keskasutuses.

Seega peaksime olema jõudnud enam-vähem stabiilse õppekavani, mis jääks püsima meie noorte kasvatuse ja väljaõppe alal vähemalt senikauaks, kuni üheaastane teenistusaeg ei sunni ümber korraldama kaitseväe tervet väljaõppe tööd.

Alljärgnevas võtan lähemalt vaatlusele tähtsamaid küsimusi õppekavast.

Õppekava esimeses osas on käsitletud kasvatuse ja õppetöösse puutuvad üldised küsimused. Erilist tähelepanu siin väärivad järgmised küsimused:

— põhinõuded õppuste organiseerimisel ja läbiviimisel, õppuste arvestamine ja kontroleerimine

— järeleaitamise õppused,

— vabaaja kasutamine.

Õppuste organiseerimine — ettevalmistamine on kõikide juhtide vastutavaks kohuseks. Ettevalmistamata õppetöö väärtus on mitte ainult null, vaid negatiivne. Sõdur peab kas õppima või puhkama — ja õppida võib ainult siis, kui õppetöö on organiseeritud üksikasjus. Igal juhul õppetöö ettevalmistamise suhtes on täita oma osa. „Õppekava“ seab üles tähtsamad neist nõudeist, mida peab täitma kompül, rühmül ja allohvitser. Olgu neist toodud mõned:

— kompül on kohustatud kõiki alluvaid juhte eelmisel päeval ette valmistama järgmiseks päevaks ette nähtud õppustele;

— rühmülil peab iga õppetunni jaoks olema kokku seatud üksikasjaline õppetunni kava, mille sisu on üldjoontes järgmine: õppuste sisu ja käik, ajajaotus, õppustel tarvisminevad õppevahendid, õpetatava meeskonna ja töö jaotus (õppegrupid).

Seega õppetöö ettevalmistus käsitleb peaaegjalikult järgmist: mida õpetada, kus kohal ja missuguste abinõudega õpetada, ajajaotus ja meeskondade jaotus õpetajate vahel. Kui need küsimused enne õppetöö algust on lahendatud, kui õppetunni alates kõik — meeskond, õpilased ja õppeabinõud on oma kohtadel ja kõlab esimene komando või käib esimene püssipauk — siis õppetöö on edukas ja õppeaeg kasutatakse ära otstarbekohaselt.

Õppetöö teostamisel „õppekava“ kriipsutab alla teravalt järgmisi asjaolusid, mis sageli kipuvad ununema:

— rohkem tegelikke harjutusi ja töid, vähem suusõnalisi seletusi,

— kõik juhid ja õpetajad, peavad eeskujulikult oskama täita ja näidata kõiki neid võtteid, mida nad nõuavad õpilastelt. Õpetaja ei tohi ühtki võtet seletada ilma, et ta sealjuures ise tegelikult ei näitaks kuidas seda võtet tuleb täita.

Eeltoodud kaks põhimõtet on maksvad kõikide õppetööde ja tegevuste kohta — ükskõik mis alal nad ka ei sünniks. Praktiline kasvatus ja õpetus, kus juht on kõiges eeskujuks alluvatele

— see on pedagoogiline nurgakivi, mille kindluses ja tähtsuses peavad olema veendunud kõik juhid.

Õppetöö kavakindlus peab olema rajatud selle töö täpsele arvestamisele, et igal ajal oleks võimalik selgusele jõuda, mis on tehtud ja mida tuleb veel teha. Arvestamise võimaldamiseks „õppekavas“ on nähtud ette õppuste kontrollraamat.

Ta võimaldab saada ülevaadet õppetööst ka juhile, kes ei ole alaliselt jälginud õppetöö käiku.

Kui õppetöö mõne õpilasega või üksusega ei anna soovitavaid tagajärgi, siis on loomulik ja õppetöö edukuse mõttes kõigiti soovitatav, et neile õpilastele ja üksustele määrataks järeleaitamise õppused. Järeleaitamise õppuste kohta väeosadest on kuulnud vastupidiseid — pooldavaid ja hukkamõistvaid arvamisi. Nagu igal nähtusel nii ka järeleaitamise õppustel on kaks külge — positiivne ja negatiivne. Seda õppust käsitledes peame hoolitsema selle eest, et ta negatiivsed küljed ei pääseks maksvusele. Viimastest tähtsam on see, et järeleaitamise õppused ei kujuneks karistuseks õpilasele. Selle eest hoiatab ka õppekava. Järeleaitamise õppused peavad sündima kavakindlalt. Neil õppustel järeleaitatavaid tuleb käsitada suure tähelepanuga ja heatahtlikkusega, sest sageli on siin tegemist inimestega, kes on teistest maha jäänud mitte et nadeitahtnud õppida, vaid et nad seda ei suutnud oma nõrgemate võimiste pärast.

Vabaaja kasutamises rivijuhtidele on jäetud suur vabadus. Eelmises ajutises kavas oli ette nähtud teatud arv tunde, mis pidi sunduslikult olema võetud vabaaja arvel. See on osutunud ebaotstarbekohaseks. Põhinõudeks on, et eriti noor vabal ajal alati ei oleks mitte jäetud tema enese hooleks. Kuid teiselt poolt vaba aega sõduril on vähe, mispärast sellega peab eriti kokkuhoidlikult ümber käima. Siin tuleb leida kuldne kesktee, mis juhtide heal tahtmisel on täiesti võimalik. Vabal ajal tuleb pakkuda seda, mis kannab meelega vahetust iseloomu, mis on huvitav ja kaasakiskuv. Väeosades, kus sellele küsimusele tarvilist rõhku pandud, on saavutatud häid tagajärgi.

„Üldise õppekava“ teine jagu sisaldab:

— kava iga õppeala peale eraldi,

— metoodilisi juhtnööre iga õppeala kohta.

Kava sealjuures jaguneb veel kaheks:

— õppeaine sisu,

— sisulised märkused, mis on asetatud vastavalt iga küsimuse järele lehekülje teisele poolele.

Niisugune väline kuju õppekavas on osutunud otstarbekohaseks: ta võimaldab juhile saada ülevaate mitte ainult aimest ja selle sisust, vaid ka selle kohta, mis on enam, mis

vähem tähtis ja kuidas teatud küsimusi metoodiliselt käsitada noorte õpetamisel. Võib olla, et kõik need metoodilised juhtnöörid ja märkused ei ole enam tarvilikud vilunud patülidele ja kompülidele, ses mõttes, et nad ise neid ei tea. Kuid nende koondamine õppekavasse on tarvilik selleks, et patülid ja kompülid nende põhjal valmistaks ette ka nooremad, vähem vilunud juhid, nõudes ühtlasi nende juhtnööride järjekindlat täitmist õppustel.

Sisuliselt noorte õpetamine ohvitserile ei tekita ju mingisuguseid raskusi, — ained ja õppealad, mi ssiin käsitletulevad, oma sisult on lihtsad, oma ulatuselt kitsalt piiratud ja kõigile tuttavad. Kuid raskused tekivad just siis, kui asume kõnelema meetodist — kuidas õpetada, et neid lihtsaid asju sisendada noore hinge, tema lihase ja verre. Kes tahab õpetada, peab olema vilunud eeskätt metoodiliselt, ja sel alal noori, vilumata juhte tuleb järjekindlalt edasi arendada. „Üldine õppekava“ selles töös tahab appi tulla rivijuhtidele, koondades endasse neid tähtsamaid metoodilisi juhtnööre ja märkusi, mida peab silmas pidama ohvitser- (allohvitser-) õpetaja ja millede täitmist tuleb järjekindlalt kontrollleerida.

Noore ettevalmistus jaguneb järgmisse kolme suurde ossa:

— sõduri - kodaniku sõjaline ja üldine kasvatus:

— kehaline kasvatus,

— sõjatehniline ja taktikaline väljaõpe.

Esimesed kaks osa kokku moodustavad selle, mida meie nimetame noore vaimliseks ja kehaliseks kasvatuses, kolmas osa — tema kui võitleja väljaõppe. Väljaõpe oma 470 tunniga võtab oma alla suurema osa üldisest õppeajast — 70%. Siit on ühtlasi selge see lõpueesmärk, kuhupoole püüda noorte ettevalmistamisel. Mida enam vaimliselt ja kehaliselt ettevalmistatuna noor kodanik satub kaitseväkke, seda enam tähelepanu võib pöörata tema puht sõjalisele väljaõpetamisele, vähendades õppeaega üldise kasvatuses arvel. Kaitseväe teenistustaja lühene misega tuleviku arenemine läheb igatahes selles sihis nii meil kui mujal riikides.

Siit muidugi ei või veel mitte järeldada, et väljaõpe ja kasvatus on midagi hoopis erinevat üksteisest ja et ühe suurenemine tähendab juba teise nõrgenemist. Väljaõpe iseendast ei ole ka muud midagi kui kasvatus, ainult suunatud teatud kindlate oskuste ja võtete väljaarendamisele, mis on eriti tähtsad võitleja seisukohalt. Nende oskuste ja võtete kätteõpetamine, kui töö on sõjapedagoogiliselt õieti pandud, kahtlemata väga tugevasti mõjutab ka sõduri üldist vaimlist ja kehalist arengut. Ei ole

Vabadussõja päevilt. 6. jal. rügemendi puhkus rännakul Riia-Pihkva kiviteel.

kahtlust, et sõjaline väljaõpe on sport, väga intensiivne kehaline treening väga heades hügieenilistes tingimustes, seega kehaline kasvatus selle sõna otsekoheses mõttes. Vaimlise kasvatusel alal väljaõpe arendab õpetatava iseloomu, otsustamisvõimet, algatusvõimet, aktiivset tähelepanu, distsiplineerib tema mõistust ja tahtejõudu.

Seega sõjaline väljaõpe on ühtlasi ka kasvatus, praktiline kasvatus tegelikkude harjutuste kaasabil. Siiski vajame veel erilisi kasvatuslikke momente ja aineid oma õppetöös seepärast, et a) noorsugu kaitsevärke satub veel vaimliselt ja kehaliselt liig nõrgalt ettevalmistatuna — seda tuleb täiendada, b) meie väljaõppe meetodid ja abinõud ei ole veel mitte jõudnud selle täiuseni, kus võiksime öelda, et õpetus, õppus, väljaõppe on sünoniim kasvatusel.

Tuleviku areng sünnib igatahes selles sihis. Kasvatustikkudest momentidest esikohale tuleb asetada teadliku distsipliinitunde ja täpse korramõiste sisendamist noore hingesse. Õppekavas on üksikasjaliselt üles loetud need ained, võtted ja meetodid, mille abil ohvitseril-õpetajal tuleb püüda teostada seda suurt vastutavat pedagoogilist ülesannet. See ülesanne on tõesti niivõrra delikaatne ja psühholoogiliselt raske, et tema juure tuleb asuda suure järjekindlusega ja püsivusega.

Psühholoogiliselt ta koosneb järgmistest momentidest:

—noorele välja selgitada distsipliini ja kindla korra vajadus elus üldse ja kaitsevähes eriti,

—nooresse sisendada tahtmine ja püüe end pidada ülal distsiplineeritult, alistuda distsipliini ja korra nõuetele,

—distsipliini ja korra nõuded noore hinges arendada distsipliinitundeks — sisemiseks veeneks ja töökspidamiseks, mis ei vaja enam nõudeid väljaspoolt,

—distsipliini ja korra nõuete täitmine — kasvatada armsaks harjumuseks noorele.

Eeltoodud gradatsioon näitab kuivõrra võrratult kaugel oleme veel lõpueesmärgist ka siis veel, kui meil piltliku ettekande ja elavate, huvitavate läbirääkimiste tagajärjel on läinud korda noorele selgitada, mis on distsipliin, milles ta seisab ja milleks teda vajatakse eraelus ja kaitsevähes. Ometi — juba ainuüksi niisuguse elava, piltliku, rikkalikult näidetega ja muude näitlikkude abinõudega illustreeritud õppetunni — läbirääkimiste korraldamine juhitl nõuab suurt ettevalmistust, pedagoogilist oskust ja vilumust. Kuipalju just neis küsimustes ei anta veel tunde, mis midagi välja ei selgita, vaid mis noore õpilase mõistuse ja südame jästavad sama külmaks ja puutumatuks nagu nad olid enne tundi.

Distsipliini ja sisekorra alal õppekavasse on koondatud juhtide tegelikke tähelepanekuid, kes sel alal omavad laialdasi kogemusi. Need kogemused ei peaks mitte jääma tähelepanematuks, vaid neid tuleks ennem täiendada uutega.

Sõduri-kodaniku üldhariduslik ettevalmistus oma 40 õppetunniga võtab oma alla umbes 6% üldisest õppeajast. Seda aga ei saa mitte lugeda liig suureks — vähemalt praeguses olukorras teda vähendada ei ole enam võimalik. Meetodilistes juhtnõuroides selle õppeala eesmärk on määratud kindlaks järgmiselt: riigustava meelsuse, tugeva isamaalis-sõjameheliku vaimu kasvatamine ja arendamine noores kaitsevähes astunud kodanikus. Õppeainetena on siin ette nähtud: kodumaa-ajalugu, kodumaatundmine, riigikaitse vajaduse ja selle teostamise selgitamine, isamaa- ja rivilaulud. Kõik ained on jaotatud teemideks, mida tuleb läbi töötada kõigi noortega väeosades. Teemid on valitud sarnaselt, et nad üldises kogusummas annaksid noorele kindla vastuse küsimusele: mida ja keda ma pean kaitsma, milleks ma tuln kaitsevähes ja mis on mu kohus siis teha, kui kaitsevähes koosseisus mind kutsutakse täitma minu kodaniku-riigikaitseja kohuseid.

On arusaadav, et ei suudeta kaitseväes lühikese aja jooksul noores juba kujunenud vaateid täiesti ümber töötada. Kuid neid tugevasti mõjutada on siiski võimalik. Metoodilistes juhtnöörides on näidatud kuidas seda tuleb teha. Teem ise on ju veel surnud suurus, mida peab tegema elavaks ja külgetõmbavaks ohvitseri-õpetaja isiklik mõju. Kuidas seda maksma panna — see küsimus on käsitletud õppekavas täielikumalt.

Sõjatehnilise ja taktikalise väljaõppe alal erilise põhjalikkuse ja üksikasjalikkusega on käsitletud kaks õppeala:

— laskeasjandus ja

— noore taktikaline väljaõpe.

Laskeasjandus — kaitseväes olevate relvade kasutamine vahelduvas lahinguolukorras — on noorele ühtlasi suurimaks kasvatuskooliks, mis tema vaimlistele (tähelepanu, hool jne.) ja kehalistele (täpsed, koordineeritud, kiired liigutused) võimistele esitab väga kõrgeid nõudmisi. Seepärast laskeasjanduse läbivõtmine nõuab erilist järjekindlust ja püsivust töös nii õpetaja kui õpilase poolt. Sel alal meil on täpsed, põhjalikke eeskirju. Õppekava oma näpunäidetega ja juhtnööridega, mis on välja kasvanud tegeliku õppetöö praktikast, juhivad tähelepanu neile küsimustele ja tegevustele, mida tuleb eriti silmas pidada. Ka on siin näidatud õppetöö järjekord.

Taktikaline väljaõpe käsitleb üksikvõitleja, jao ja rühma väljaõpet. Õppetöö aluseks on üksikvõitleja väljaõpetamine, mis kava järgi jaguneb järgmiselt:

— orienteerimine,

— maastiku vaatlemine, kirjeldamine ja hindamine paigal olles ja liikumisel,

— vaenlase vaatlemine paigal olles ja liikumisel,

— maastiku kasutamine,

— jalaväe luure — piilurite tegevus,

— vaatlus- ja vahiposti tegevus,

— sidepidamine,

— kaitsevõitlus,

— pealetungivõitlus.

Üksikvõitleja kõigekülgne väljaõpe on meie sõjalise kasvatustöö aluseks. Kuigi taktikalises tegevuses algrakuks on jago, siiski ka jao koosseisus võivad edukalt tegutseda ainult hästi välja treeneritud üksikvõitlejad. Õppekava metoodilistes juhtnöörides on näidatud kuidas organiseerida õppetöö, et ta oleks tõesti individuaalne ka siis, kui õpetaja-instruktori kasutuses on rohkem kui üks õpilane.

Jao ja rühma, samuti osalt ka üksikvõitleja taktikaline väljaõpe kavas on viidud kooskõlla uue „Jalaväe eeskirja II osaga“ sarnasel kujul nagu see praegu on välja kujunemas

komisjonis. Seega uue eeskirja ilmumisel teda on võimalik hakata kasutama veel selle kutse noorte õpetamisel.

Taktikaline väljaõpe on raskemaid väljaõppe alasid, sest ta nõuab eriti hoolsat ja täpset ettevalmistustööd õpetajalt enne töö juure asumist maastikul.

Taktikaline väljaõpe toob kasu ainult siis, kui ta võetakse läbi eluliste ülesannete lahendamiseks. Missuguses korras neid ülesandeid tuleb ette valmistada ja lahendada — näitlikult ja õpilaste poolt iseseisvalt — kõik need küsimused on käsitletud metoodilistes juhtnöörides. Missugune ülesanne maastikul lahendati, õppetöö juhataja kannab sisse õppuste kontrollraamatusse, mis võimaldab vanematele juhtidele igal ajal saada ülevaate kompanii väljaõppe seisukorrast sel alal.

Meil on ilmumas — esialgselt tõlgetena — mitmeid ülesannete kogusid just vähemate jalaväe üksuste tegevuse kohta, mis hõlbustab rivijuhtidele iseseisvate ülesannete kokkuseadmist ja käsitlemist.

Lõpuks veel paar sõna „Üldise õppekava“ käsitlemisest riiviosades.

„Üldine õppekava“ peab jääma tõesti üldiseks kõigis väeliikides, kus valmistatakse ette noori. Mitte ainult jalavägi, vaid ka kõik teised väeliigid — kahurvägi, ratsavägi, insenerivägi, soomusväed jne. — peavad oma noorte väljaõpetamise rajama „üldisele õppekavale“. Eriti kõik need õppealad, mis kõigile väeliikidele on üldised, peavad olema läbi võetud „üldise õppekava“ alusel. „Üldise õppekava“ alusel eriväeliikide juhivad seavad kokku muidugi oma erioõppekavad. Kasvatuse ja õppetöö ühtluse mõttes oleks kõigiti soovitatav, et need kavad omaksid samasuguse kuu kui „Üldine õppekava“, sisaldades ühtlasi kõik need põhimõtted ja metoodilised juhtnöörid, mis on ühised igas kasvatuse- ja õppetöös, sündigu see jalaväes, inseneriväes või mujal.

Meie S. Ü. Õppeasutused valmistavad ette juhte, kes koolist välja minnes asuvad ka noorte õpetamisele „Üldise õppekava“ alusel. Et see töö võiks sündida edukalt, selleks on tarvilik, et noored juhid „Üldise õppekava“ põhimõtete ja metoodiliste juhtnööridega oleksid tutvustatud juba koolis. „Üldine õppekava“ pakub rikkalikke materjale läbi-rääkimisteks praktilise pedagoogika tundidel, tuues õpilase otsekohesesse kokkupuutumisse selle elu ja tööga, mille jaoks ta end ette valmistab.

Sel viisil „Üldist õppekava“ käsitledes loome kindla aluse meie kaitseväe väljaõppe tööle, aluse, millele julgesti võime ehitada terve hoone — reamehe ja juhi ettevalmistuse.*)

*) Märkus: „Üldine õppekava“ lähemal ajal ilmub trükis, millega ta saab kättesaadavaks kõigile.

Kolonel-leitnant Johan Mey †.

5. apr. suri Tallinna sõjaväehaigemajas kolonel-leitn. Johan Mey.

Ta sündis 19. nov. 1867 a. Hiiumaal. Kutsehariduse omandas Paldiski merekoolis, mille järele teenis mitme riigi laevadel. Oli Venes üheks paremaks süvendusajanduse tundjaks. 1897 a. pärast vastavate kursuste lõpetamist sooritas mereväe-ohvitseri eksami ja algas teenistust Vene mereväes. Täiendas oma

eriharidust Saksamaal, Hollandis ja Inglismaal. Tallinna sõjasadama ehitamisel juhatas süvendustöid. 1917 a. evakueeriti Venesse, kust kodumaale tagasi jõudis 1920 a. Eesti kaitseväes teenis esiteks traalerite divisjonis ja hiljem Kindralstaabis jaoskonnaülemana.

Kol. Mey'd tunti laialdaselt. Ta ei olnud mitte ainult tubli ja energiline tööjõud oma kitsamal erialal, vaid ka väga mitmekesiste huvidega ja mitmekülgsete teadmistega ohvitser. „Sõduri“ veergudel ja mujal on ta oma uurimuste tulemustena avaldanud aastate kestel hulk põhjalikke artikleid meie sõjalise mineviku ja teiste küsimuste kohta, mis alati äratasid lugejaskonnas elavat tähelepanu.

Temaga kaotas meie kaitsevägi ühe oma tüsedamaist ja tüüpilisemaist kujudest, „Sõdur“ aga oma lugupeetavama ja põhjalikuma alalise kaastöölise. Kui inimene oli kol. Mey äärmiselt sobiv, vastutulelik ja õiglane. Kõigil, kes teda tundsid, jääb talt järele parim mälestus.

Õppereiside korraldamine.

Õppereisid ehk ekskursioonid omavad õppetöös tähtsa koha. Üldhariduslistes koolides on nad juba ammu tunnustatud, kuid väärihinneline pääseb rohkem ja rohkem maksuvusele laboratoorse õppeviisi levinemisega, olles selle üks tähtsaid tegureid. Samuti seltskondlikud ja kutse-organisatsioonid korraldavad oma liikmeile õppe- ehk huvireise, olgu puht huvi-lõbu või teaduslike eesmärkidega, kitsastele erialadele vastavalt. Puht huviesmärgilisi on modern keel ristinud huvimatkuks.

Kevadeti, teoreetiliste kursuste lõppedes oleme näinud ka kaitseväge õppeasutustest kadette ja ohvitseri matkamas õppereisidel. Tänapäeva modernid õppeviisid kaitseväge õppeasutustes ja ka kaitsevaelaskonna eneseharimise nõuded kergitavad õppereiside tarbe teravamalt esile. Seepärast arvan, et pole tarbetu pühendada mõnda rida küsimusele.

Käesolev kirjutus tahab rõhutada kaitsevaeliste õppereiside tähtsust, vaadelda praegust olukorda ja püüda märkida mõningaid tähtsaid nende võimalikul ja soovitaval arengumisele.

Üldiselt õppereise korraldatakse olgu puht huvi-lõbu või teadusliku eesmärgiga. Kuid loomulikult esinevad enamasti mõlemad nõuded lahutamatuks ja ka lahenduvad ühel ja samal ajal. Kaitsevaelised õppeasutused seavad oma reise eesmärgiks peamiselt õppe külje, kuna kaitsevaelaste organisatsioonid jälle esikohale asetavad huvi. Kuid kindlat piiri pole ka siin.

Modern õppeviisid põhjenevad näitlikkusele. Mis võimalik, kõike seda näidatakse. Sellepärast teoreetilise kursuse jooksul kantakse võimalikult rohkem asja ja näitlikke õppevahendeid õpperuumi. Kaitsevæeski noorsõdurite õppustel on juba näitlik õppeviis mõjule pääsnud; on asutus näitlikkude õppeabinõude energilisele soetamisele. Kõiki asju aga pole võimalik õpperuumi tuua ja ka mudelid ning skeemid asendavad neid vaevalt. Siis loomulikult tekib vajadus õpilane viia õpitava asja juure. See oleks õppereis ja kuuluks järelikult näitliku õppeviisi vahendite hulka, oleks õppetunniks looduses.

Kaitsevaelise peaaegu — taktika alal on tähtsaim tegur maastik. Maastikust aga omandame nõuetava määrani täieliku ettekujutuse, kui ta tegelikult meie silme ees on. Taktikaliste eesmärkidega õppereise-väljasõite tunneb ka kaitseväge õppepraktika. Need on üks liik kaitseväge puht erialalisi õppereise, olgugi et nad seda nimetust ei kannu.

Uued voolud sõjaajaloo õppeainena käsitlemisviisides toetuvad näitlikkusele ja õpilaste iseseisvale uurimisele. Neid mõlemaid saavutame, sõidutades õpilasi ajalooliselt lahingu-

väljule ja muuseumidesse. Meie oleme tutvunud selle õppeviisiga Prantsuse sõjaväeliste õppeasutuste kaudu. Seal praktiseeritakse õppereise peamiselt Ilmasõja ajaloo õppimisel ja uurimisel. Kahtlemata, teaduse elava ja huvitava käsitlemise ning põhjalikuma omandamise arvel võidame, kui üks tähtsamaid elemente lahingus — maastik on loomulikuna meie silme ees, sest muljed vajutuvad seda sügavamalt meie mällu, mida rohkema arvu meeltega neid vastu võtame; ümbruskond mõjutab mälestuste ja üleelamuste elustamist, olgugi et tegelasiks olid teised isikud ja teisel aegel.

Noor kaitsevaelane ja tulevane kaitseväge juht oma teoreetilistel õppustel puutub kokku mitmesuguste sõjaliste ja eratööstusliste töökodade, tehaste, kaevanduste, kindluste ja tehniliste relvadega; kahtlemata tahaks ta neid oma silmaga näha. See teostub õppereisiga.

Kaitseväge juht peab tundma ka oma naabreid. Sellega on õigustatud õppereisid välismaile.

Ning lõppeks, jättes kõrvale kitsad erihuvialad, ka kodumaa tema kaunisuse, väärtuste, rikkuste ja rahva tundmisega on kaitsevägejuhile ülitähtsad. Siin tugevneb side oma maa ja rahvaga, sigineb ja leiab toitu armastus nende vastu — mis mõlemad kaitsevägejuhi ideoloogias ilmtingimatud elemendid. Meie maa on väike ja looduslikest varadest kehv — seda olukorda püüavad meie vaenlased iga soodsa ebasoodsal juhul ära kasutada ja kuulutada kadu meie iseseisvusele. Sarnased hädaldused ja ässitused on hõlpsasti külge hakkavad ja kutsuvad esile pessimismi. Parimaks relvaks nende vastu võitlemiseks on meie kodumaa põhjalik tundmine, mis eriti tähtis kaitseväge juhtidele.

Senini on õppereisid peamiselt esinenud meie õppeasutuste õppekavade praktilises osas, väeosades harvemini. Nad on ruumilt piirdunud pealinnaga ja selle ümbrusega, välja arvatud vast üksikud reised Kohtla põlevkivikaevandusse. Nende objektideks on olnud kõik muud, ainult mitte sõjaajaloolisi teeme. Kuid sellest vähe. Õppereisidega, arvestades nende kui ülitähtsa õppevõimalusega, peaks ammutama maksimumi võimalusi õppimiseks.

Meil pole kogemusi ajalooliste eesmärkidega õppereiside korraldamise alalt. Põhjusiks on, et meie sõdade ajalugu pole vastavalt uuritud ega pole neid õppeainena käsitletud kaitsevaelistes õppeasutustes. Pole jõutud. Kuid niihästi endiste sõdade kui ka Vabadussõja ajalugu on õppeainena väga tähtsad ja hädatarvilikud.

Muistsete eestlaste sõjad naabritega ja nende vabadusvõitlused kohustavad endid uurima kui esivanemate pärandust meie praegusele

kaitsevæle: sealt peame otsima ja leiame meie oma rahva hingelaadi positiivsusi elementeks praeguse kaitsevæe aluseis; sealt lehvib kangelalik vaim meie põlve vaimustamiseks kõndida samu radu kodu kaitsel; selle uurimisega puhastame roostest meie muistsete kangelaste võidupärgi — asetame neid eeskujuks olevale ja kasvatavale kaitsevæelisele põlvele; nende sõjakäikude ja kangelastegude uurimine ja tundmine on igale kaitsevæelasele kohustavaks austamisavalduseks oma eelkäijale.

Tummadeks, kuid süvenejale küllalt elavaiks tolleaja olukorra ja vaimu tõlgitsejaks on meie maalinnad ja kantsid. Muuseumides leiduvad relvad ja rüüd jutustavad esivanemate malevaldavate kuulsusest. Need on huvitavad igale kaitsevæelasele, eriti aga juhile vaatlemiseks uurimiseks ja tundmiseks.

Eesti pinnal on kahe iseseisvuse perioodi vaheajal olnud rohkesti sõdu, olgugi võõraste võimude vahel ja osalt ainult eestlaste vabanemisekatsed. Ka neid peab tundma meie kaitsevæe juht, oma maa ja rahva erialalist minevikku. Vaatamist väärivad siin kindlused, lossid ja lahinguväljad.

Viimane ja tähtsaim ajajärk meie sõjaajaloos on Vabadussõda, mille tulemuseks suurim moment ühe rahva ajaloos — ta iseseisvus, vabadus. Vabadus lunastatakse suure jõupingutusega, kogu rahva tahtmisega ja oskusega ennast ohverdada. Meile oli Vabadussõda üli suur, arvestades ohvrite, pingutuste ja tulemustega. Vabadussõda on kaunim lehekülge meie rahva ja kaitsevæe ajaloos, on parim tõendus meie rahva ja kaitsevæe võimetest. Kaitsevæe juhi kohus on tungida tema saladustesse, tõlgitseda neid tegureid ja sealt ammutada elemente ja kogemusi meie kaitsevæe organisatsiooni ja võitlusvõime säilitamise aluseiks, mis kindlasti tugineksid meie rahva väärtuslikel omadusil.

Modern sõjaajaloo õppimine on lahutamatu seotud lahinguväljade kohapealse uurimisega. Ükski skeem, kaart ega ka kujutusküllane ettekanne ei jäksa asendada tegelikku maastikku, kus iga küngas, kraav, onn ja metsatukk kõneleb elavamat, kaunimat ja uskumapanemisvõimelisemat keelt sündmusist, mis kunagi lavastunud siin või seal. Siin aga õnnetuseks, kuid meie strateegia kiituseks peab konstateerima, et Vabadussõja sõjateaduslikult parimad ja suuremad lahingud on löödud võõral pinnal. Landeswehri operatsioon tervena lavastus Lätis. Piirikaitse operatsioonide raskuspunktide maastikud idas, Narva ja Pihkva rindeil on jäänud N. Vene territooriumile. Siiski vaatamisväärsust leidub, pealegi pole võimatu korraldada matkeid liitlase Läti pinnale.

Milles siis põhjused, et seni pole õppereise kasutatud vastavalt nende tähtsusele? Osa

neist ilmnes juba eelmistes ridades, jääb järele ainult neid resümeerida. Puuduvad Vabadus- ja teiste meie sõdade käsitlemised õppeasutustes, mis kutsuksid õppereiside tarve esile. Ometi on ajaloolised teemid tähtsamad, mis kujundavad õppereiside tuuma, kuna tehased jne. kuuluksid vaatamisele ainult muu seas. Ajalooliste esemete vaatlemine on võimas ergutama teaduslikele uurimisile ja toitma tundmusi. Kodumaa ajalugu õpitakse õppeasutustes küll üld- ja ühtlasi sellega ka kõrvalainena, millel aga pole niivõrra kaaluvust, et tema käsitlemise juures võiks ja oleks õigustatud õppereiside küsimus kerkima esile. Aine käsitlemine üksi aga ka poleks andnud põhjusi õppereisidele, sest senise õppeviisi juures pole neid õppevahendina tarviliselt hinnatud.

Analüüserides edasi julgen järeldada, et senistel õppereisidel üldse puudus selgelt välja kujunenud õppe-eesmärk, pigemini olid nad huvimatku, mille korraldamise näiliseks tõukejõuks võis sagedasti olla ainult teadmine, et neid peab korraldama, on kombeks kujunenud. Et aga õppereisid annaksid nõuetavaid tagajärgi, selleks vaja neid ette valmistada, neid koostada auditooriumi tööga ja kavakindlalt teostada. Puudulikult ettevalmistamisel ja juhulikult korraldamisel ei suuda nad peale huvi-lõbu osavõtjatele siis palju pakkuda.

Korraldajaile sünnitab kahtlemata raskusi küsimus — mis vääriks olla õppereisi eesmärgiks. Pole ülevaadet sellest, mis meil on kaitsevæelise õppe-eesmärgiga vaatlemiseks väärilist, kus see ese asub, kuidas sinna pääseda ja kuidas õppereisist ammutada tulu. Meie ajaloolised sündmused omavad väikese mõõtka. Seepärast vast ka meie kaitsevæelisel koolil, mis hõljab kahe suurilma vahel — ühelt poolt taanduv endine Vene ja teisalt pealetungiv modern Prantsuse oma, kellel kaitsevæelisteks palverändamis-paikadeks Borodino, Sedan, Marne, Verdun, on raskendatud leida Vabadus- ja teiste meie sõdade lahinguväljade keskel näitamise- ja uurimisobjekte, mis veidigi küünlisid Verdunini ja teisteni. Kuid mis prantslasele Sedan ja Verdun, seda on meile Paala ja Narva. Jääb ainult soovida, et prantslaste eeskujul jäksaksime oma sõjalise mineviku tumme tunnismehi tõsta kaitsevæe juhtide pere tähelepanu ja huvi tulipunkti.

Õppereisidele kindla aluse rajamiseks tarvis kõigepealt selgusele jõuda, mis ja kus on vastavatel aladel õppe-eesmärgiga vaatamisväärilist. Ühel ja samal ajal on ju palju asju ja kohti, kuid nende hulgast peaks valima tüübilisemad, väärtuslikumad, hõlpsamini kättesaadavamad ja millest ajaloolisi andmeid rohkem säilinud, sest kõike vaadata pole mõtet — oleks üleliigne aja ning materjalne kulu. Nõnda üksikuid objekte oma erialadele vastavalt süstematiseeri-

des on lõpuks tarvis neid grupeerida nende asetuse ja juurepääsu võimaluste järgi ringkondiks, milles iga grupp vastaks ühele reisile. Näiteks, kui seisab kellegil ees õppereis Narva, siis sarnase grupeerimise põhjal võiks korraldaja enesele kava kokku seada, mis ja kus ta Narva reisil midagi näha võib, olgu siis sõjaajaloo, tööstuse, maastiku jne. aladel ja kuidas ta need objektid vähema aja ja rahakuluga läbi käib. Kui on sarnased kavad kogu riigi kohta olemas, siis on korraldajal hõlbust valida, arvestades käsutuses oleva aja ja materjaalsete ressursidega ning huvialaga, kuhu ja kuidas ta võib oma õppereisi teostada. Sellesse kavasse peaksid tingimata mahtuma ka igasugused reisi organiseerimisesse puutuvad andmed, nagu ligem raudteejaam, kaugus jaamast ja edasipääsmise võimalused.

Õppereisi kordaminekuks on sellest veel vähe: vaadeldavad esemed ja asjad on tummad, linnamäed ja lahinguväljad on ajahamba all teisenenud, paljud kokku varisenud ja muruga kattunud; tehased ja kaevandused kõnelevad vähe ja vähikule arusaamatus keeles. Vajanevad vastavad asjatundjate seletused. Mujal pääsime sellest üle kohalike tegelaste ja juhtide kaasabil. Raskem on ajalooliste objektide vaatlemine. Maastik üksi ütleb vähe. On tarvilikud referaadid ja seletused käesoleval kohal lavastunud sündmust ja tegevuspaika tunduvalt isikult. Meie oludes, kus ajalugu korraldamata, sünnitab sarnaste seletuste ja referaatide esitamine palju raskusi. Juhulikule õppereisi korraldajale kujunevad nad sagedasti ülepääsmatuiks. Ilma seletusteta ja juhatuseta vaatlemine ei paku huvi ega vii eesmärgile. Kuid seepärast täielikult hoiduda korraldamast meie juhtidele ja kaitseväelisele noorsoole õppereise muistse maleva ja Vabadussõja võitjate võitluspaikadele poleks ka õigustatud. Kuigi meil ajalugu korraldamata ja vaevalt tema nõnda pea korraldub, on võimalusi hankida tarvilisi seletusi, referaate õppereisideks. Referaadid ei nõua sügavat ajaloolist uurimist, jätkuks kirjeldavast ülevaatest üldjoontes. Seda võiksid teha Vabadussõja vastavaist lahinguist osa võtjad oma ja kaastelaste mälestuste ja osaliselt juba trükiis ilmunud kirjutuste põhjal. Vanema aja kohta leidub materjale üldajaloolistes teostes, vana neid sealt ainult kokku korjata ja korraldada; see töö üksikute teemide kaupa ei sünnitaks samuti raskusi. Neid kirjeldusi ühes muude õppereiside korraldamisesse puutuvate andmetega võiks vast esialgu perioodiliselt katsuda ilmutada „Sõduri“ veergudel ja hiljem koondada „Õppereiside käsiraamatuks“. Need kirjeldused oleksid lõimestikuks, millesse õppereisist osavõtjad põimiksid oma ettevalmistused, jagades omavahel aegsasti teeme, töötades neid läbi ja valmistudes igaüks oma objekti vaatlemiseks

juhi osas esinejaks. Pole õige, kui õpetajad juhid ainult seletajaina esinevad. Töö jaotus kergendaks ja hõlbustaks süvenemist, köidaks huvi, võimaldades aktiivset kaastööd ja andes kogemusi küsimuse uurimises ja käsitlemises.

On võimalikud ka välismaalaste õppereisid meie sõjalise minevikuga kohapeal tutvumiseks ja uurimiseks. Nii hiljuti Soome kadetid ja kõrgem sõjakool. Oleks piinlik, kui meil poleks kava — mis, kus ja kuidas vaatamisväärsed võime näidata. Sama tarvilik on sarnasel korral meie teejuht ja refereerijad.

Mis meil on kaitseväliselt seisukohalt vaatamisväärsed? Raske on loetleda, mis ja kui suurel määral just huvi vääraks. See võiks selguda uurimiste ja õppereiside tulemusena. Siiski üldjoontes võiks loetleda: sõjatööstuslised tehased, tehased mis sõjakorral kaitseväge tarvete rahuldamiseks töötaksid, tehased rahvamajanduse põhjapanevate artiklite produtseerimise alal, kaevandused, sadamad, laevad, merekindlused, maalinnad, Vabaduse- ja teiste meie pinnal lavastunud sõdade tähtsamad lahinguväljad, muuseumid sõjaajalooliselt seisukohalt vaadelduina, sõja-maadeteaduslised tähtsad kohad ja looduslikult iseloomustavad ning kaunid paigad. Lõppeks naaberriigid samult seisukohtilt vaadelduina niivõrra kui see võimaldub. Esijoonel siin meie oma lahinguväljad liitlase Läti pinnal; seal leiame ka rohkesti Ilmasõja lahinguvälju.

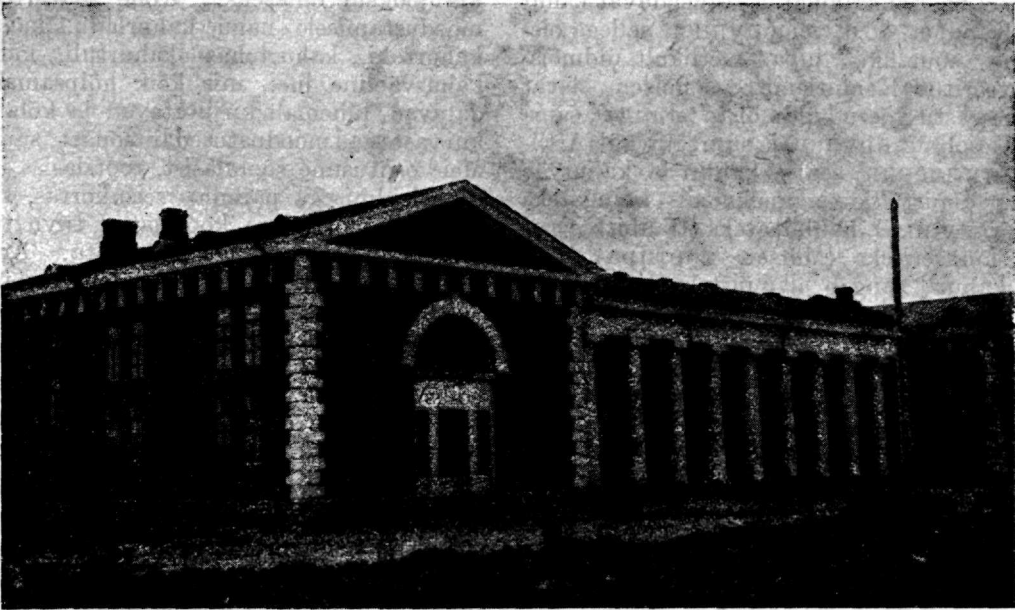
Need vaatlusobjektid omakord peaksid koonsuma õppereisidele vastavalt gruppideks, umbes ehk järgmiselt: 1) Tallinn oma kindluse piirkonna, sadama ja ligemate saartega, 2) Saaremaa, 3) Narva mahutaks kogu põhjarinde, 4) Võru-Petseri ehk lõunarinde, 5) sisemaa, mis mahutaks Viljandi, Paala, Otepää, Pühajärve ja Tartu ümbruse, 6) üksikud objektid Läänemaal, 7) Lätimaa, 8) Välismaad.

Kes vajab õppereise? Kõige rohkem õppereisid — kadetid, ohvitserid ja allohvitserid.

Ohvitseride kogud on tunnustanud õppereisid oma liikmeile tarvilikeks. Küsimus on ka keskkogu koosolekuil päevakorral olnud. Seni pole vist kõigil konkreetseid tagajärgi olnud. Asjast peaksid kogud energilisemalt kinni haarama. Ohvitserkonnale on nad tarvilikud kodumaa ja tema sõjaajaloolise mineviku tundmaõppimiseks. Otse kohustuseks igale ohvitserile on aga, et ta oma ligemat ümbrust tunneks olgu see siis sõjaajaloolisel või muul alal. Sarnaseks rajooniks peaks olema diviisi piirkond.

Järgneksid üksikud ohvitserid, kes võimaluse korral oma huvide kohaselt võtaksid ette huvikäike kodumaa tundmaõppimiseks.

Oma ümbruskonna tähtsaid ajaloolisi, tööstuslike ja looduslike kohti peab tundma iga kaitsevaelane, selleks on vaja õppekäike väeosadele.

*Rakvere. Suurtükiväe kasarmud.
Ehitatud Eesti Vabariigi ajal.*

Ja lõpuks väljamaalased, kellest oli kõne ülal.

Peatuksin veel eriti neil raskustel, mis õppereiside korraldamise teel takistusiks.

Aineline kulu ja aeg. Kui kogu riik läbi sõita korraga või ka üksikuid pikemaid reise teostada, siis see tõesti nõuab kulu, mis enamus taskule ei vasta. Need on ületatavad, kui koostada õppereise teiste ettevõtetega, nagu välisõidud, manöövrid, komandeerimised ja puhkused. Neid tuleks kavakindlalt kasutada. Oma lähemas ümbruses, näiteks diviisi piirkonnas pole kulud takistusiks. Aega nendeks peaks võimaldama ülemuse korraldusel, nimelt peaksid õppereisid otsekohe õppekavadesse asetatama.

Suurem raskus, millel ka eelpool peatusin, on objektide, vastavate reisikavade ja referaatide korraldamatus. Siin on ohvitseride kogudele vastavalt omis rajoonides tänuväärt tööpõld. Nende töö on objektide valik, reisikavade kokkuseadmine, oma liikmeile teemide jaotamine läbitöötamiseks ja lõpuks kogu selle töö tulemuste toimetamine „Kaitsevaeliste õppereiside käsiraamatu“ korraldajale. Mõned agaramad ohvitseridekogud on asunud oma liikmete teaduslikule tööle ergutamiseks auhinna-liste kirjatööde korraldamisele. Õppereiside teemid oleksid selleks väga tänuväärised. „Käsiraamatu“ ehk „juhendi“ korraldamine kuuluks ohvitseride keskkogu, Kindralstaabi või õppeasutuste kompetentsi.

M. T.

Ettepanekuid sõjaväeliste termide lõplikult kindlaks määramisel.

Kuuldavasti olevat „Jalaväe määrustiku“ II osa väljatöötamise komisjon peale pikemaajalist kaalutlemist mõningais seni maksvusel olevais sõjaväelistes termides ehk oskussõnadest nende muutmist tarvilikuks pidanud. Täheandatud termide hulka kuuluvat: suurtükivägi pro kahurvägi, märk pro objekt või joon, alarm pro häire jt. Need muutused olevat tingitud igal

sõnal eri põhjustest. Põhjalikumalt kaalutlemist olevat leidnud „suurtükiväe“ senise „kahurväe“ asemele tagasitoomine. Väited selle poolt: Soomes olevat „tükivägi“, Rootsis artilleeria mõistes sama tüvi, prantslasil pièce jne., järelikult ei olevat ka meilgi erilist põhjust teist tüve otsima hakata; teiseks meie keeleteadlasi pooldavat enam „suurtükiväge“ ja ka

„Õigekeelsuse-sõnaraamatus“ tähendavat kahur saksa Kanonet, s. o. vene пушка, sellega olevat term „suurtükk“ juba ametlikult üldmõisteks fikseeritud. Kaalutlemise tulemusena olevat lõplikult vastu võetud üldmõiste termina „suurtükk“ (Geschütz, орудие) ja suurtükivägi (Artillerie, артиллерия) senise kahuri ja kahurväe asemel. Suurtükid jaguneks siis kahuriteks (Kanone, пушка), haubitsateks (Haubitz, гаубица), müüseriteks (Mörser, мортира), s. o. term „kahur“ langeb alamõisteks, kahurtüübi äramäärajaks.

Kahjuks ei saa kõikide ülaltoodud väidete ja kaalutlemise lõpptulemusega mitte peri olla ja loodetavasti selgub alljärgnevast isegi miks nimelt.

Kuni Vabadussõjani, kus meie veel oma sõjaväge ei olnud ja selle relvadega kogu rahval tegemist ei tulnud teha, oli loomulik, et võeti rahvale ükskõikse asja äramäärajaks esimene hõlpsamalt kätte saadav term. Sellisena osutus soomlaste tükk, rootslaste Styck, prantslaste pièce, mis tõlkes meie tükki tähendas. Kuid meie tükk oli juba mõistetega koormatud. Siia alla uue mõiste mahutamine oleks segadusi toonud, keelt nüristanud. Abiks võeti „suur“ ja nii saadi liitsõna „suurtükk“. Term esines nii harva, mõiste jaotuse järele ka veel vajadust ei tuntud, mille järeldusel tema otstarbekohasus üldse kaalutlemisele ei tulnud. Tollos ajajärgus leiame veel teisigi terme, mis mitut mõistet enese alla mahutavad, nagu pauk tähendas ühelajal pauku ja lasku; kuul — kuuli ja mürsku jne.

Vabadussõda tõi pöörde. Need endised ükskõiksed asjad said omaseks. Nendega tuli igapäev tegemist teha, õpetada nendega ümberkäimist, kus mõistete eristamine sai tarvilikuks. Suurtükidel osutus palju liike, osi, töökodasid, spetsialiste, juhte — ühe-sõnaga erivarjundeid, mis kõik ristimist ootasid. Tüvi „tükk“ ägas isegi mõistete rohkuse all, ja kõike hädatarvilikkusit tuletada — oli raske. Nii kuulemegi juba „kahurit“ siin-seal vilksatavat ja tema kõrval mürsku, mida mõnigi meist umbusaldusega ja muigega esialgu tagasi tõrjus. Tähendatud termid jäid siiski püsima, sest neid oli vaja. Alamõisteid tekkis seevõrra palju, et olemasolevast tüvest enam ei jatkunud. Ei lähe palju aega, kui võõrastus uute termide vastu kaob ja suurtükk kahuriga juba üldmõiste koha pärast võistlema ja viimaks taganemagi peab. 1922 a. fikseeritakse „Sõjaväe oskussõnastikuga“ kahur üldmõiste äramäärajaks (Geschütz, орудие) suurtükk — alatermik (Kanone, пушка). Seda pooldas ka täielikult Tartu Ülikooli eesti keele lektor Veske, kes ülaltoodud sõnastiku keeleliselt läbi vaatas.

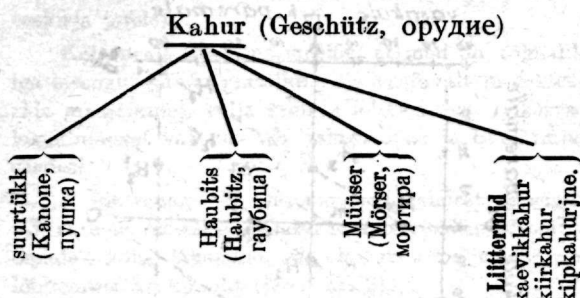
Nagu ülaltoodud lühikesest ajaloolisest ülevaatest selgus, sai term „kahur“ väga lühikese

aja jooksul omaseks. Kohe asuti liitsõnade moodustamisele nagu kahurladu, kahurpauk, kahurrohi, kahurtehas, kahurtuli, kahurvägi, kahurväeline jne., mis kõik hõlpsamalt hääldatavad, lühemalt kirjutatavad ja kõlalisemad, kui vastavad moodustused liitsõnast „suurtükk“. Meie osutusime soomlasist, rootslasist jne. uue tüve leidmisega paremas seisukorras, kel juba niikuinii mõistetega koormatud tüvu tuli veel terve mõistete grupiga koormata. Arvan, et sarnases seisukorras oleks üleliigne üldtermi võõrsilt laenama minna, ja seda veel siis, kui omal vastuvõetav, juba läbilöönud ja seni mujal veel kasutamata tüvi olemas. „Suurtükk“ võiks jääda alatermik, sest tuletusi siin enam vaja ei ole ja sellega kasutame ära ka juba tuttava sõna.

„Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu“ seisukoha kohta käesolevas küsimuses jõudsin komisjoni väitest vastupidisele arvamusle. Õige komisjoni väite poolt räägivad kolm asjaolu: kahur on tõlgitud Kanone, kahurdama — kanonieren ja kahuripatarei. Viimane selgub juba kahe esimese vaatlemisel, seepärast võtan arutlusele ainult kaks esimest sõna. Viimasel ajal tõlkisime meie sõjaväelises keeles Kanone, пушка — suurtükk, näiteks meie rääkisime ikka 3'' suurtükkidest, 42'' patareidest jne., järelikult peaks siis tähendama kanonieren — kahurdama sõna täpses mõttes ainult suurtükist (Kanone, пушка) tulistamist. Sedasi sakslased aga oma „kanonieren“ aru ei saa, vaid nemad mõistavad selle all üldse kahurväe tulistamist nende liikide peale vaatamata, ja selles mõttes on ta arvatavasti tõlgitsetud ka „Õigekeelsuse-sõnaraamatus“. Jääb üle veel vaadata „kahuri“ tõlget. Saksakeelse tõlke (Kanone) kõrval esineb siin ka venekeelne, ja nimelt артиллерийское оудие, mitte пушка. Орудие aga oli venelasil üldmõiste, järelikult on meil siin ebatäpse tõlkega tegemist. Kui aga vaatame sama liigi liitsõnu nagu kahurihänd; — i:kuul (?); — i:ladu; — i:mees; (артиллерист) (?); — i:paat; — i:patarei; — i:pauk; — i:rohi; — i:tehas; — i:tuli; — i:ülem; — i:park; — i:väeline-artillerist; — i:väe pealik (Feldzeugmeister); — i:väe ülem-pealik (Generalfeldzeugmeister); — i:vägi ehk lehk. 216 — i:kilp/kahurvägi (щитовая артиллерия) ehk lhk. 21 — i:artilleria (teadus viskamissõjariistadest; kahuriasjandus); artillerist — kahurväeline, siis ei jää vist kelgi kahtlust, et tahetud on siin fikseerida üldtermi ja et õigeks tuleb lugeda venekeelne tõlge.

Kolmanda väite, s. o. keeleteadlaste arvamise kohta sõna eriti ei võta, sest osaliselt puudutasin juba ülal, ja praegu maksey keeleline vaade on avaldatud „Õigekeelsuse-sõnaraamatus“, viimase seisukoht aga selgus ülal toodust.

Kõike kokku võttes ei leia põhjust, milleks oli muutmine siin tarvilik. Omalt poolt panen ette kinnitada seda järgmiselt:

Kahuriasjandus ehk artilleeria — teadus.

Kahurvägi — väeliik.

Jääb üle veel vaadata, millised paremused on ülaltoodud jaotusel peale nende keeleliste, mis eelpool juba öeldud.

Tüvi „kahur“ on vaba kõrvalmõistetest ja seetõttu võime temast tuletada suffiksrite abil rea sõnu, mis meie termidevaesel ajal tervitavad. Muidugi ei pretendeeri ma, et kõik tuletused kohe praegu või üldse tarvitusele võetaks, nende elujõulikkust näitab aga aeg ise, kuid tahan ainult näidata, milline allikas meil siit avaneb.

Suffikstuletised oleks siin järgmised:

Noomenid:

Kahurik — hoone, ruum, kus kahureid hoitakse;

kahurnik — kahuritegija, spetsialist;

kahurstik — 1) kogu ehk 2) diviisi kahurstik senise suurtükiväe asemel;

kahurikene — väike kahur;

kahurlane — kahuriasjandust harrastav isik;

kahurdus — teosaadus, näiteks eile oli positsioonil tugev kahurdus, s. o. kahurituli;

kahurd — oma teadmistega kelkiv, kuid vähe teadja kahurlane;

kahurkond — kõiki liike sisaldav ja teatava suurema üksuse päralt olev kahurite kogu, näit. — rinde, ka riigi kahurkond;

kahuristu — baas suures joones (meil Tallinnas);

kahurla — kahuritöökoda;

kahurind — õppekahur ehk mudel.

Adjektiivid:

kahurjas — kahuri sarnane;

kahurlik — kahuri omadustega.

Verbid:

Kahurdama — kahurist tulistama (on juba „Õigek.sõnar.);

kahuritelema — vastastikku kahuritest tulistama;

kahuritsema — pikaajaliselt, püsivalt, kuid vähehaaval laskma.

Adverbid.

Kahursi — kahuri abil (kallale tungima); kahuriti — kahuri kaupa.

Liittüvi „suurtükik“ sarnast rikkalikku materjali igatahes ei võimalda. Peale selle võiks tuletada veel rea soodsalt hääldatavaid liitsõnu, kuid loen selle siin liigseks, sest alus selleks on „Õigekeelsuse-sõnaraam.“ pandud ja analoogiselt nende tuletamine ei peaks raskusi sünnitama.

Need oleks need väited, mis „kahuri“ üldtermiks võtmise poolt räägivad ja arvatavasti küllaldased on seks, et termid minu poolt ette pandud, s. o. muutmata kujul leiaks firkseerimist ametlikus määrustikus.

Märk pro objekt.

Sisuliselt ei ole nad mõiste väljendamiseks kumbki õige. „Märgil“ on sõjaväelises keeles kindel tähendus, ja siia alla veel uus mõiste tuua, tähendaks keele nüristamist. Objekt on laensõna. See ei teeks veel viga, kuid ta on omandanud juba kindla mõiste — asi, ese, kuid need kumbki ei taba, ei iseloomusta kõneallevat mõistet. Järelikult tuleks neist mõlemast loobuda.

Esitan kaks termi, mida enam kohasemaks loen, ja neist võiks siis üks valida.

1) esi (ee, ett) — otsekohesest tähenduses rakkiväljal sirbige ühe põimija poolt ette võetav riba. 2 liitsõnades esituba, s. o. tuba, millele järgneb veel teisi, esijoon jne. Sisuliselt see term enamvähem vastaks, sest pealetungi ribal on samuti oma sügavus, sirgjoonelised külgi ja riba allutada tuleb sügavuti järgkaupa nagu see sünnib üldjoontes eelgi, ja peale selle on tüvi „esi“ praegu sirbi tarvitusest kadumisega unustusse vajumas, sellega ka siis mõistete koormavusest vaba, mis keele täpsuse vaatepunktilt eriti tähtis, kuid temal on paar väikest puudust, nimelt: 1) hääldamise raskus, näiteks — vallutada esimene esi ja 2) ta sarnaneb sõnale ese (-me) — местный предмет, mis juba sõjaväes tarvitusel ja millest eraldamine esialgu raskusi võiks tekitada.

2) Valle (valde, vallet) — tuletis verbist „vallutama“ — s. o. ära võitma, alla heitma (erobern, покорять). Valle tähendaks siis äravõidetud asja teosaadust, ja et ta uussünnitus on, siis võiksime talle anda soovitava mõiste. Tema tarvitusele võtmisega rikastuks keel ja kõlaliselt on ta eelmisest sobivam. Kumba neist valida, otsustagu komisjon ise. Loodetavasti sobivad nad mõlemad enam kui märk või objekt.

Alarm pro häire.

Seda muutust tuleb tervitada. Sarnasel kujul on ta ka „Õigekeelsuse-sõnastikus“, järelikult ka ametlikult õige.

O. J.

Uus eellaskmise meetod ühepoolse külgvaatlusega.

A. Zemel.

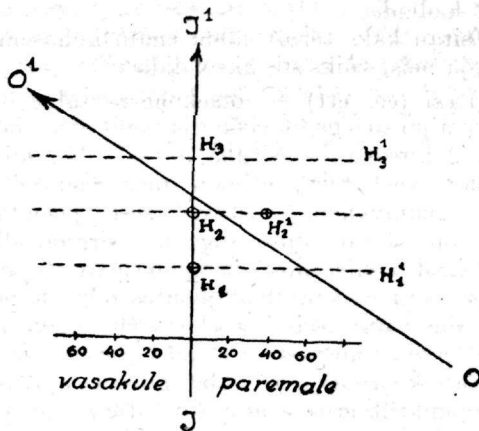
Meie „Kahurväe laske-eeskiri“ (V. jagu III peatükk §§ 415—433) näeb ette ühepoolseks külgvaatluseks neli lahendusviisi, tingitud kaardi (planšeti) olemasolust ja vaatlusnurga „i“ suurusest.

Allpool esitan meetodi, mis koostab kõik laske-eeskirja ühepoolse külgvaatluse lahendusviisid. See meetod on kiire, täpne, hoiab kokku aega ning võimaldab välilaskmisel patarei ülimalt tarvitada õige lihtsaid graafikuid, vabastades teda seega igasugustest keerulistest arvutamisest.

Meetodi põhimõte.

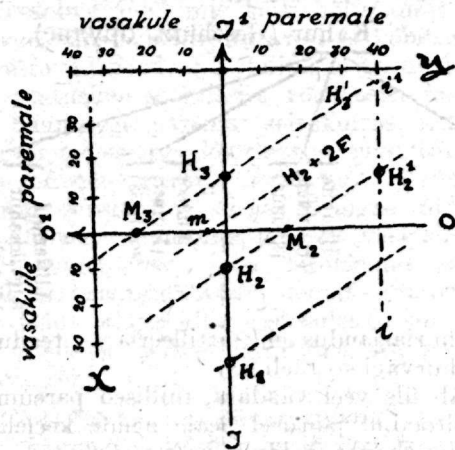
Kanname tulistatava märgi ümbruskonna paberile.

Olgu (joon. 1) OO^1 vaatlusjoon ja JJ^1 — laskesuun, mis laskmise ettevalmistusel saadud enam-vähem rahuldava täpsusega; paralleeljooned $H_1H_1^1$, $H_2H_2^1$, $H_3H_3^1$ jne. on n. n. „ühesishtraua sirgjooned“, mis laskekaugustele (sihtraudadele) H_1 , H_2 , H_3 ,... vastavad. „Ühesishtraua sirgjooned“ on sirgjooned, mis ühendavad punkte ühesuguse laskekaugusega.

Joon. 1.

Selle graafiku transformeerime täisnurksete koorinaatide süsteemi põhimõttel järgmiselt. Tõmbame ruutudesse jagatud paberile kaks perpendikulaarset sirgjoont OO^1 ja JJ^1 (joon. nr. 2), mis vastavalt kujutaks käesolevat vaatlusjoont ning alglaskesuuna. Punktidest O^1 ja J^1 tõmbame kaks telgjoont, mis oleksid suunadele OO^1 ja JJ^1 paralleelsed (teljed Y ja X). Telgjoontele kanname kõrvalekaldumised nurgamõõtja jagudes, mis vastavad kaugustele D ja d, algioontest OO^1 ja JJ^1 paremale ja vasakule. Kaugused D ja d kujutavad vastavalt laske- ning vaatluskaugust. Graafiku selgroog on seega valmis. Kui sarnasele graafikule kanname sihtraua sirgjooned, siis avaneb võimalus jaotada graafikut (seega ka maastikku) sirgjoonte abil vastavalt tüübilistele laskekaugustele ning graafikule ära märkida järgnevaid lasengute asukohti.

Joon. 2.

Eellaskmise abil tuleks meil graafiku joonel OO^1 kindlaks teha ainult märgi asukoht ja siis graafikult ära lugeda sellele vastav sihtraud (tõste) ning kõrvalekaldumine algsuunast (telg Y).

Kuna nende sirgjoonte kõik projektsioonid on vastastikku paralleelsed ning asuvad üksteisest ühesugusel kaugusel (valitud kahvli F kaugusel), siis joonte $H_1H_1^1$, $H_2H_2^1$,... pealekandmiseks graafikule on küllalt eellaskmise abil kindlaks teha ühe sihtraua sirgjoone vähemalt kaks punkti ja järgmise sihtraua sirgjoone üks punkt: näiteks — punktid H_2 ja H_2^1 (sirgjoonel $H_2H_2^1$) ja punkt H_1 (sirgjoonel $H_1H_1^1$).

Selleks laseme algsuunas JJ^1 kaks seeriat à 4 lasengut sihtraudadel H_1 ja H_2 (joon. nr. 2). Oletame, et sihtraud H_1 lõhkemiste kese on vaadeldud vaatlusjoonelt: „vasakule 0—35“ ja sihtraua H_2 lõhkemiste kese vastavalt „vasakule 0—10“. Need mõõtmised võimaldavad meil punkte H_1 ja H_2 graafiku JJ^1 joonele kanda.

Kolmanda punkti (H_1^1 või H_2^1) saamiseks muudame laskesuuna, näit. „paremale 0—40“. Uus laskesuun i^1 läheb vanale paralleelselt, kuid on nihutatud 0—40 võrra paremale. Laseme jälle 4 lasengut sihtrauga H_2 . Olgu nende lasengute keskmine kõrvalekaldumine vaatlusjoonelt paremale 0—15“. Sellega võime märkida punkti H_2^1 sirgjoonele i^1 (vaatlusjoone ning i^1 lõikepunktist paremale 0—15).

Nüüd ei jää meil muud, kui ühendada punktid H_2 ja H_2^1 sirgjoonega. Punktist H_1 tõmbame sirgjoone, paralleelse joonele $H_2H_2^1$. Märgime sirgjoonele JJ^1 punktid H_3 , H_4 jne. (vahe $H_3H_2 = H_2H_1$; H_4H_3 võrdub H_2H_1 jne.), mis kujutaksid laskekaugusi sihtraua jagudes, ning tõmbame neist punktidest sirgjooned $H_3H_3^1$, $H_4H_4^1$,..., paralleelsed joonele $H_2H_2^1$.

Sarnase graafiku paremuseks on ta järgmine omadus: sirgjoone $H_2H_2^1$ lõikekoht vaatlusjoonega OO^1 (punkt M_2) määrab kindlaks laskesuuna, milles tuleks lasta käesoleva tõstega (sihtraud „ H_2 “), et tuua lõhkemised vaatlusjoonele (käesoleval juhul

„paremale 0—17“ algsuunast või „vasakule 0—23“ suunast ii¹).

Tulistamine.

Ettevalmistustuli („Eeltuli“ — laskeeskirja järele).

Kõigepealt tuletame meelde, et meil on võimalik iga lasengut kanda graafikule (ja vastavalt projektee-rida maastikule), välja minnes lõhkemise: a) kõrvalekaldumisest vaatlus- või laskesuunast ja b) sihtraua-seadest.

1. Sihtrauaga H_1 laseme neli esimest lasengut JJ^1 suunas, oletades, et need andmed osutuvad märgi omadele kõige lähemale. H_1 olgu meie nelja esimeste lõhkemiste keskpunkt (joon. nr. 2).

2. Kui vaatleja asub laskesuunast paremal, laseme neli järgmist lasengut tõstega H_2 (näiteks $H_2 = H_1 + 4F$), et neid joonele OO^1 ligemale tuua. Nende lõhkemiste kese olgu H_2 . Seega veendusime ühtlasi, et vaatluspunkt tõesti asub patareist paremal*).

3. Kuna lõhkemised on vaatlusjoone suhtes ikka veel vasakul, vaatluspunkt aga asub laskesuunast paremal, siis muudame laskesuuna „paremale 0—40“ võrra. Ses suunas laseme tõstel H_2 neli lasku. Mõõtes nende keskmise kõrvalekaldumise, saame punkti H_2^1 , mis võimaldab sirgjoone $H_2H_2^1$ graafikule märkimise.

Vastavalt eelkirjeldatud viisile tõmbame kõik tarvillikud sihtraua-jooned ja seega on graafik täidetud.

Katsetuli.

4. Graafik näitab, et tule ülokandmisoks punkti M_2 , s. o. vaatlusjoonele tuleb sihtrauaga H_2 lastes võtta uuest laskesuunast ii¹ „vasakule 0—23“.

Saadest õiges vaatlussuunas („en direction“) ühe või mitu eellanget, võime kindlad olla, et märk asub punktist M_2 vasakul, mingil tingimusel aga mitte paremal.

5. Selle järele teostatakse teine hüpe (korruga suunas ja kauguses). Võtame 4 kahvli võrra suurendatud sihtraua H_3 ($H_3 = H_2 + 4F$) ning suunas, näiteks „vasakule 0—42“ („0—17“ + „0—25“). Järgmiste lõhkemiste seeria saame punktis M_3 ($H_3H_3^1$ joonel). Saades sellega õiges suunas mitu tagalanget, loeme märgi haaratuks („encadré“); vastasel korral jätkame samal viisil eellaskmist kuni haare saamiseni.

6. Oletame (mis alati võimalik), et saime märgi haare punktide M_2 ja M_3 vahel. Siis peab tulistama poolitatud sihtrauaga (nimelt: „ $H_2 + 2F$ “) ja vastavalt muutma laskesuuna 0—21 võrra paremale (et lõhkemised tuleks punkti „m“ ja jääksid seega vaatlusjoonele). Analooiliselt tuleb jätkata laskmist kuni kitsa haare saamiseni (umbes 4 kaugusetuhandikku).

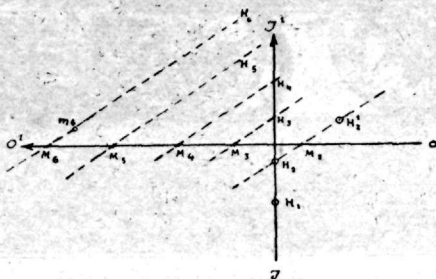
Märkus: 1. Normaali juhul, mil vaatluspunkt asub märgile lähemal kui patareil, kantakse patareil

Märkus: *) Kui vaatluspunkt asub laskesuunast paremal, siis tõste suurenemine viib lõhkemised paremale, vastasel korral aga vasakule.

nurgamõõtja jaotused „Y“ teljele suuremas mõõdus, kui vaatluspunkti omad „X“ teljele, s. o. vastavalt kauguste D ja d suhtele.

2. On selge, et oleks täpsem punkte „M“ kindlaks teha interpoleerimise, mitte aga ekstrapoleerimise abil. Selles annab teatud paremsi vaatlusjoone haaramine juba ettevalmistus-tule ajal (joon. 3).

Kui esimesed lõhkemised tulevad märgist väga kaugale (puudulik ettevalmistus), peab tegema õige suure ekstrapoleerimise (suur hüpe „väljaspoole“ — suurendades sihtrauda), mille tulemusena saaksime lõhkemiste kese punktis m_0 (joon. 3), mis aga ei asu vaatlusjoonel. Olgu selle punkti keskmine kõrvalekaldumine vaatlusjoonest „paremal 0—07“ ning vastav sihtraud (tõste) H_0 . Punkti m_0 projektsioon OO^1 joonele annab punkti M_0 . Jagades pikkuse M_2M_0 nelja ossa, saame interpoleerimise abil punktid M_1 , M_4 ja M_5 . Eelkirjeldatud viisil tõmbame sirgjooned $M_2M_3^1$, $M_4M_4^1$, $M_5M_5^1$, jne.

Joon. 3.

Mõned graafikust saadavad laskandmed.

Eeltoodud graafik võimaldab kindlaks teha ka mõnd laskmise elementi. Tõenduseks kolm näidet:

1. φ ja ω leidmine.

Suundhüpe M_2M_3 (võrdub „0—42 kaugusetuhandikku vasakule“ — joon. 2), mis tuleb teha selleks, et jätta lõhkemised vaatlusjoonele, kui kaugushüpe võrdub 4 F-le — annab meile külj-kahvli φ suuruse.

$$\varphi = \frac{42}{4} = 10 \text{ (ümarguselt).}$$

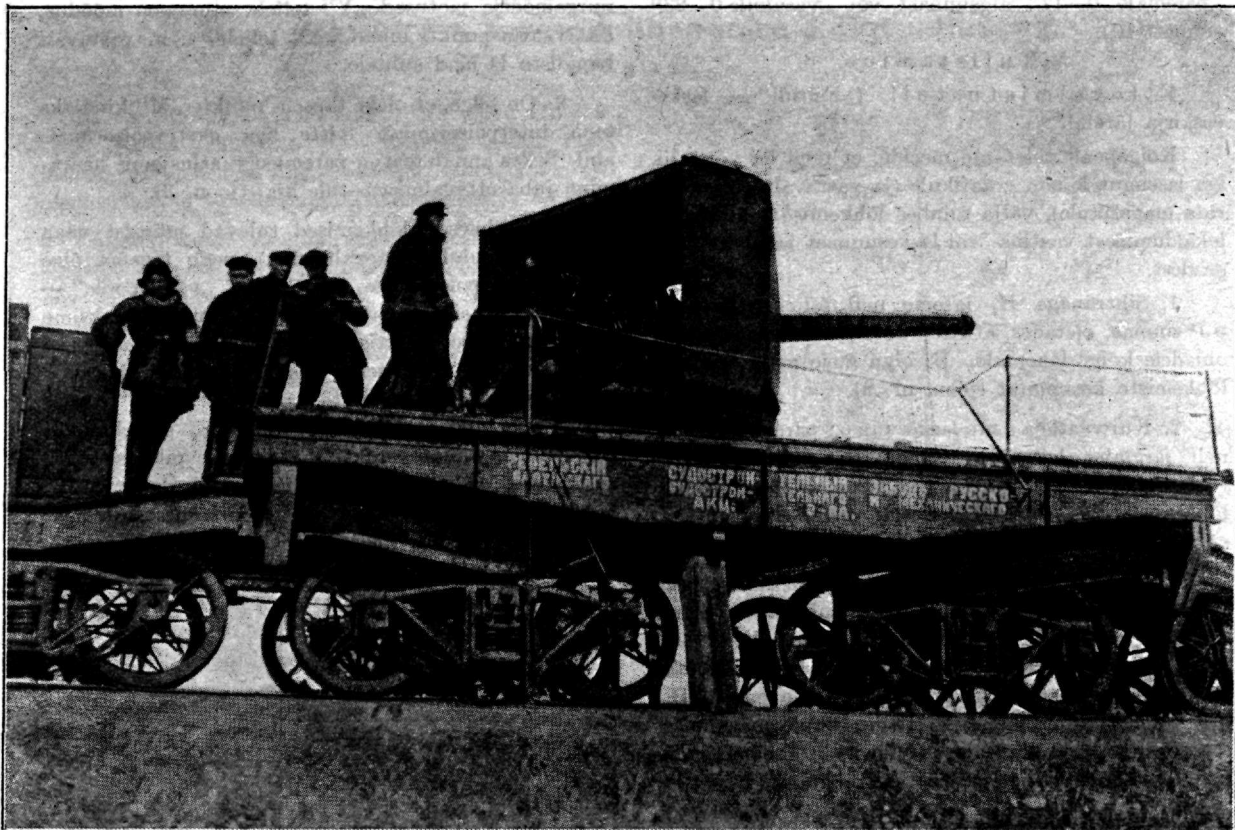
Samutiselgub joonelt JJ^1 , et $\omega = 6$:

Lõhkem. H_1 — vasakule 0—35	ehk H_2 — vasak. 0—10
„ H_2 — „ 0—10	H_3 — parem. 0—15
vahe on ... 0—25	vahe on 0—25

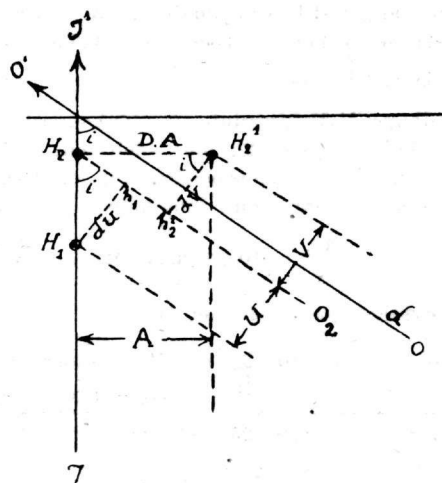
$$\omega = \frac{25}{4} = 6.$$

2. Vaatluskauguse „d“ ja vaatlusnurga „i“ kindlakstegemine välilahingu olukorras.

Olgu „U“ nurk, mille all vaatluspunkti paistab lõhkemiste H_1H_2 vahe, ning „V“ — vastavalt nurk lõhkemiste H_2 ja H_2^1 vahel. (Joonist nr. 4.)

Vabadussõja päevilt. Meie soomusrong Orava lahingus.

Joon. 4.

Laseme punktidest H_1 ja H_2 perpendiklid H_1h_1 ja H_2h_2 sirgjoonele H_2O_2 , mis on tõmmatud punktist H_2 vaatluspunkti suunas, s. o. paralleelselt vaatlusjoonele (paralleelsus on praktiliselt lubatav). D ja d on vastavalt laske- ja vaatluskaugused ning „ i “ vaatlusnurk.

„ d “ ja „ i “ suurused saame arvutuse abil järgmiselt:

a) „ i “ väljaviimine —

kolmnurgas $H_1H_2h_1$:

$$H_1h_1 = H_1H_2 \sin i$$

$$H_1h_1 = U \times d$$

$$\sin i = \frac{U \times d}{H_1H_2}$$

kolmnurgas $H_2H_2'h_2$:

$$H_2'h_2 = H_2H_2' \cos i$$

$$H_2'h_2 = V \times d$$

$$\cos i = \frac{V \times d}{H_2H_2'}$$

$$\frac{\sin i}{\cos i} = \operatorname{tg} i = \frac{U \cdot H_2H_2'}{V \cdot H_1H_2}$$

Kus H_1H_2 on kahvel (käesoleval juhul võrdub $4F$), kuna H_2H_2' võrdub joonüksusena laskekauguse D ja nurga „ A “ (mille võrra külghüpe tehti) korrutisele. D kaugus on alati teada, seega on nurk „ i “ defineeritud.

b) „ d “ väljaviimine:

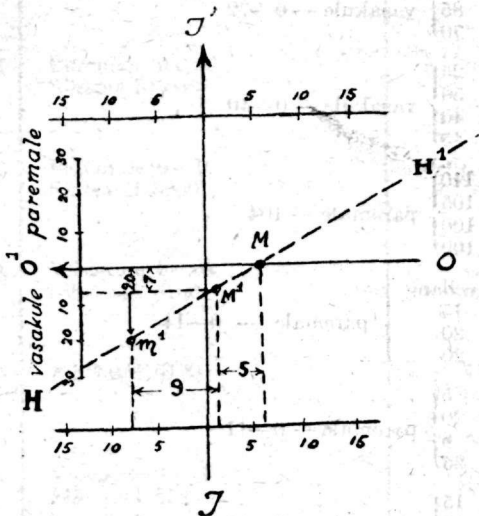
„ d “ kauguse saab valemist: $H_2H_2' \cos i = V \times d$.

Et aga H_2H_2' võrdub $A \times D$, saame:

$$d = \frac{A \cdot D}{V} \cdot \cos i,$$

mis vaatluspunkti asukoha küllaldase täpsusega ära määrab.

3. Kui patarei kahurid kalibreeritud, siis on veel kerge ehitada soovivat vihku. Kui H^1H on sihtraua sirgjoon, mis vastab märgi M kaugusele D , ja kui tekiks vajadus näiteks tuld lahendada „vasakule 0—05“, siis, nagu graafik seda näitab (joon. 5), peame järgmise kahuri lõhkemise punkti M^1 viima, mis vaatluspunkti vaataduna asub 7 kaugustuhandikku vasakul.

Joon. 5.

Laseme selleks teisest kahurist neli lasengut: saame mingisuguse punkti m^1 , mis asub loomulikult sihtraua H^1H sirgjoonel, kuid vaatluspunkti mitte „0—07“, nagu peaks olema, vaid 20 kaugustuhandikku kõrval. Graafik näitab, et sel juhul peame patareile andma käskluse „paremale 0—09“.

Ümberpöörduvalt, kui oleme veendunud, et vihku on õige, siis selle meetodi abil saame omad kahurid kalibreerida.

Märkus: Kui laskmise ajal tuleb patareis ette mõni silmatorkav viga, siis graafik teadustab sellest vahenditult ja kiiresti.

Näited.

Allpool paar näidet, kus reglementeeritud eellaskmise kõrval on toodud eellaskmine, mis seletatud meetodi alusel katsena teostati Prantsuse 20-da diviisi suurtükiväes.

Võrdluse kergendamiseks võeti identsed tingimused ning ühesugune laskmise kord. Pealegi oletame, et laskmine sünnib kaardita: mõttetu oleks võrdlusnäidet tuua, tarvitades kaarti (või isegi planšetti), kus saab φ , ω , $\frac{\varphi}{\omega}$ ja $\frac{F}{\omega}$ vahenditult kindlaks teha. Viimasel juhul laske-eeskirja viis võimaldab lõhkemisi vaatlusjoonele tuua kolme-neljapangulise järjekorraga, kuna kirjeldatud viis nõuab selleks nelja seeriat.

Kindralstaabi VI osakonna kirjastusel ilmus:

Leitnant J. Akse'i

„Betoonasjandus sõjaväes“.

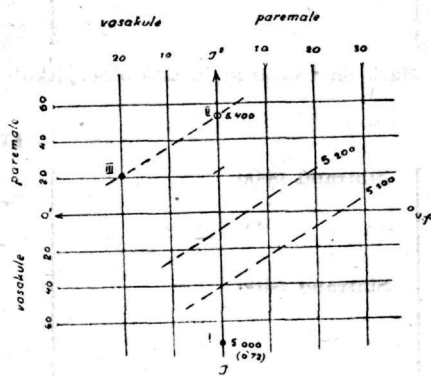
Hind 250 mk.

Müügil „Sõduri“ talit., Tallinn, Uus t. 10.

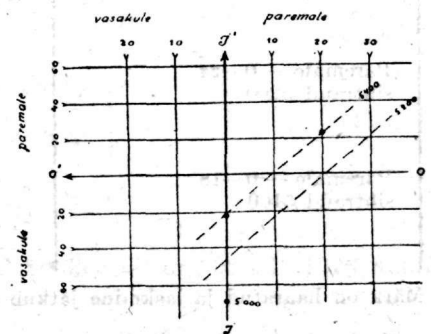
Olgugi sel juhul veidi pikem kui hea kaart käepärast, pakub see viis siiski järgmisi paremusi: ta on näitlik ja selge, tema tarvitamine lihtne ning patareilem vabastub suurtest kalkuleerimistest, mille välilahingus on väga suur tähtsus. Seda viisi saab tarvitada vaatamata ilmastikule (vihm, lumesadu), mis mõnikord raskendab kaardi või planšeti tarvitamist. Samuti pole vaja vaatluspunkti topograafiliselt kindlaks teha. See on meetod, mis võib leida suurt poolehoidu ja käsitamist välilahingus, välilaskmisel.

Järgnevates näidetes tehti katsed 75 mm suurtükiga. Laskekaugus 5000 mtr. Laskmist teostati granaadiga, normaal laenguga, mis annab 100 mtr suuruse kahvli. Vaatluskaugus — 2500 mtr.

Et tõstenurkade arvestamisega mitte aega viita, anti kaugushüpped patareile otsekohe sihtraua jagudes (vaata näited).

Joon. 6.

Joon. 7.

E s i m e n e n ä i d e

(joon. nr. 6).

a) reglementeeritud meetod:

Lsk. jrk. nr.	K ä s k l u s e d	V a a t l u s e d	
1	Sihtraud 5000	— vasakule — 65 — „ — 70 — „ — 85 — „ — 70	keskmine: vasakule — 0—72
2	Paremale — 0—30 sihtraud 5000	— vasakule — 25 — „ — 50 — „ — 40 — „ — 45	vasakule — 0—40
3	Sihtraud 5400	— paremale — 110 — „ — 105 — „ — 100 — „ — 100	paremale — 104
4	Sihtraud 5100	— „suunas“ — eellang — paremale — 15 — „ — 20 — „ — 20	paremale — 0—14
5	Vasakule 0—16 sihtraud 5200	— vasakule — 5 — paremale — 20 — „ — 6 — „ — 25	paremale — 0—11
6	Sihtraud 5200	— paremale — 15 — „ — 15 — „ — 25 — vasakule — 15	paremale — 0—10
7	Sihtraud 5150	— vasakule — 10 — „ — 10 — „ — 5 — „suunas“ — tagalang	vasakule — 0—06

Märk on haaratud ja laskmine jätkub raskusteta.

b) Graafiline meetod:

1	Sihtraud 5000	— vasakule — 65 — „ — 70 — „ — 85 — „ — 70	keskmine: vasakule — 0—72
2	Sihtraud 5400	— paremale — 65 — „ — 35 — „ — 50 — „ — 45	paremale — 0—54
3	vasakule — 0—20 sihtraud 5400	— paremale — 30 — „ — 20 — „ — 15 — „ — 20	paremale — 0—21
4	Paremale — 0—24 sihtraud 5200	— vasakule — 02 — paremale — 05 — „ — 10 — „ — 10	paremale — 0—06
5	Paremale — 0—18 sihtraud 5100	— vasakule — 20 — „ — 15 — paremale — 10 — „suunas“ — eellang	vasakule — 0—06

Märk on haaratud ja laskmine jätkub raskusteta.

Teine näide
(joon. nr. 7).

a) reglementeeritud meetod:

Lsk. jrk. nr.	K ä s k l u s e d	V a a t l u s e d
1	Sihtraud 5000	— vasakule — 65 } — „ — 70 } keskmine: — „ — 80 } vasakule 0—71 — „ — 70 }
2	Paremale 0—20 Sihtraud 5000	— vasakule — 20 } — „ — 30 } vasakule 0—27 — „ — 30 } — „ — 30 }
3	Paremale 0—10 Sihtraud 5000	— paremale — 03, eellang } — „suunas“ — eellang } „õige“ — „ — „ } (suunas), eel- — „ — „ } lang
4	Vasakule 0—04 Sihtraud 5100	— vasakule — 06 } — paremale — 05 } — „ — 08 } paremale 0—04 — „ — 08 } [φ=4]
5	Sihtraud 5100	— vasakule — 03 eellang } — paremale — 02 eellang } — „suunas“ — eellang } paremale 0—02 — paremale — 10 } (eellang)
6	Vasakule 0—16 Sihtraud 5500	— paremale — 10 } — „ — 10 } — „ — 12 } paremale 0—08 — „suunas“ — tagalang }
7	Paremale 0—08 Sihtraud 5300	— „suunas“ — eellang } — „ — „ } — paremale — 10 } paremale 0—04 — „ — 05 }

b) graafiline meetod:

1	Sihtraud 5000	— vasakule — 65 } — „ — 70 } — „ — 80 } vasakule 0—71 — „ — 70 }
2	Sihtraud 5400	— vasakule — 15 } — „ — 25 } — „ — 22 } vasakule 0—22 — „ — 25 }
3	Paremale 0—20 Sihtraud 5400	— paremale — 30 } — „ — 22 } — „ — 20 } paremale 0—23 — „ — 20 }
4	Vasakule 0—10 Sihtraud 5400	— „suunas“ — tagalang } — paremale — 02 tagalang } — „ — 03 } — „ — 05 } paremale 0—02 tagalang
5	Paremale 0—11 Sihtraud 5200	— paremale — 01 eellang } — „ — 10 } — „ — 02 eellang } eellang — „ — 15 }

Märk on haaratud (200 mtr) ja laskmine jätkub raskusteta.

Mõnda laskeasjandusest.

(Järg.)

Käesolevas artiklis on mõiste „alaline sihik“ sisse toodud mitte uena, vaid ainult „Laske-eeskirjas“ ette nähtud algsihiku laiendusena teatavateks erijuhtudeks. Algsihik kui sihik, millega püss ilma seadmata alati tarvitusvalmis ja millega saame tema ulatuse kõiki märke tabada, on oma väikese arenemisloo läbi teinud. Enne Ilmasõda, mil laskemärgid enam-vähem suured olid, kõige vähem harilikult maastikul lamades laskja laskur (kõrgus 45—50 sm), oli vajadus sarnase algsihiku järele, mille juures kuuli lendjoon sellest märgist kõrgemale ei tõuseks sihikulisel laskekaugusel. Nii oli vene vintpüssil algsihik 560 sammuga peale ja tema lendjoon ei tõusnud üle 10 verssoki (umbes 45 sm) üle sihtjoone. Hiljem ilmus lahinguväljadele hoopis pisemaid märke, eriti lähedamaa tulevõitluse piirkonnas, nii peakujud ja isegi osi nendest kõrgusega ainult mõni sentimeeter. Et kõrge algsihikuga sarnaseid märke tabada, oli tarvis sihtpunkte märgist allapoole viia. Arusaadav, et selle läbiviimine lahingu olukorras, eriti aga puudulikult ette valmistatud laskurite poolt raskesti teostatav oli. Nii tekkis vajadus vähema algsihiku järele, millega oleks võimalik sihikulisel lennukaugusel tabada ka kõige pisemaid märke ilma sihtpunkti märgist välja viimata. Selleks seadsid venelased oma vintpüssil algsihiku 200× peale, missugusel kaugusel lendjoone kõrgem tõus 3,5 sm ja sellega kõik lahingumärgid tabatavad. Lendjoone suur lamedus võimaldab tulistamist algsihikuga veel kaugema maa peale, kui sihtpunkti märki valida või märk hoopis kirbu alla võtta. (Andmed L. E. I v. § 63.)

Inglise 1914 a. vintpüssi algsihiku lask ulatub 400 yardi (512×) peale ja ta lendjoone haripunkti kõrgus on umbes 40 sm. Peale selle on veel sihik 200 y. peale, millejuures lendjoone haripunkti kõrgus 7 sm, mis võimaldab ka pisikeste märkide tabamist sihiku ulatusel.

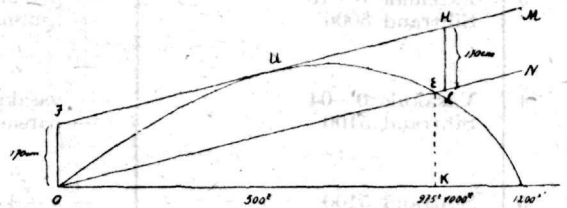
Et praegusel, automaat relvade rohkel ajajärgul püssituld tuleb kasutada peaaesjalikult lähidamaa tulevõitluse piirkonnas, s. o. kahe-kolmesaja meetri ulatusel, siis rahuldab algsihik (Inglise vintpüssil ka sihik 2) selles piirkonnas üles seatud nõudeid rahuldavalt.

Hoopis teine seisukord on tulevõitluse pidamiseks keskmises ja kaugemas piirkonnas, kus tegutsevad peaaesjalikult raske-kuulipildujad ja osaliselt kergetkuulipildujad. Püss on oma tegevuspiirkonnas algsihikuga alati tegevusevalmis, märkideks peaaesjalikult väikesed kujud, kes vähe liiguvad. Keskmises ja kaugemas jalaväe tulepiirkonnas esinevad märgid enam suurtena, kuid nad on liikuvad, kusjuures ühed on liikumisel pikemat aega, teised lühemat (kolonnid, kiirjooksjad, ratturid, voorid, ratsanikud, jõuvankrid, rongid jne.). Erielse tähtsuse omavad märgid, kes liiguvad kiiresti ja meie suunas. Nende tabamiseks ei ole aega raisata sihiku seadmiste ja muude ümberkobamiste peale. Sarnaste märkide kohta peab meil

alati teada olema piir, millest ligemale jõudes enam tarvis ei ole sihikut ümber seada, s. t. — peame teadma sihiku, millega lastes kuulid käesolevast märgist kõrgemale ei tõuse. Niisugune sihik jääb „alaliseks“ niikaua, kui märk viibib selle sihiku ulatuse piirkonnas.

„Alalise“ sihiku kõrgus oleneb märgi kõrgusest, nii tuleb isesuguste kõrgustega märkida gruppide tarvis isesugused alalised sihikud tagavaraks hoida.

Alalist sihikut võime leida mitmet moodi; üks lihtsam ja piltlikum leidmisviis on järgmine (joon nr. 5).

Joon. 5.

Näiteks, meil on tarvis leida alaline sihik püstkuju tarvis (170 sm). Lendjoone kõrguste tabeli järgi ehitame millimeetripaberil ükskõik missuguse kauguse peale lendjoone; käesoleval juhul sihik 12 tarvis. Algpunktis (O) tõmbame sihtjoonele perpendikulaarse joone OJ, mille pikkus vastab kaju kõrgusele, ja selle tipust veame riivaja lendjoonele JM. Ükskõik missugust punktist riivajal mõõdame kaju kõrgus alla (HL), ja saadud punkt (L) ühendame algpunktiga (O). Seega lendjoonel määratakse ära punkt (E), mis näitab otsitava lendjoone pikkust. Alalise sihiku sihikuline laskekaugus võrdub OE-le, eelpool toodud oletuse põhjal OK-le ja maastikul 975 sammule. Nii oleks alaline sihik püstkuju tarvis kas 9,5 või 10.

Samal viisil võime arvutada alalise sihiku igasuguste tähtsamate märkide tarvis, millede tulistamisel ei ole soovitatav aega raisata sihiku seadmisega.

Allpool on toodud alaliste sihikute sihikulised laskekaugused mõnesuguste märkide tarvis:

Sõiduauto	900	sammuga
Kergeveoauto	950	„
Püstkuju	975	„
Ratsanik	1060	„
Soomusauto	1150	„

Alalise sihiku tarvitamine võib ka aset leida vähemate märkide tulistamisel. Andmed nende tarvis:

Vöökuju	830	sammuga
Küürusjooksja	750	„
Põlvelt laskja laskur	700	„
Maastikul lamades laskja laskur	400	„

Sihiku seadmisel tuleb muidugi need andmed ümarguseks teha.

Alalise sihiku teadmise saame kätte, et juhul, kui teatav märk (ratsanik) alalise sihiku ulatuse piirkonda jõuab (1050×), siis seades vastava sihiku (10,5),

ja võttes märgi kirbu peale, teame et kuulid sellest märgist kõrgemale ei tõuse (märk kogu aeg tule all) viimase selles piirkonnas viibimise aeg.

Laskeulatust suurendada sihiku seadet muutmata saame sihtpunkti kõrgemale valimisega kas märki või selle ülemise äärde. Kuna mitme sihtpunkti valimine keskmisel ja suurematel kaugustel sünnitab teatud raskusi, siis võiks piirduda ainult ühe erijuhuga, nimelt märgi kirbu alla võtmisega. Sellega suurendame alalise sihiku sihikulist laskekaugust, näiteks: vöökujul 1000 sammuni, ratsanikul 1200 sammuni jne.

5. Vaatlemine.

Kuulide kukkumise vaatlemine on raskem osa laskekunstist nii rahuage se väljaõppe kui ka sõjaage se lahingulaskmise juures. Ainult hästi vaadeldud ja vaatluste andmetel korraldatud tuli suudab enam-vähem anda soovitud tagajärgi. Huupi, hea õnne peale välja lastud kuulid toovad peale materjaalse (asjata laskemoona raiskamine ja relvade materjal-osa kulumine) veel ka moraalselt kahju, mis võib olla veel suuremgi esimesest. Nimelt: halb tuli julgustab vaenlast ja kõigutab oma vägede usku enda võimetesse.

Tule tagajärgede vaatlemine on raske nimelt seepärast, et maastik ei võimalda sagedasti kuulide kukkumiskoha ülesleidmist. Kuid siiski, teatava vilumuse juures võib ka niisuguses ebasoodsas olukorras mõnede tundemärkide järele otsustada tule tabavust. Näiteks mõned juhud. On meie tuli tabav, algab vaenlase juures rahutus, nende laskurid peituvad varjendite taha või kaovad hoopis vaatepiirilt ja nende tuli muutub korratuks. On vaenlane liikumisel ja meie kuulid annavad eellange, siis tekivad vaenlase edasiliikumises seisakud ja kõhklemised; annavad aga meie kuulid ülelennu — tuleb vastase juures ette instinktiivseid kumardusi, kuna otse märki tabav tuli neid sunnib maha heitma või laiali jooksuma. Kõige raskem on tule mõju üle otsustada maastikul lamava aheliku juures, eriti kui laskurid hästi kohanenud. Kindlam tunnusmärk meie tule mõjuvusest on vastase tule lõdvenemine ja korratuks muutumine.

Kuulide kukkumise koha määrab kõige paremini ära maastikul üleskerkiv tolm, mullatükide, pori ja vee ülespaiskamine, talvel aga lume ja jäätükikeste üleskerkimine. Ka sarnase soodsa olukorra juures nõuab vaatlemine vilunud silma ja õiget otsustamist.

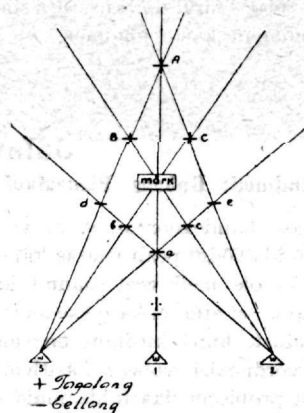
Kuulide ehk kuulivihu küljkõrvale kaldumist kindlaks teha ja selle umbkaudset suurust ära määrata on võrdlemisi kerge. Hoopis raskem on eel- ja tagalange kindlaksmääramine, eriti laskmisel automaat-relvadest. Nimelt võib siin järgmine suur eksitus ette tulla: kuulivihude kukkumisel märgatakse ainult mõnd üksikut hästi kukkunud kuuli, kuna vihu suurem osa, mille kukkumine ehk halvasti vaadeldav, tähelepanemata jääb ja otsus tehakse ainult nende üksikute hästi kukkunud kuulide järele. Selle vääratuse cest hoidumiseks peab pidama silmas valangu pikkust ja otsima ka vastavat kukkumispilti. Kui laseme 50 lasuliste valangutega ja näeme ainult paari kuuli kuk-

kumist, siis võime otsekohe öelda, et tihedam tabamis-pind kusagil mujal on, mitte aga nende kahe kuuli juures, sest vastasel korral peaksime sarnasel soodsal maastikul nägema juba suurema hulga kuulide kukkumist. On aga kogu kuulivihu kukkumine maastikul näha, leiame otsekohe selle keskmise tihedama osa, südamiku üles ja võime seda märgi peale viia.

Vaatlemise juures on hajumispinna tundmine mitmesugustel kaugustel hädatarvilik. Nimelt on juhtusid, millal meie ei näe kogu kuulide kukkumispinda, aga selle üksikuid osi. Siin peab vaatleja suutma nende üksikute hajumispinna elementide järele öieti ära määrata hajumispinna ulatuse ja selle tõsise asupaiga.

Samasugune otsustamisvõime on tarvilik, kui on näha kuulide kukkumist ainult ühelt poolt märki, s. o. kas kuulide eel- või tagalange märk asub mäeharjal, metsa või võsastiku serval, viljapõllul eel j. n. e. Ka siis, kui kuulivihk on viidud märgi peale, võime sarnasel juhul ka soodsa olukorras näha ainult ühe osa kuulide kukkumist, mille järele tuleb otsustada kogu tabamispinna üle.

Oma iseloomu poolest võime vaatlusi liigitada: otsevaatlusteks ja küljvaatlusteks (v. joonestus nr. 6).

Joon. 6.

Otsevaatluse juures saame täpselt kindlaks teha kuulide kõrvalekaldumise külgsuunas, kuid eellange ja tagalange üle otsustamine on raskendatud. Eriti raske on ära määrata eellange suurust, sest siis katab kuulidest tõstetud tolmupilv märgi. Selle pahe kõrvaldamiseks on soovitatav toimetada küljvaatlust. Küljvaatluse määrab öieti ära nii eel- kui ka tagalange, kuid ei näita öieti kätte kuulide kukkumist külgsuunas. Nii näivad parempoolsele vaatljeale ettelangenud kuulid vasakule ja tagalangenud kuulid paremale olevat kaldunud. Vasakpoolse vaatluse juures paistab see vastupidiselt.

Et ainult üks vaatlusviis kuulide kukkumist täpselt ära ei määra, siis on soovitatav korraldada n. n. combineeritud vaatlust, s. o. otse- ja küljvaatlust korraga, mis võimaldab kuulide kukkumise õige äramääramise. Alljärgnev tabel näitab kuulide kukkumiskohta combineeritud vaatluse teel saadud andmete põhjal.

Tabel Nr. 1.

Vaotlejad		Vasakul	Märgis	Paremal
Vasak- poolne	Parem- poolne			
	Kuulide kukkumise koht			
Vasakul	Vasakul (võib olla ka eel-lang) (d)	Tagalang ja vasakul (B)	Tagalang (A)	
Märgis	Eellang ja vasakul (b)	Märgis	Tagalang ja paremal (C)	
Paremal	Eellang (a)	Eellang ja paremal (c)	Paremal (võib olla ka eel-lang) (e)	

Märkus: tähed klambrites näitavad kuulide kukkumise kohta joonestusel nr. 6.

Siin veel mõned näpunäiteid tegelikuks läbivimiseks.

Ei ole soovitatav kaua märki vaadelda enne tuleavamist, eriti binokli või mõne muu optilise vaatlemisabinõuga, sest see väsitab vaatleja silmi ja ta ei suuda kuulide kukkumise momendil enam küllalt tähelepanelikult seda jälgida. Soovitav on enne tuleavamist silmas pidada ainult tulistamise suuna ja teraselt vaatluse alla võtta märki ümbrus alles siis, kui kuulide kukkumise moment kätte jõudmas.

Tähtis on kuulidest tõstetud tolmupilve ülestõusu esimene moment ja asukoht. Kauaaegne jälgimine on siin otstarbetu, sest see vähendab tulistamise kiirust ja teiseks võib viia vaatleja kuulide kukkumise asukoha kohta eksiteele, kui tuul tolmupilve kukkumiskohast kõrvale viib. Ainult siis, kui tuul puhub ristloodis laskesuunale, tuleb senikaua vaadelda, kuni tolm kukkumiskohalt eemaldunud, et viimase asupaika märki suhtes kindlaks määrata.

Kõige tähtsam on juhi isiklik vaatlus. Seepärast peab temal laskmise ajal oma vaatluspunkt olema. Juhul, kui soodus vaatlu. punkt kuulipildujast nii kaugel, et juht otsekohe oma osa käskida ei saa, siis tuleb sinna saata eriti välja õpetatud osav vaatleja. Tarbekorral võib juht otsekohe tulejuhatamise mõne oma abilise hooleks jätta ja ise asuda vaatluspunkti.

Peale eelpool toodud viiside on võimalik kuulide kukkumist kindlaks määrata veel valgustavate, suitsuga lennuteed ära märkivate kuulide abil. Esimeste kasutamine on eriti soovitatav just õistel laskmistel.

Siis annavad veel häid vaatlusvõimalusi lõhkevad kuulid, mis märki tabades või vastu maapinda põrgates kujutavad granaadi lõhkemist miniatiüüris.

A. P.

Jalaväelase kandekoormast.

(Andmeil: Rubens Pianegiani „Il carico del fante“, „Esercito e Nazione“ maggio 1926.)

Jalaväelase kandekoorem, s. o. varustuse koosseis ja kaal, mida sõdur peab kaasas kandma rännakul ja lahingus, ei ole meil veel saanud lõplikku kuju. Peab tähendama, et siin on ka raske leida kiiret ja ajakohast lahendust, kuna küsimus on saanud sõjaaja kirjanduses võrdlemisi väheseks käsitlemise osaliseks. Igal juhul on probleem üks tähtsamaid sõjaväe organisatsiooni ja väljaõppe alalt, sellega siis ka iga katse teda selgitada mitte üleliigne.

Tuntud Itaalia füsioloog Angelo Mosso kirjutas pärast 70. a. sõda:

„Hobuse töö ja kasvatamise füsioloogilised seadused on saanud palju laialdasema ja sügavama uurimise osaliseks, kui vastavad seadused inimese juures“...

„Kui ratsaväe juhid sama vähe hooliksid hobuse füsioloogiast kuivõrt jalaväe juhid ignoreerivad inimese oma, siis ei oleks küll ükski ratsarügement pärast paarinädalalist sõjakäiku enam lahinguvõimeline sel lihtsal põhjusel, et hobused ei suudaks võtta jalgu alla.“

See otsus tundub ehk liig valjuna, kuid tal ei puudu alus nüüdki veel, ja selle leiaksime pilku heites küsimuse arenemisloosse.

Kõige pealt, milline on raskus, mida suudab kanda sõdur ilma tõsisema kahjuta organismile?

Tuntud austria füsioloogi Thurnvaldi arvamine järgi ei tohiks see koorem ületada üht kolmandikku kandja kehakaalust; suuremad raskused takistavad

juba suuremal või vähemal määral sõduri liikumisvabadust ja mõjuvad halvavalt tema organismile.

Prantslane Laveron, käsitledes küsimust oma tuntud uurimuses sõjaväetervishoiu kohta, tuleb üldjoontes samale otsusele. Oma väiteid põhjendab õpetlane muuseumis sellekohaste katsete tulemustega.

Nii, näiteks, korraldati Saksamaal enne Ilmasõda katse otstarbel rida 25 kuni 28 km rännakuid mitmesugustes ilmastiku tingimustes, kusjuures keskmise sõduri poolt kantava varustuse koguraskuseks oli võetud 22 kg.

Katse tulemused näitasid, et 25—28 km pikkune rännak, raskusega 22 kg, keskmise õhusoojuse juures osutus aina kasulikuna tööks sõduri lihastele. Sama rännak võrdse koormaga suure palavuse ajal kutsus esile väsimuse, mis kadus tagajärjetult pärast mõnetunnist puhkust; järgmisel päeval oli organism endiselt värske ja valmis uuteks jõupingutusteks.

Raskus 27 kg, rännakul 22—28 km, soodsa ilmaga oli sõdurile võrdlemisi kergesti kantav, kuna selle vastu suure soojusega ülaltähendatud raskus kutsus esile tõsisema väsimuse, mis andis end tunda veel järgmisel päevalgi.

Rännak raskusega 31 kg osutus oma tagajärgede poolest raskena isegi lühikestel kaugustel ja jaheda ilmaga.

Nii siis selgus, et 27 kg on see maksimum, mida suvise ilmaga suudab kanda keskmine sõdur kahjutult organismile 23—28 km pikal rännakul.

Umbes sarnaselt kujuneski mitmesugustes riikides jalaväesõduri kantava varustuse kaal teatud kõrvalekaldumistega (mõnes riigis õige tunduva) kergema või raskema poole. Ilmasõja eel leiamise järgmised normid (ümarguselt):

Austria	25,25 kg
Belgia	26,50 „
Bulgaaria	29,75 „
Kreekamaa	30,50 „
Hollandi	25,00 „
Inglismaa	27,50 „
Itaalia	34,00 „
Jaapani	32,00 „
Prantsusmaa	27,00 „
Saksamaa	27,25 „
Taani	29,00 „

Samal ajal oli levinemas mõte, et autotranspordi arenemisega ja selle ärakasutamiseга sõjaväe vedudeks oleks ehk võimalik eraldada osa voo-rist individuaalvarustuse alla sõduri koorma kergendamiseks.

Peab siiski ütleva, et Ilmasõda ei suutnud tõestada neid lootusi, vaid hoopis vastuoksa, individuaal koorma kaal avaldas nähtavat tendentsi kasvamiseks. Uute võitlusabinõude ilmumisega suurenes tunduvalt ka sõduri kantav raskus: automaat laskeriistu oli vaja kanda lahingusse, neile laskemoona ja tagavaraosi järele toimetada jne., — seda kõike pidi kuulipildur seljas või käeotsas edasi toimetama. Raudkiiver, gaasimask, käsigranaadid, milledeta ei olnud mõeldav lahing Ilmasõja lõpupäevil, lisasid veelgi raskust juurde, kuna samal ajal varemalt kaasas kantust ei leitud võimalust midagi maha jätta.

Sõduri, peaaesjalikult jalaväelase kantav varustus kasvas märksa, ületades igasugused võimalikud ja võimata normid. Ilmasõja lõpu poole võis konstateerida mõned näitlikud arvud. Prantsusmaal*): püssikandja (fusilier) kantava raskuse kaal 25—27 kg, kuulipilduri — 40—43 kg, miinipilduri — 40—48 kg, suurtükiväelase (saatja-suurtüki) — 48—60 kg; Belgias**): püssikandja — 34—37 kg, kuulipilduri — 30—37 kg, lahingus — 48—56 kg, granaadilaskja (lanciabombe col fucile) — 37—37,5 kg. Saksamaal umbes 40 ja Itaalias kuni 50 kg.

Igatahes aukartust äratavad arvud. Peab siiski tähendama, et pea kõigis sõjavägedes rännakul kaunis suur osa sellest varustusest veeti voo-rist; kaasas kantava osa kaal kõikus 30 kg ümber, välja arvatud Itaalia, kus see ulatus 39 kg-ni.

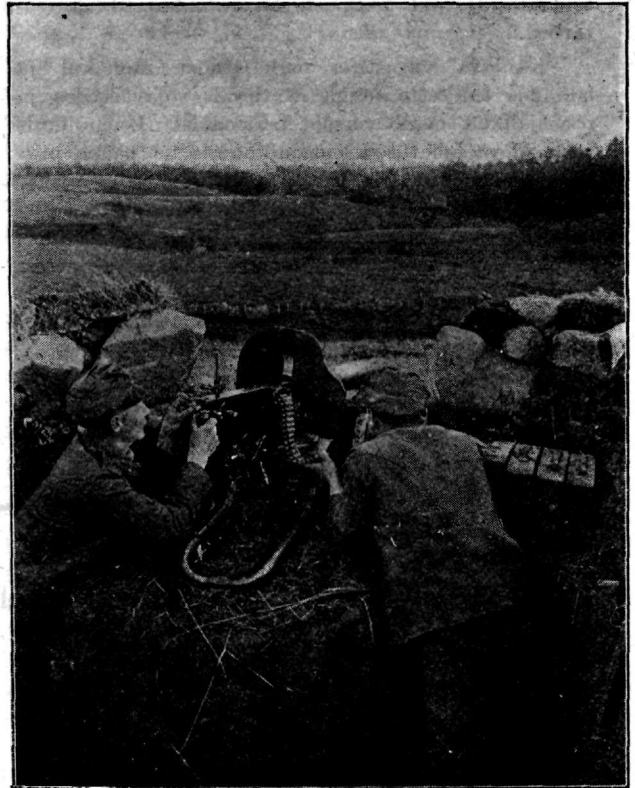
Lahingusse minnes veeretas jalaväesõdur omale kuni 50 kg õlgadele, ja selle raskusega pidi ta manööverdama lahinguväljal, lähenema vaenlasele, temale kallale tungima, minema rännakule ja lõpuks, vaenlast jälitades, saavutatud edu kasutama. Millist jõupingutust nõudis see sõdurilt — ei vaja seletust.

Huvitav on siin ära märkida, et samal ajal, kui väejuhatusel nähtavasti abinõud puudusid lahingus

*) Lemaire, Revue d'Infanterie, 1924—25.

**) Bulletin Belge d. Sciences Militaires, 1923. Liet. Col. De Winter: „Le chargement du fantassin“.

Vabadussõja päevilt.

Meie kuulipildujapesa Irboska rindel.

kantava raskuse vähendamiseks, asusid sõdurid ise, niiõelda loomusunnil oma koorma kergendamisele. Kuivikud söödi ära, tagavarapesu pandi selga ja must vahetus visati lihtsalt ära; kõik muu varustus, mida sõdur otsekohe tarvitada ei saanud või ilma milleta ta arvas läbi saavat, läks sama teed; padrunitest loeti tarvilikuks alal hoida harilikult 80—100 tükki. Tihtigi rännakteed ja lahinguväljad olid kaetud mitmesuguse mahajäetud varustusega, mis oli tarvitamiseks täiesti kõlbuline.

Imelikul kombel selgus, et varustuse kogukaal, mida sõdurid lugesid tarvilikuks kaasas kanda, kõikus 25 kuni 27 kg-ni, välja arvatud igasugune ühine ja erivarustus, nagu klp. padrunid j. m. Sellega olid siis eelpool toodud õpetlaste väited leidnud tõenduse.

Puuduvad kaaluvad põhjused arvata, et varustuse pillamise põhjuseks oli sõjaväelise korra puudus väeosades, kuna omavolilist koorma kergendamist tuli ette niihästi sõjaajal moodustatud uutest üksustest kui ka vanades kaadriosades rahuage se juhtide ja sõdurkonna koosseisuga. Seda mõtet kinnitab veel asjaolu, et ka hästi distsiplineeritud saksa sõdurid ei jätnud reageerimata oma kandekoorma raskusele. Mitmed saksa sõjateadlased märgivad ära fakti, et lahingutes Pariisi

all sügisel 1914 a. tuli ette massilisi kantava varustuse laialipillamisi sõdurite poolt; jäeti maha mitte ainult toiduaineid, vaid tihtipeale ka vajalikumad lahingutarbed.

Kantava varustuse mahajätmist rännakul ja lahingus tuli ette kõigis võitlevais sõjavägedes ja peaausjalikult manööversõja perioodidel. Loomulikult püüdsid väejuhatused leida abinõusid, et panna piiri sarnasele, võiks öelda kuritahtlisele riigi raha raiskamisele. Kõige otstarbekohasemaks osutus siinsõduri kandekoorma kergendamine: automaat-relvad ühes laskemoonaga ja tagavaraosadega asetati vankritele ja veeti väeosade järele; osa individuaal varustust anti üle vooi. Need abinõud ei suutnud muidugi lahendada küsimust täiel määral: veoabinõud võisid lahinguväljal liikuda olukorrast olenevalt kuni teatava piirini; sealt edasi pidi aga sõdur relvad ühes laskemoonaga ja individuaal varustuse lahingusse edasi toimetama omal jõul.

Tekib küsimus, kuidas lahendada seda huvitavat probleemi nüüd, kus möödunud Ilmasõja kogemused selgumas?

Peab ütleva, et leida seda lahendust ei ole kerge. Kaasaegse kultuuriinimese hädalisemad tarbed ja modern võitlusvahendid määravad ära selle varustuse hulga, mis sõdur peaks kandma kaasa rännakul ja lahingus; arvestades siin minimaalsemate arvudega, saaksime ikkagi kandekoorma, mis oma kaalu poolest on suurem loomulikust ja ületab isegi need normid, milledega 1914 a. sõtta astuti.

Teisest küljest sõdurile liikumise vabaduse tagasandmine täiel määral on otsustava tähtsusega lahingulisest vaatepunktist; modern liikumisevahendid peaksid siin igatahes suureks abiks olema.

„Kui teatakse, missugustes tingimustes elav olevus suudab anda maksimum kiirust, jõudu ja tööd, — siis kaoksid viljatud vaielused ja mõttetud katsed“... ütleb Marey („Locomotion terrestre et aérienne“).

V. K.s.

Allveelaevad.

H. K a h u.

Käesoleva kirjutuse eesmärgiks on pakkuda teatud ülevaadet allveelaevade arenemisest, nende tähtsusest ja ülesannetest. Julgen oletada, et allveelaev meie laiematele ringkondadele võrdlemisi tundmata on, millega vast ülearune poleks tutvuda, eriti praegu, kus meilgi allveelaevade vastu huvi tuntakse. Kahjuks ei luba ajakirja piiratud ruum küsimust põhjalikult käsitleda, piirdun seepärast ainult tähtsamate elementide vaatlemisega.

Allikatena olen kirjutuse juures käsitletud peaausjalikult: ajakirju — „Schiffbau“, „Marine Rundschau“, „United States Naval Institute Proceedings“, raamatutest: Michelsen „Der U.-Bootskrieg — 1914—18“, „Taschenbuch der Kriegsflotten“, „Jane's Fighting Ships“, Jellicoe „The Crisis of the Naval War“, „The Birth and Development of the American Submarine“ j. t.

A. Allveelaevad enne Ilmasõda.

Esimesed katsed allvee sõduriista ehitada tehti aastasadu tagasi. Juba 1624 a. ehitas Hollandi laevahitaja Cornelius Drebbel av-laeva*), millega ta Themse'i jõe mööda Westminsterist Greenwichini sõitis. Uut ideed püütakse muidugi varsti sõjaliseks otstarbeks ära kasutada. Möödub siiski üle 100 aasta, enne kui sellega tegelikke katseid tehakse — alles 1742 a. ehitab Daniel Bushnell av-laeva, põrgumasina vaenlase laeva külge kinnitamiseks. Ei ole siiski andmeid, et see kavatsus oleks andnud tagajärgi. XIX sajangu algul on kuulus laevahitaja Robert Fulton — aurulaeva ülesleidja — vaimustatud av-laevade poolehoidja. Siiski möödub, välja arvatud mõned

katsed Saksamaal ja Ameerikas*), peaaegu terve aastasada, enne kui allvee sõitmise probleem leiab enam-vähem rahuldavat lahendust.

1825—28 a. ehitab rootslane Nordenfält 4 av-laeva, milledest üks eriti tähelepanu väärib. See oli 250 tn. veeväljasurvega ning liikus 1200 H. J. aurumasinate abil, millega ta veepinnal kuni 15 slm. kiiruse saavutas. Huvitav, et ta samade aurumasinatega ka vee all liikus, kogudes vastavatesse reservuaaridesse auru, millest jätkus 2—2½ tunnil sõiduks; vee alla laskus ta kahe propelleri abil. Veel tähtsamateks peab aga pidama a. 1886 Gustave Zédé poolt Prantsusmaal ehitatud 30 tn. „Gymnote'i“ ning 5 aastat hiljem — 266 tn. „Gustave Zédé't“, mis liikus 720 H. J. elektromootorite abil 14—20 mtr sügavusel 7 miili tunnis. Muidugi oli elektromootoritega sõitmisel tegevusraadius väga väike, kuna akkumulaatoreid tuli tihti täita. Kui XIX s. viimase aastakümne keskel võimaldus veepinnal sõiduks kergeõli-mootoreid ehitada, siis aitas see ka av-laeva edenemisele tunduvalt kaasa.

Aastasaja vahetus tõi av-laevade probleemisse suure pöörde. Seni olid kõik av-laevad n. ö. puht „veelaevad“ (reine Unter-wasserboote, sousmarins). Et nende ujuvustagavara, teiste sõnadega ballastvee tankid väga väiksed (4—12% laeva kogumahust) olid, kerksid nad õige vähe veepinnale. Omades peale selle veel ümarguse sigaritaolise kere, olid nende mereomadused (Seefähigkeit) veepinnal sõites väga viletsad. Et seda viga parandada, konstrueeris kuulus prantsuse

*) Ameerika vabadussõjas a. 1861/64 lasi väike av-laev „David“ ühe vastase soomuslaeva põhja, hukkudes sealjuures ise. See jäi ainumaks sõjaliseks tagajärjeks kuni Ilmasõjani.

*) Lühendatud — allveelaev.

av-laevade ehitada Laubeuf 1899 a. uuetüübilise av-laeva „Narval“, mis varsti tugevasti läbi läi. Tähtsaks uuenduseks oli siin ujuvustagavara suurendamine (hiljem kuni 25%). Selle saavutamiseks ümbritses Laubeuf senise sigaritaolise kere veel teise kestaga ning asetas ballastveetankid ja kütteenaine tagavarad kahe kesta vahele. Ühtlasi anti välimisele kestale vastav pealveelaevade vorm, mis ühes suurema ujuvustagavara av-laeva stabiliteeti tunduvalt suurendas. Uusi av-laevu hakati Prantsusmaal nimetama submersibles ehk autonomes, Saksamaal — Tauchboote*). Uue tüübi paremused olid niivõrra suured, et nad endise tüübi vähem kui 10 a. jooksul välja surusid.

Tagajärjed, mis Prantsusmaal av-laevade ehituses saavutati, äratasid suurt tähelepanu kogu ilmas. Usuti, et ta väärliseks vastaseks osutub kõigile teistele sõjalaevadele ning tuleviku sõdades koguni juhtivat osa hakkab etendama. Leidus ka neid, kes suurtele sõjalaevadele täielikku kadu ennustasid. Prantsusmaa järele asuti esiti Ameerikas ning varsti ka Inglis- ja Venemaal suure hooga av-laevade ehitamisele. Tähelepanu väärrib, et Saksamaa võrdlemisi alles hilja nende ehitusele asus. (Esimesi katseid tehti alles 1904 a.) Sest ajast peale arenasid av-laevad juba kiiresti.

Mis puutub av-laevade ülesannetesse, siis olid nad määratud algul ainult ranna ja sadamate kaitseks, sest oma väikese veeväljasurve tõttu ei suutnud nad kuigi kaugemale sõita. Kuid ühes tehnilise arenemisega muutus ka av-laevade taktika. Kooskõlas kiiruse ja suuruse kasvamisega püüti av-laevast arendada iseseisvat võitlusüksust, mis juba ilma eriliste saate-laevadeta välja võiks minna ulgumerele (allvee rist-lejad). Samuti mõeldi neid kasutama hakata ühes lahingulaevastikuga, kuid see probleem ootab veel praegugi lahendust, kuna senini pole veel suudetud av-laevale anda sarnast kiirust, mis lubaks tal ühes liikuda lahingulaevastikuga.

Av-laeva relvastuseks oli kuni 1911 aastani ainult torpeedod, arvult 7—8, harilikult aga 4. 1911 a. asetati Inglismaal esimest korda av-laevale D4 76 mm kahur peale, mis ka sest ajast pea kõigil av-laevadel tarvitusele jäänud, peaaugustalt kaitseks lennukite ja vähemate sõjalaevade vastu ja võitluseks relvastatud kaubalaevadega. Peale selle hakati Ilmasõja eel ehitama ka av-laevu-miinipanjaid.

Väga huvitav on jälgida ka av-laevade masinate arenemist. Nagu eelpool nägime, esimesed av-laevad olid varustatud aurumasinatega ning veidi hiljem elektromootoritega. Mõlemal juhul töötasid masinad nii vee peal kui ka vee all. Aurumasinad võisid aga vee all ainult lühikest aega töötada, samuti tuli ka tihti täita akkumulaatoreid, mistõttu av-laevad rannast kuigi kaugel ei saanud tegutseda. Kui siis üheksakümnendate aastate keskel kergetõli-mootorid tarvitusele võeti, hakati neid kohe ka pealvee sõiduks tarvitama. Ühtlasi täideti samade masinatega akkumulaatoreid, millede abil siis liikumine veel all elektro-

mootoritega sündis. See kahesuguse jõuallika printsiip on tarvitusel veel praegugi, kuigi kord hiljem Prantsusmaal katseid tehti mõlemal juhul aurumasinat tarvitada. Kergetõli-mootorite (gasoliin, bensiin, piiritus) tarvitamine oli õige hädahohtlik, kuna nad suurel hulgal kergetõli plahvatavaid gaase sisaldasid. Sagedased plahvatused olid av-laevades seetõttu harilikudeks nähtusteks; siiski olid Inglise, Prantsuse, Ameerika ja Jaapani laevastikkudes kuni 1910 aastani tarvitusel pea ainult gasoliin-mootorid. Gasoliin-aurude tekkimise äratundjateks tarvitati Inglise laevastikus kaua aega valgeid hiiri.

Liikuma paneva jõu saavutamise küsimus paranes tunduvalt, kui korda läks esimese aastakümne lõpu poole av-laevadel tarvitusele võtta raskeõli-mootoreid, ning mõni aasta hiljem mindi täielikult üle Diesel-mootori, kui kindlama ja otstarbekohasema raskeõli-kasutaja peale. Sest ajast on viimane pealvee sõiduks pea ainsam masin, kuna vee all erandita elektromootoreid tarvitatakse.

Mis puutub av-laevade sukeldumisse (vee alla laskumisse), siis sündis see kaht viisi: kas vastavate ballasttankide täitmisega umbes 4 min. jooksul või jälle 2—3 paari horisontaalroolide abil. Viimane moodus leidis vähesel määral tarvitamist ainult ülalmainitud esimest tüüpi, s. o. väikese ujuvustagavara av-laevade juures. Mootorite seisma jäädes kerkis laev ise veepeinnale.

Toome lõpuks veel lühikese ülevaate tähtsamate riikide av-laevastikkude kohta Ilmasõja algul.

Suurima av-laevastiku omas 1914 a. Prantsusmaa — 55 av-laeva. Mõned üksikud välja arvatud, oli nende suurus kõigil järgmine: veeväljasurve $D - \frac{400}{550}$; kiirus $V - \frac{11,5-12,5}{7,8-9}$ slm.; relvastus — 6—7 450 mm torpedotoru ning uematel 1 65 mm kahur. Ehitusel olevad olid juba $\frac{830}{1070}$ tn. suured ning $\frac{19}{11}$ slm. kiirusega.

Inglismaa. Arvu poolest oli Inglismaal av-laevu rohkemgi kui Prantsusmaal (üle 70), kuid keskmiselt olid nad palju vähemad. Nii oli üle $\frac{2}{3}$ nende av-laevadest järgmiste mõõtudega: $D - \frac{280}{318}$ tn.; $V - \frac{13-14}{8,5}$ slm.; relvastus — 2—450 mm torpedotoru.

P.-A m. Ühisriigid. Sõja algul omasid Ühisriigid 32 av-paati, ehitusel oli 18. Need olid Inglise omadest veelgi nõrgemad. Nii olid valmisolevatest ainult 4 $\frac{400}{530}$ tonnised; teised aga 100—350 tn. suured; kiirus $\frac{8,5-14}{7-11}$ slm.; relvastus kuni 4 torpedotoru.

Venemaa. Baltimerel oli venelastel sõja algul valmis 12 av-laeva, neist 4 tk. — $D - \frac{450}{500}$; $V - \frac{12}{10}$; relvastus 4—450 mm torp.-toru; teised olid

*) Praegu nimetatakse neid kõike: U-Boote, sous-marins, submarines.

vähemad — 115—150 tn.; peale selle veel mõned väikesed Siberi laevastikus ja Mustmerel 450—500 tn. Ehitusel olid mõned (neist osa Tallinnas) D — $\frac{650}{790}$ tn.;

V — $\frac{12-13}{7,5-9}$ slm., millistest veel mitmed praegugi on tugevamateks av-laevadeks Nõukogude Vene laevastikus.

Peale eelnimetatud riikide oli veel Itaalia 12, Austria 6 ja Jaapanil 13 vähemat av-laeva.

B. Allveelaevad Ilmasõjas.

Ilmasõja lahtipuhkemine andis ka av-laevadele võimaluse esimest korda tõestada oma väärtusi. Lootused ja oletused, mis av-laevade peale rajatud, põhjenesid senini ainult teoreetilistele kalkulatsioonidele ja manöövritele. Viimastes prooviti peamiselt av-laevade tarvitamist sõjalaevade vastu. Hiljem suure tähtsusega sõda kaubalaevade vastu oli sõja algul alles üksikute unistuste, kuna kaheldi kas av-laevade tehniline arenemine võimaldab neile üsaldada kaugeulatuvaid ülesandeid. Pealegi polnud see ka lubatav rahvusvahelise õiguse reeglite järele (milline asjaolu küll sõjas, kus pea kogu ilm kahte vaenulisse leeri jagunes, oma tähtsuse loomulikult kaotas).

Peab kohe tähendama, et av-laevad Ilmasõjas võitluses sõjalaevadega mitte sarnase tähtsusega teguriks ei osutunud, nagu neist vast varem loodeti. Nii teame, et Ilmasõja neljast suuremast merelahingust ükski av-laev koos laevastikuga osa ei võtnud. Põhjuseks oli, nagu juba eelpool tähendatud, peaaesjalikult nende väike kiirus. Mis puutub aga üksikute av-laevade tegevusse üksikute sõjalaevade vastu, siis saavutati siin sõja esimesel paaril aastal, ära kasutades peaaesjalikult ootamatuse printsiipi, kaunis häid tagajärgi. Esimesena langes av-laeva ohvriks 5. sept. 1914 a. Inglise kerge-ristleja „Pathfinder“. Sellele järgnesid: 22. sept. kolm Inglise soomusristlejat — „Hogue“, „Cressy“ ja „Aboucir“, igaüks 12.000 tn., mis kõik põhja lasti Saksa av-laeva U 9. poolt. Oktoobrikuus: 11-al — Vene ristleja „Pallada“, 15-al ja 31-sel Inglise ristlejad — „Hawke“ ja „Hermes“. Detsembrikuus: 13-al — Türgi soomuslaev „Messudieh“ ja 31-sel — Inglise soomuslaev „Formidable“. 1915 aastal on tagajärjed palju väiksemad, olgugi et av-laevade arv kasvab. Siiski lastakse aasta jooksul põhja 2 Inglise, 1 Itaalia ja 1 Türgi soomuslaev, 1 suur Prantsuse ristleja ning terve rida vähemaid laevu.

Üldse olid kaotused av-laevade läbi sõjalaevastikutes järgmised:

	Inglise	Prants.	Itaalia	Vene	Saksa	Türgi
Soomuslaevu	5	3	1	—	—	2
Soomusristlejaid	6	4	1	1	1	—
Kerge-ristlejaid	3	—	—	—	—	—
Kahurlaevu	14	2	1	—	—	2
Torpeedopaate	15	3	3	1	5	1
Miinipaniijaid	2	—	—	2	—	—
Allveelaevu	3	4	2	—	13	—
Veeväljasurve tn.	190.365.	39.325	18.830.	17.100.	20.170.	21.370.

Kokku 307.160 tn., siinjuures pole teada Saksa av-laevade tonnaasi ning puudub 1 Kreeka ja 1 Ameerika torpeedopaat, kokku 1500 tn., peale selle õige suur hulk igasugu abilaevu, nagu transportlaevad, abiristlejad j. n. e. Tabelist torkab silma liitlaste kaotuste suur ülekaal — 86,5%. See on seletatav asjaoluga, et liitlaste laevastik oli n. ö. pealetungiv pool, kuna keskriikide laevastikud end enam-vähem sadamates hoidsid.

Inglise av-laevade tähtsamaks tegevuseks sõja ajal oli luureteenistus ja miinide panemine, kus kõige paremaid tagajärgi andis 710 tonniline E kl. Peale selle tuleb nimetada võitlust Saksa av-laevade vastu.

Prantsuse av-laevade tegevus piirdus peamiselt Vahemere ja Dardanellidega, kuna inglased Põhjameres parema meelega üksi tegutsesid. Vahemere oli prantslaste ülesandeks luure ja Austria merejõudude tegevuse takistamine. Viimastele suutsid nad siiski väga vähe kahju sünnitada, kuna Prantsuse torpeedod olid väga väikese mõjuga. Ka Dardanellides Türgi laevastiku vastu tegutsemisel polnud neil õnne.

Sõda kaubalaevade vastu. Idee av-laevu kaubalaevade vastu ära kasutada oli, nagu öeldud, sõjaaja sünnitus, mis oma algatuse sai just Saksa mereväe ringkondadest. Viimased, tundes oma käes mõjuvat abinõu liitlaste blokeerimispolitiika vastu, ei raatsinud seda kuidagi jätta kasutamata ning juba 10. okt. 1914 a. esinetakse sealt poolt ettepanekuga alustada sõda liitlaste kaubalaevastiku vastu. Sest ajast peale muutus see küsimus alaliseks vaieluseobjektiks Saksa merejõudude ning sõjaväe juhatuse ja valitsuse vahel. Esimesed, õieti hinnates vaenlase kaubalaevastiku hävitamise tähtsust, püüdsid iga hinna eest kavatsust läbi viia. Valitsus oli muidu küll päri, kuid pidi neutraalriikide, eriti Ameerika survele sellest võimalikult hoiduma, et mitte uusi vastaseid juure saada. Lõpuks pidi valitsus siiski oma nõusoleku andma ennekuulmatuks rahulikkude kauba- ja reisijate-laevade hävitamiseks.

Üldiselt jagatakse av-laevade sõda kaubalaevade vastu kolme perioodi:

I. Piiratud sõda kaubalaevade vastu.

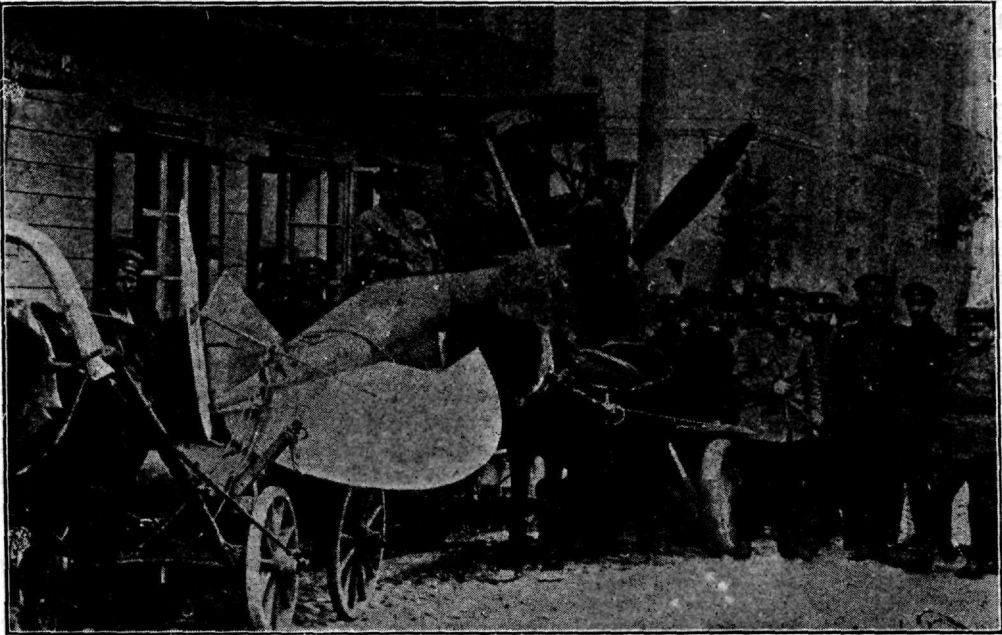
II. Sõda kaubalaevade vastu priisiõiguse järgi.

III. Piiramata av-laevade sõda kaubalaevade vastu.

I periood: 22. II. 1915—24. IV. 1916 a. Sõjas piiratud kujul võidi erapooletute riikide kaubalaevu ainult sel juhul põhja lasta, kui neilt leiti sõja salakaupa. Eriti pidi valvama Ameerika ja Itaalia laevu. Av-laevadele oli see läbiotsimise kohustus muidugi väga kardetav ja tülikas. Kui veel arvesse võtta, et

sakslastel selle perioodi algul ainult 30 av-laeva oli (neistki 7 Baltimeres), et nende maksimaalne sõidukestvus kuni 10 päevani ulatus ja et lõpuks ka nende relvastus alles õige nõrk oli (peale torpeedode üks 5 või 8,8 cm kahur) siis selgub, et väljavaated edukate taga-

Vabadussõja päevilt.

Vaherahu ajal meie positsioonide kohal lennelnud landeswehri luurelennuk, mis meie poolt maha lasti Roopa alevi juures Lätimaal.

järgede peale pidid olema kaunis viletsad. Ainult vastukaitse täieliku puudumisega on seepärast seletavad tagajärjed, mis 1915 a. veebruarikuus 23.000 br. r.-tn. põhja lastud kaubalaevade pealt 1916 a. aprillikuus tõusis 189.000 tn. peale.

II periood. Sõda kaubalaevade vastu priisioõiguse järele 24. IV. 16.—I. II 17. a. Korduvate juhtude järele, kus sakslased reisijatelaevu põhja lasid, millejuures ka Ameerika kodanikke hukkus („Lusitania“, „Arabic“, „Sussex“) nõudis Wilson ultimatiivselt erapooletute riikide ja reisijatelaevade vastu sihitud av-sõja lõpetamist. Et ameeriklasi rahuldada, keelaski Saksa valitsus av-laevadele ära ühtki kaubalaeva ilma läbiotsimata põhja lasta. (See keeld käis ainult Põhjamere kohta, Vahemerel aga, kus Ameerika laevu ei sõitnud, kestis kaubalaevade uputamine ühtesoodu edasi.

Selle korralduse tagajärjel jäi sõda kaubalaevade vastu Põhjamerel mõneks ajaks täiesti soiku, kuna av-laevade juhid neil tingimustel tegutseda ei tahtnud. Alles septembrikuus alustati uuesti väikesel viisil tegevust. Tuleks veel ära märkida, et 1916 a. sügisel Saksa av-laevad ka Põhja-Jäämerel algasid hoogsat võitlust Vene sõjamoona juurdeveo takistamiseks.

III periood. 1917 aasta algul jõudsid ka Saksa maaväe juhid arusaamisele, et sõda ilma mõjuva toetuseta merel võimata on võita, ning maa- ja mereväe ühisel nõudmisel andiski valitsus lõpuks oma nõusoleku kaubalaevade piiramata hävitamiseks. Tagajärjed olid

hiilgavad; nii tõusis põhjalastud kaubalaevade tonnaaž juba 1917 a. aprillikuus ligi miljoni brutto reg-tonni peale, samal ajal hukkus veel av-laevade poolt välja pandud miinide läbi 175.000 brutto reg-tonni. Hiljem hakkas see arv mõjuvate vastuabinõude tarvitusele võtmise tõttu küll langema, kuid püsis siiski 1918 a. kevadeni keskmiselt 500—600.000 br. reg.-tn. peal kuus. Sarnaste tagajärgede saavutamist võimaldas peaaesjalikult küll av-laevade taktika muutmine, kuid suureks abiks oli ka nende arvu kiire kasvamine. Nii oli rahuliku 1916 aasta jooksul Saksa av-laevade arv tõusnud 2½ kordseks (41 pealt 1916 ai jaan. — 103 peale 1917 a. jaan.). 1916 a. kaotati ainult 22 av-laeva, kuna vastav arv 1917 a. — 63-ni ja 1918 a. — 69-ni tõusis. Tänu Saksa tööstuse tehnilisele täiusele suudeti ka 1917 a. jooksul, vaatamata suurtest kaotustest, av-laevade arvu veelgi tõsta. Haripunktile tõusis see 1917 a. okt. kuus, nimelt — 140, laskudes aasta lõpuks 132 peale; 1918 a. kõikus see arv 112—128 vahel. Enne sõja lõppu püüdis adm. Scheer av-laevade arvu uuesti tunduvalt tõsta; nõupidamisel töösturitega selgus, et edaspidi kuus võib ehitada kuni 30 av-laeva, kuna seni oli maksimaalne arv olnud 15. Scheeri kolossaalsest plaanist tõmbas aga saatust kriipsu läbi.

1917 aasta sügisel võeti esimest korda sakslaste poolt tarvitusele uus av-laeva tüüp, n. n. av-ristlejad, võrdlemisi suure mahu ja tegevuspiirkonnaga av-laevad, millised käisid kaubalaevu kimbutamas kuni Ameerika

rannikuni. Relatiivselt võttes olid nende saavutused siiski palju vähemad, kui väikeste av-laevade omad, kuna määratu pikk teekond ja suured ettevalmistused palju kallist aega raiskasid. Oma vähese arvu tõttu ei suutnud nad Ameerika peale ka loodetud moraalset mõju avaldada. Üldse võeti av-ristlejate poolt ette ainult 8 pikemat reisi; kõige suurem ühe reisi tagajärg põhjalastud kaubalaevade näol oli 50.000 br. reg.-tn. Võrdluseks võiks tuua, et väike U 35 ühel reisil Vahe-meres üksi 91.000 tn. kaubalaevu põhja laskis.

Üldised av-laevade sõja tagajärjed kaubalaevade vastu oleks adm. Michelseni järele järgmised (arvud br. reg.-tn).

	Liitl. kaubalaevu.		Erapool. riik. kaubal.	
	Torpeed. läbi.	Miinide läbi.	Torpeed. läbi.	Miinide läbi.
1914	3.369	50.704	—	46.130
1915	1.047.797	230.019	89.937	128.704
1916	1.582.836	612.442	426.280	200.974
1917	6.344.616	1.332.941	1.231.881	284.105
1918	3.989.081	762.520	274.269	87.703
Kokku	12.967.699	2.988.626	2.002.367	747.796

Kõik kokku 18.716.982 br. reg.-tn. ehk rohkem kui $\frac{1}{3}$ kogu ilma kaubalaevastikust; sellest arvust langes üle poole — 10.694.843 br. reg.-tn. inglaste peale. Et sarnane määratu tonnaži hävinemine liitlasi tõesti sõja kaotusele ähvardas viia, tunnistavad mitmed nende mereväe juhid. Nii nimetab Ingl. adm. Jellicoe raamatus „The Crisis of the Naval War“ sõda ajajärku „kriitilisemaks Inglise ajaloo“. Olukord oli seevõrra raskeks muutunud, et rahvale tuli anda valetateid kaubalaevade kaotuse kohta; vastasel korral oleks rahvas usu võidusse kaotanud ja ühes sellega vast ka võidu. Sarnaseid mõtteid avaldab ka Ameerika merejõudude juhataja Euroopas adm. Sims oma raamatus „The Victory at Sea“. Jõudes 9. apr. 1917 a. Londoni, oli adm. Sims väga üllatatud kuuldes adm. Jellicoe'lt asjade õiget seisukorda. Jellicoe tähendanud, et „kui kaubalaevade hävitamine sarnases tempos kestab, siis liitlased kõige kauem novembrikuuni vastu suunduvad panna“.

Et lugu siiski teisiti lõppes, kirjutatakse peamiselt Ameerika arvele. Kas see just nii oli, selle üle võib ehk vaielda, kuid kindel on igatahes, et Ameerika võitluses av-laevade vastu tähtsat osa etendas. Seda näitavad juba arvud nagu: 370 mitmesugust pealveelaeva, 5000 ohvitseri, 75.000 meest. $\frac{1}{2}$ aasta jooksul ehitasid ameeriklased 400 av-laevade hävitajat — „subchaser“, millised kõlamöödu j. t. aparaatide abil vaenlase av-laevade seisukoha kindlaks pidid tegema ning siis hüdrostaatiliste pommide abil hävitama. Saksa av-laevade Põhjamerest väljapääsu sulgemiseks panid ameeriklased Põhjamerde ligi 60.000 miini. Eriti tunduv oli aga nende lennuväe abi — 500 lennukit 2500 ohvitseri ja 22.000 mehega.

Üldse nõudis võitlus av-laevade vastu liitlastelt eriti inglastelt määratud energiat. Sõja algul ei tuntud pea mingit kaitseabinõu av-laevade vastu, nii et viimased kaubalaevade seas tõesti „nagu hundid lamba-

karjas“ (adm. Tirpitz'i ütetus) talitada võisid. Alles 1916 aastal suudeti algust teha plaanikindla kaitse organiseerimisega, kuid mõjuvaid tagajärgi suutis see anda alles 1917 a. lõpuks. Parema ettekujutuse saamiseks av-laevade võitlusviisest ja tingimustest, milles neil tuleb tegutseda, on tarvilik vaadelda ka abinõusid, milliseid nende vastu tarvitatakse. Toome seepärast adm. Jellicoe järele lühikese kirjelduse vastuabinõude kohta Inglise mereväes.

1. Hüdrostaatilised pommid ja pommipildud. Viimased heitsid 1200—2400 mtr kaugusele suuri pomme, mis vees all, av-laeva läheduses lõhkedes viimasele suuri vigastusi tekitasid ning tihti ka põhja lasid. Samaste pommide läbi kaotasid sakslased 33 av-laeva.

2. Allvee kuulamise aparaadid. Tarvitusel 1917 a. enamasti väikestel luurelaevadel (subchaser). Viimased töötasid analoogiliselt maaväe (kahurväe) kõlamöödu jaamadele. Harilikult kolme laeva poolt teada antud kõlasuuna järele määras juhtlaev av-laeva asupaiga kindlaks. Teatud vaheaegade järele uuesti kuulates ning siis edasi sõites leiti lõpuks av-laev, keda siis eripommidega hävitada püüti. Sõja lõpu poole valmistasid sarnased luurajad sakslastele tublisti peavalu. Olgu tähendatud, et Ameerika kuuldeaparaadid, n. n. „K-torud“ vaiksa ilmaga kuni 20 miili (37 km) kaugusele võisid helisid kinni püüda.

3. Õhulaevad ja lennukid. Esimesed peamiselt luure otstarbeks, kuna lennukeid peale luure ka pommipildumiseks kasutati. Eriksed teened olid siin Ameerika merelennuväel, kelle arvele adm. Sims umbes 10 Saksa av-laeva hävitamise kirjutab (sakslased seda küll ei usu).

4. Av-laevade lõksud (Lockschiffe või U-Boots Fallen, decoy või Q-schips), tarvitusel 1915 aastast. Igasugu vähemat tüüpi laevad varustati kahuritega ning isegi allvee-torpedoaparaatidega, samuti koosnes meeskond mereväelastest. Et av-laevu ligi meelitada, anti laevale täiesti süütu kaubalaeva välimus: kahurid peideti ära, meeskond riietus era-, isegi naisterahva riietesse j. n. e. 1915—17 aastatel, kui av-laevad kaubalaevu läbi pidid otsima, saavutasid need laevad võrdlemisi häid tagajärgi, hävitades üldse 12 av-laeva.

5. Av-laevad. Juba 1915 a. suvel jõuti arusaamisele, et av-laevu ka võitluseks omasugustega ära võib kasutada. Kohe seadsidki inglased av-laevade patrullid tähtsamates rannapunktides välja ja saavutasid varsti väga häid tagajärgi. Hiljem ehitati selleks otstarbeks eriline tüüp av-laevu, n. n. „allvee-hävitajad“ (vt. allpool). Kokku hävitas võrdlemisi väike arv Inglise av-laevu 19(20) Saksa av-laeva, kuna 500 destroyerit ja umbes 3000 mitmesugust teist laeva ainult 31 (34) av-laeva põhja lasid.

6. Miinid ja miinivõrgud. Sõja algul püüti läbikäike sulguda enamasti võrkudega, millistes miinid asusid. Võrgud seati üles tükikaupa. Kui av-laev võrgust läbi sõitis, rebis ta ühe tüki kaasa, milles leiduvad miinid talle pidid osutuma hädaohtlikuks. Kuna võrgud rahuldavaid tagajärgi ei andnud, hakati hiljem tõkkemiine välja panema. Viimaseid panid inglased

välja umbes 70.000 ja ameeriklased ligi 60.000 tk. Viimastel oli kavatsus Põhjamerd Atlandi ookeanist Orkney saarte ja Norra ranna vahel miinitõkete abil eraldada; see hiigla töö jäi siiski pooleli. Muidugi olid sarnased hiigla miiniväljad õige kardetavad; sakslaste oma andmetel kaotasid nad miinide läbi vähemalt 36 av-laeva.

7. Relvastatud kaubalaevad. Kaubalaevu ei varustatud kahuritega mitte ainult enesekaitseks, vaid sakslased tõendavad, et neil ülesandeks olevat olnud ka av-laevadele kallale tungida. 1916 a. lõpul oli inglistel 1420 relvastatud kaubalaeva; järgmise aasta jooksul varustati veel 3000 kaubalaeva uuesüsteemiliste kahuritega ning sõja lõpuks oli 90% kogu Inglise kaubalaevastikut relvastatud. Ei ole küll teada juhus, et nad mõne av-laeva põhja oleks lasknud, kuid igatahes sünnitasid nad viimastele nende ülesannete täitmisel suuri raskusi ja tihti ka vigastasid neid.

Peale sarnaste offensiiv abinõude tarvitasid kaubaring ka sõjalaevad veel puht kaitseabinõusid, nagu suitsukatteid, kaitsevõrke, erilisi sisseseadeid, mis pidid miinid lõikama eemale tõukama ja nende ankruid vaieri katki lõikama j. t.

Ülaltoodud andmed av-laevade kaotuste põhjuste kohta on toodud adm. Jellicoe järele. Peab tähendama, et nimetatud arvud absoluutse täpsuse peale ei pretendeeri, sest väga raske on kõigi av-laevade hukkamise põhjusi kindlaks teha. Võrdluseks toome seepärast veel sakslaste andmed Michelseni ja Prantsuse andmed lieutenant de vaisseau de Rouvière'i „Histoire de la Guerre navale 1914—1918“ järele.

Hukkamise põhjused:

	De Rouvière	Michelsen
Miinid	28	40
Hüdrostaatilised pommid	27	30
Av-laevad	22	15
Rammimine	16	23
Havariid	12	11
Av-laevade „lõksud“ . .	11	12
Kahurituli	10	9
Võrgud	3	6
Bugseeritavad miinid . .	3	2
Lennukid ja õhulaevad .	2	7
Lahingus (arvatavasti kahurituli ühes pommide ja teiste hävitusabinõudega)	—	10
Teadmata põhjustel . . .	40	13
Kokku	172	178

Mis puutub nüüd küsimusse, kas oleks varem alustatud sõda kaubalaevade vastu sakslastele võitu toonud, siis peab tähendama, et see kaunis tõenäoline on, vähemalt usuvad sakslased ise seda kindlasti, kuid ka liitlaste pool ei eitata täitsa seda võimalust. Saksa av-laevade juht adm. Michelsen kirjutab oma raamatus „U-Bootskrieg 1914—18“, et nad juba 1915 a. suvel piiramata sõja kaubalaevade vastu välja kuulutasid kuni 750.000 tn. kaubalaevu kuus oleks suutnud ära hävitada. See oleks aga rohkem kui küllalt olnud,

et liitlasi sundida alla andma. Vaatamata selle peale, et av-laevade võimed sel ajal veel palju väiksemad, oli sakslaste kasuks asjaolu, et siis veel mingit mõjuvat abinõu av-laevade vastu ei tuntud; ka ei olnud siis uute laevade juurdeehitus veel nii arenenud nagu hiljem. Pealegi arvab adm. Michelsen, et ka Ameerika sel ajal veel mitte liitlastele appi poleks läinud. Ka 1916 a. kevadel oleks veel õige aeg olnud täiel määral sõda kaubalaevade vastu alustada. Et seda ei tehtud, selle põhjuseks on just Saksa diplomaatia ja valitsuse saamatus ning kartlikkus.

Av-laevade tehniline külg Ilmasõjas.

Võrdluseks seniste saavutustega ja teatud ettekujuvuse omandamiseks Ilmasõjas tarvitusel olnud av-laevastikkude suurusest toome siin ülevaate tähtsamate riikide av-laevastikkudest. Andmed Saksa av-laevade kohta on toodud adm. Michelseni teosest, teiste kohta aga Inglise sõjalaevastiku aastaraamatu „Jane's Fighting Ships“ 1919 a. järele. Lühenduse mõttes on märgitud: veeväljasurve tn. D-ga, kiirus slm. —V; torpedotoru — trp. t.; relvastus — relv.; kahur — khr.

Inglismaa. Kõige populaarsemaks tüübiks Inglise laevastikus peeti väikest H-kl., mille tähtsamad andmed on järgmised:

D — $\frac{440}{500}$; V — $\frac{13}{10,5}$; mas. jõud — $\frac{480}{320}$ H. J.; relvastus — üks 3" khr. ja 421" trp. t. Mõned neist olid sisse seatud ka miinide panemiseks. Üldse ehitati neid 40 tk., neist 10 esimest Kanadas, kust nad sõja ajal üle ookeani sõitsid, mis sarnase suuruse kohta kaunis tähelepanev saavutus oli.

Teise puhtsõjaaegse tüübina esineb E-kl., milliseid hakati ehitama juba 1912 a. Nad olid veidi tugevamad kui H-kl. ja täitsid oma ülesannet sõjas hiilgavalt; sõja lõpul asetati nad veidi suurema L-kl. klassiga. E-kl. mõõdud on: D — $\frac{662-710}{807-825}$; V — $\frac{15}{10}$; mas. jõud — $\frac{1600}{840}$ H. J., relvastus — üks 10,2 cm khr. ja 3—4 18" trp. t.

Järgmine silmapaistev tüüp on L-kl., mis küll alles sõja lõpu poole (18 tk.) ja osalt peale sõda (19 tk.) ehitati, pidades silmas juba sõja kogemusi ning üldkaalu saavutamist Saksa vastavast tüübist. Mõõdud: D — $\frac{890}{1070}$; V — $\frac{17,3}{10,5}$; mas. jõud — $\frac{2400}{1600}$ H. J.; relvast. üks 3" või 4" khr. ja neli kuni kuus 21" trp. t.

Erilist tähelepanu äratav Inglise K-kl. Need n. n. „Fleet submarines“ olid 1916 a. kohta enesolemata mõõtudega: D — $\frac{1910}{2600}$; V — $\frac{24}{9,5}$; mas. $\frac{10.000}{1400}$ H. J.; relv. 2 4" khr. ning 6—8 18" trp. t. Tähelepanu väärt on siin eriti suur pealvee kiirus — 24 slm., mis praegugi veel ilmarekordiks. See kiirus pidi neil võimaldama tegutseda laevastikuga ühiselt, kuid kuna Ilmasõja viimastel aastatel merelahinguid ei olnud, siis ei saadud neid proovida. Kuna sel ajal kuigi suuri Diesel-mootoreid ei tuntud, sõitsid nad vee peal auru-sisseseade abil (peenete veetorudega Yarrow-kiatlad ja Brown Curtis ning Parson turbiinid).

Teine, seni ainsam oma sarnane tüüp oli R-kl., n. n. allvee-hävitatjad (submarine destroyers of submarines). Ülesandele vastavalt omasid nad vee all suurema kiiruse kui vee peal, iseäraldus, mis teatavasti veel ainult kahel Vene av-laeval on, nimelt $\frac{650}{784}$ tn.

„Nerpa“ ja „Tjulenj“, $V - \frac{10}{11,7}$, R-kl. etendas võitluses Saksa av-laevade vastu tähtsat osa; tema mõõdud on: $D - \frac{420}{500}$; $V - \frac{10}{15}$; mas. jõud $\frac{250}{1000}$ H. J.; relv. — üks 3" khr. ja neli 18" trp. t.

Lõpuks võiks nimetada veel kolme $\frac{1620}{1980}$ tn. monitori, millised olid varustatud peale muu veel ühe 12" kahuriga.

P.-Am. Ühisriigid. Enam tarvitavamad tüübid olid ameeriklastel L- ja O-kl., kokku 27 tk., mis sarnanesid Inglise H-kl. Mõõdud: — $D - \frac{450}{570}$ — 530 ; $V - \frac{14}{10-11}$; mas. — $\frac{1760-2400}{680-880}$; relv. üks 3" khr.

ja 4 trp. t. Ilmasõja lõpul suurendati seda R-kl. nimetuse all — $\frac{500-580}{610-690}$ tonnini, viimaseid ehitati 17/20 aast.

27 tk. Peale selle alustasid ameerikl. 1917 a. suurema — S-kl. ehitust, mis veel praegugi on A.-Ühisr. laevastiku paremad av-laevad. Nende mõõdud on: $D - \frac{815-870}{950-1100}$;

$V - \frac{14-16}{11-12}$; mas. — $\frac{2000-2800}{1200-1500}$.

(Järgneb.)

Märkusi sõjaväe arstliku korralduse ajaloost*).

Juba vanaaja rahvad — egiptlased, perslased, kreeklased ja roomlased, — hoolitsesid haigete ja haavatud sõdurite eest. On teada, et Kartaago vallutaja Scipio Africanus tegi enne lahinguid korralduse haigete ja haavatute seljataha transporteerimise kohta. Julius Caesar läks veelgi kaugemale: ta kinnitas juhtnõõrid sõjaväearstide tegevuseks ning korraldas nende teenistuse üksikasjaliselt. Rooma keisririigi ajal hoolitseti hästi haavatud ja haigete sõdurite eest. Niikaua kui võideldi kodumaal, jäeti haavatud ja haiged taludesse, kuid siirdudes võõrale pinnale, tekkis tarvidus asutada eri sõjaväehaigemajaju. Viimaste varemeid on leitud Bonni ja Viini ümbruses. Tolleaegsed haigemajad olid siiski võrdlemisi väikesed, umbes paarisaja voodiga.

Keskajal oli haigete eest hoolitsemine sõjavägedes vilets. Siiski leiame Hispaania väes juba 13. sajangul sidumispunkte ja ambulante. Viimased olid ühtlasi ka haigemajadeks. Loomulikult ei olnud seisukord ja personaali oskus neis parem kui teistelgi aladel. Alles 15. sajangul hakkas sõjaväe tervise eest hoolitsemine arenema. Šveitsi liitriik on üks esimesi, kes oma sõdurite eest korralikult hoolitsema hakkas. Näitena sellest mainitakse Laupeni lahingut 1339 aastal.

Rootsi sõjaväes oli juba 30-aastasest sõjas haavatute ja haigete sõdurite eest hoolitsemine korraldatud. Tegevust aga takistasid suuresti armeedega kaasa liikuvad naiste ja laste hulgad. Nende kannul liikus ja nende keskel möllasid igasugused taudid.

Friedrich Suur oli korraldanud haigete ja haavatute seljataha evakueerimise eriti hästi. Napoleon hoolitses samuti haavatute eest korralikult. Abiks talle olid Larrey ja Percy. Esimene neist korraldas esimesed n. n. „lendvad ambulantsid“ (ambulances volantes). See oli aastal 1792. Tõuke ambulantside korraldamiseks andis Larreyle asjaolu, et haavatuid ei evakueeritud lahinguväljalt mitte küllalt kiirelt. Larrey õhutusel asutati ka esimene sõjaväearstide kool Val-de-Grace'is ja on praegugi Prantsuse sõjaväearstide kõrgemaks õppeasutuseks.

Sakslane Johann Goercken (1756 — 1822 a.) korraldas Preisi sõjaväe tervishoidu. Ta seadis kokku m. s. juhtnõõrid sanitaridele. Wellingtoni sõjaretkel Hispaaniale (1808 — 13 a.) oli haigete ja haavatute seisukord äärmiselt raske. See olenes suurtest kaotustest, mis sundisid tihti muutma varem tehtud plaane.

Sõjaväe arstimisest toob 1854 — 55 a. Krimmi sõda suuri muudatusi. Liitlased võitlesid kaugel kodu-

maast ja arstlik abiandmine oli selletõttu ka vilets. Selles sõjas olid relvade ja taudide läbi saadud kaotused kohutavamad kui kunagi varem. Inglisest puudusid talveriided ja sellepärast oli nende surevus suurem kui parema riidevarustusega prantslastel. Inglise vägede suured kaotused äratasid elavat tähelepanu kodumaal. Asi muutus viimaks skandaalseks ja parlamendis päriti valitsuselt aru. Siis alles hakkas seisukord paranema. Saadeti võitlevale väele riideid ja arstirohtusid ning Sidney Herberti nõuandel organiseeris Florence Nightingale esimese „Punase Risti“; seal oli hulk vitunud halastajaõdesid, kes temaga Krimmi sõitsid. Seisukord paranes kiirelt, kuigi väed Sevastopoli all raskeid kaotusi kandsid. Nightingale'i juhatusel hakati hoolitsema ka sõdurite korteriolude eest. Varsti vähenes surevus Inglise armee, kuid kasvas Prantsuse väes. Sõja lõpul oli taudidesse surevus vägedes järgmine: Inglise — 11%, Prantsuse — 25% ja Vene 16%. Võrdluseks olgu veel tähendatud, et 1854 a. suri Prantsuse vägedes haigustesse 1800 meest, kuna vastav arv Inglise väes oli 2300. Järgmisel aastal oli seisukord teravalt vastupidine. Inglise suri Krimmi taudidesse ainult 218 meest, kuna prantslased kaotasid haiguste tagajärjel samal ajal (1855 a.) 17.000 meest! Krimmi sõda näitas, kui tähtis on hoolitseta igaal ajal vägede tervise eest.

1859 aasta sõjast on tähtis märkida Solferino lahingut, jaanipäeval. Austerlastel olid küll ambulantsid ja haigemajad, kuid ühendus nende ning võitleva väe vahel oli vilets. Prantslaste sanitarvägede juhatus järele, asudes Pariisis, ei osanud hinnata seisukorda ja vastavaid korraldusi teha. Tagajärjed olid kohutavad: haavatud viresid mitu päeva ilma vähemagi abita lahinguväljal. Juhtumisi võttis sellest lahingust osa šveitslane Henri Dunant, kes hiljem põrutatuna oma silmaga nähtud koledestust kirjutas „Mälestusi Solferinost“ — raamat, mis täis kohutavaid läbielamusi ja appihüüdeid ning ettepanekuid sanitarkorralduse kohta sõjaväes ja sõjas. Dunanti „Mälestuste“ mõju oli suur. Autori algatusel teostus 22. aug. 1864 a. n. n. Genfi leping, mis kuni Ilmasõja alguni oli Rahvusvahelise Punase Risti tegevuse aluseks.

Kui suur tähtsus lahingutegevusele hästi või halvasti korraldatud haavatute ja haigete võitlusväljalt ärakoristamisel on, sellest pakub selge pildi Ameerika kodusõda 1861 — 64 a. Alguses oli see väga korraldamata. Richmondi võitja kindral Thomas pidi, näiteks, pärast võitu veel päevaks kohale jääma, et ära koristada surnuid ja haavatuid, mida kasutas ta vaenlane

*) Ajakiri „Suomen Sotilas“ andmeil.

enda väe uuesti võitlusvalmis seadmiseks. Oli vaja korraldada haavatute kiiret lahinguväljalt evakueerimist. Selle ülesande võttis oma peale dr. Letterman. Ta korraldas sidumispunktid 300 — 500 jardi tuleliini taha, aetas nendesse ühe arsti iga rügemendi kohta ja suurendas vankrite arvu haavatute sidumispunktidest ambulantsidesse edasi toimetamiseks. Ta korraldusel liikusid sanitarid kanderaamidega võitleva väe kannul ja viisid, niipalju kui võimalik, haavatuid juba lahingu kestel sidumispunktidesse. Ambulantsid asusid $1\frac{1}{2}$ — 2 miili kaugusel lahinguväljalt. Seal asus ka vankrite reserv. Dr. Lettermani korraldusel oli siis sel alal suurim saavutus.

Haavatute võitlusväljalt toomine sündis korraldult. Mitu tuhat haavatut, keda oleks suudetud kiirel evakueerimisel päästa, surid Soissoni väljadel enne, kui abi kohale jõudis....

Eelpool toodud juhud pole ainsamad. Kõik need näitavad meile, kui tähtis on side võitleva väe ja sanitarkorralduse vahel.

Üldiselt oli haigete ja haavatute eest hoolitsemine Ilmasõjas võrdlemisi hea. Haigete ja haavatute evakueerimine liinilt seljataha sidumispunktidesse, ambulantsidesse ja kaugemal asuvasse ravitusasutusesse sündis kiirelt. Selleks olid tarvitada autod ja raudteed, paiguti ka eriti sisse seatud sanitarlaevad. Haavatute

Haavatute paigutamine sanitar-rongi läänerrindel.

Prantsuse joonistus Ilmasõja päevilt.

Ilmasõja algul polnud haavatute ja haigete eest hoolitsemine veel kaugeltki nõuetele vastav. Alles sõja ajal arenes nii haavatute tuleliinilt äraviimine kui ka nende ravitsemine. Tuli ette eksitusi ja osalt ka andeksandmata hooletust.

Toome siin mõned näited. Aastal 1915 saadeti Briti laevastik ühes suure dessandiga vallutama Gallipoli poolsaart. Alles Ägea merel, Gallipoli kindluste all märgati, et puuduvad sanitar-laevad haavatute ärasaatmiseks. Viga parandati, kuid see nõudis aega ja üllatusena kavatsatud pealetung viibis. Seda aega kasutasid türklased Gallipoli kindluste kõvendamiseks. Ja kui viimaks tehti katse Gallipolit vallutada, oli see juba hilja ja ebaõnnestus.

Teine samasugune „unustamine“ oli Prantsusmaal Château Thierry juures. Seal saadeti 2. ameeriklaste diviis takistama sakslaste Pariisi peale liikumist, ilma et oleks korraldatud haavatute evakueerimise küsimust.

Tagajärgede poolst veelgi raskem oli juhtumine Soissoni juures, kus 1918 a. juunikuus 1. ja 2. ameeriklaste diviis läks üllatuspealetungile. See õnnestus, kuigi suurte kaotustega. Need kaks Ameerika diviisi olid prantslaste käsutuses, kuna ameeriklaste sanitar-korpus oli Ameerika oma väejuhtide korralduses.

otsumiseks lahinguväljadelt tarvitati vahest ka koeri kes ka teataval määral „esimest abi“ andsid.

Ilmasõja ajal arenes kirurgia hiiglasammudega, samuti ka võitlus taudide ja teiste ebatervislikkude nähtuste vastu. Sajad tuhanded, kui mitte miljonid päästis arenev arstiteadus ja hästi korraldatud sanitartugevus. Gaaside tarvitusele võtmine tekitas segaduse. Varsti aga suutsid arstid sellegi nähtusega kohaneda ja vastuabinõusid leida. Millest aga võitu ei saadud, oli n. n. hispaania haigus. Sajad tuhanded sõdurid viis see epideemia 1918 a. handa.

Juba enne Ilmasõda kavatseti kasutada lennukeid haigete ja haavatute veoks. Esimesed katsed sel alal tehti Prantsuse suurtele manöövril 1912 a. Need õnnestusid, kuid millegipärast jäi küsimus kõrvale ja alles Ilmasõja ajal haaratakse asjast uuesti kinni. Serbias päästsid 1914 a. kaks Prantsuse lepdurit 12 haavatut. Sellega tehti algust. Lennukite puudus takistas aga asja arenemist. 1917 a. on siiski nii kaugele jõutud, et haavatuid veetakse lääne-rindel juba õige suurel määral lennukitega. Sõja lõpuks jäid põhjalikumad kogemused haavatute lennukitega transporteerimisel Ilmasõjas siiski saavutamata.

Need saadi alles hiljem, Prantsuse ja Hispaania asumaade sõdades Marokkos ja Siirias. Nendest siin mõned näited.

1919 a. sai keegi Prantsuse kindral Marokkos raskesti haavata. Ta pandi lennukisse ja viidi 100 km seljataha, kuhu samaks ajaks teise lennukiga kaugemal olevast baasist toodi arst. Viimane opereeris haavatut ja päästis seeläbi ta elu.

Siirias vedasid Prantsuse lendurid 1920 a. nelja tunni kestel 350—400 km kauguselt 50 haavatud sõdurit. Autodega oleks see — sealsetes teeoludes — võtnud viis päeva ja hobustega 5—15 päeva aega.

Marokkos veeti jaanuarist oktoobrini 1923 a. lennukitega 1050 haavatut. Lennuked kasutati ainult raskesti haavatute veoks.

Sealsamas vedasid lennukid 1924 a. ühelainsal päeval 200 haavatut rindelt haigemajadesse 80—450 km kaugusele.

Need üksikud juhud kinnitavad, et lennukil haigete ja haavatute evakueerimisabinõuna on tulevikus suur tähtsus.

Prantsuse sanitarlennukid on väga mitmesugused. Väiksemad võivad kanda ainult ühe, suuremad isegi kuus haavatud ning sanitari, lenduri ja mehaaniku. Suuremates sanitarlennukites on soojendusaparatuurid, arstidõõristad, sidumismaterjali, rohtusid ja teisi vahendeid.

Peale Prantsuse ja Hispaania on haigete vedu õhuteel teinud suuri edusamme ka Ameerikas, Itaalias ja Saksamaal.

Omapärasem ehk kõigist on 1924 a. Põhja-Rootsis Bodeni järve kaldale asutatud lennujaam, kus lennuk alati valmis lennuks põhjapoolsetes ürgmetsades asuvatesse küladesse ja tooma sealt — igaveste lumede ja mägede tagant — haigeid Põhja-Rootsi haigemajadesse. On toodud isegi Lapimaa mägedest ja tundrarest. Kolm aastat on juba kestnud see haigetevedu ilma ühegi õnnetuseta. Julge lendur on omandanud kunin-

galt kõrge aumärgi ja Põhja-Rootsi elanikkudelt aunime „Ürgmetsade lendav samariitlane“.

Lisaks eelolevale toome siin mõned ametlikud andmed Prantsuse ja Saksa kaotuste kohta Ilmasõjas.

Prantsusmaa.

Haavatuid ja surnuid	3.675.000 meest.
Lahingutes langes	900.000 ”
Lahinguväljadelt haavatuna evakueeriti	3.000.000 ”
Teadmata kadus	259.000 ”
Haavadesse suri	250.000 ”
Taudidesse suri	175.000 ”
Haavatutest said võitlusvõimeliseks	78,99%
1918 a. suri hispaania haigusesse	10.922 meest.

Iga tuhande elaniku kohta kaotas Prantsusmaa 37,5 meest.

Saksamaa.

Kaotas sõjas üldse	6.888.870 meest.
Lahingutes langes	1.531.048 ”
Teadmata kadus	991.340 ”
Taudidesse suri	155.013 ”

Haigemajades ravitseti üle 10 miljoni haigusjuhu.

Võitlusvõimeliseks tervenenes 92,8%

Iga tuhande elaniku kohta kaotas Saksamaa 26,5 meest.

Relvades oli Saksal 10.937.000 meest.

Eelolevad arvud rõhutavad seda hiiglatõõd, mis Ilmasõda pani sõjaväe arstilisele personaali ja transpordi peale. Eriti torkab silma võitlusvõimeliseks tervenunud meeste suur protsent (Prantsusmaal 78,99%, Saksamaal 92,8%). Võrreldes neid arvusid endisaja sõdade vastavate arvudega, kus 50—75% haavatuist ja haigeist suri, saame alles aru, kui suuri edusamme on teinud arstiteadus ja sõjaväe tervishoid. A. V.

Soome vabadusvõitlus.

Ligi kaheksa sajangut kuulus Soome esiteks Rootsi, hiljem Vene külge. Suurema osa sellest ajast oli tal teatav autonoomia, 1772 aastast peale isegi oma põhiseadus. Olles liidetud Rootsi külge, elas Soome kaasa kõik emamaa mured ja rõõmud, selle tõusu ja languse. Olles sillaks Ida ja Lääne vahel, sattus Soome alati Rootsi-Vene sõdade tallermaaks, kui need kaks suurriiki ülevõimu pärast võitlesid.

Hoolimata raskustest oli soome rahvas siiski alati Rootsi vastu loiaalne. Ainult kaks korda, nii jutustab ajalugu, on Soomes olnud midagi mässu taolist. Esimene oli n. n. „nuiasõda“ (1596—97 a.) ja teine, n. n. „Anjala liit“ (1788 a.). „Nuiasõda“ oli Põhjamaa talupoegade mäss asevalitseja Klaus Flemingi vastu. Viimane oli, kuninga lubadust rikkudes, paigutanud oma sõjaväge taludesse, ja kui talupojad sellest Rootsi valitsejale hertsog Kaarlike kaebasid, anti neile nõu „aidata ennast“ kuidas suudavad. Talupojad kogusid kokku, varustasid endid nuiade ja teiste sarnaste relvadega ning liikusid Turu linna poole, kus asus asevalitseja Klaus Fleming. Viimane läks oma sõjaväega mässajatele vastu ja pillas nad Santavuore lahingus laiali. See mässukatse, mis ei olnud sihitud sugugi Rootsi riigi, vaid ainult kohalise võimukandja vastu, maksis üle 3000 talupoja elu.

Soome iseseisvuse idee tekkis ohvitserkonnas juba 18. sajangu keskpaiku. Selle aluseks ei olnud siiski nii palju rahva rahulolematust Rootsi riigivõimu vastu, kui ohvitserkonna ja riigimeeste omavahelised tülid. Juba enne 1742 a. sõda oli Peeter Suure noorem tütar Elisabeth, kes tol ajal ikkas pääseda troonile, soomlastele nõu andnud lahkuda Rootsi ja asutada kuningriiki, kus pidi valitsejaks saama Elisabethi õepoeg Holstein-Gottarpi hertsog Karl Peeter. Manifestis lubati Soome võtta Vene kaitse alla ning töötati soomlastele suuri vabadusi.

Elisabethi manifestil polnud suuremat edu, sest Suure Põhjasõja koledad sündmused polnud veel ununenud. Kuid siiski arenes küsimus niikaugele, et Lääne-Soomest Turusse kokku tulnud riigipäev otsustas kutsuda hertsog Karl-Peeteri Soome suurväest.

Kui aga venelased hiljem vallutasid Soome, siis Elisabeth, kes vahepeal oli saanud keisrinnaks, ei tahtnud enam kuulda Soome iseseisvusest.

Soome iseseisvuse idee aga ei kustunud, ja 1788 a. õnnetu katse sõdida Vene vastu viis küsimuse niikaugele, et 111 ohvitseri ühinesid Anjalas salaliiduks ja pakkusid Soomet Vene kaitse alla. See ajaloos „Anjala liidu“ nimetuse all tuntud salaliit äpardus, sest sõdurid ja rahvas olid selle vastu. Osa sala-

mõned pidid maa ära-
tu.

iseseisvuse mõte mõneks
sada aastat hiljem Vene
1808—09 a. sõja tagajärjel
 lõplikult Vene kätte.

talgu Soomega hää, kuigi
ega. Nõuti küll ustavus-
töötas Vene tsaar Soome
ne 1772 a. põhiseadust ja
I kutsus kohe peale sõja
andis sellele oma valitseja-
õja ning rahu üle otsus-
le, kuid Soome sai sise-
onoomia.

sid Vene tsaarid vannet,
õhiseadust ning tegutsesid
i heatahtlik Soome vastu
ne eest eriti hoolitses.

ome peale survet ei aval-
ne ülemvalitsusega enam
t Soome riigipäeva ei kut-
t valitsemist enam kokku
olai I karm käsi rõhus ka
Soomes kuni läinud aasta-
uttu ei olnud. Maa kosus —
as ülevalitsus oli para-
indlustas vähemalt rahu.
ige rohkem peale alaliste

nustati juhud, mil Vene
e vastu talitanud. Ühen-
sma pandud uuendustega
istunne. Seni oli rootsi
ikuks keeleks ja soomlaste
aassi peale. Nüüd hakati
väärsed õigusi rootsi kee-
sag tegi päevakorra ka
imuse.

us pead. See esines nõud-
kerahvad Suur-Vene külge.
 ei pääsnud panslavisim
Soome eesõiguste kärpi-
ene külge kubermanguna.
t pääsis Soomes venesta-

m ses sihis oli Aleksan-
Peterburis 1890 a. asutati
nti, tolli- ja rahaasutuste
utamiseks Vene vastavate
imeheks määrati Soomele
arsti ilmusidki keiserlikud
ome postikorraldus üht-
ne kahepeaga kotkas toodi
postmarkidesse. See oli
etusraha Soomes tarvita-
tollikorralduse pealesuru-
visa vastupaneku tõttu
tlusseadus oli kinnitatud,
t seni kui Soome riigipäev

ei ole parandanud seadust Vene juristide soovide
kohaselt. Siis anti käsk, et ametlik kirj vahetus
kindralkuberneri ja Soome senati (valitsuse) vahel
tohib sündida ainult vene keeles ja et kindralkuberneri
kantseleis ametkohtadele võis võtta ainult venelasi.
Samuti maakondade valitsuses suruti peale „uuen-
dusi“, mis olid sihitud Soome õiguste vastu.

Venestamise hoog tahtis minna veel kaugemalegi —
taheti nimelt kuulutada kreeka-õigeusu kirik Soome
riigikirikuks, olgugi, et soomlased on kaaluvas ena-
muses luteri-usku. Soome riigipäeva tähtsust vähen-
dati ja seda peeti asutuseks, mille suurimaks õiguseks
oli ainult oma arvamist avaldada, kuid mitte algatada
ega otsustada. Peeterburis asuva Soome minister-
riigisekretäri õigusi kärbiti. Teadmata kui kaugele
oleks venestamine Soomes sedapuhku läinud, kui
mitte Aleksander III poleks surnud keset neid tagur-
lisi kavatsusi.

Nikolai II oli alguses vähe tagasihoidlikum, ja nii
tekkiski ta valitsuse esimestel aastatel venestamis-
tuhinas 4-aastane vaheaeg. Arvatavasti ei leidunud
Venes kohast meest Soome saatmiseks.

1898 a. määrati aga kindral-adjutant N. Bobrikov
Soome kindralkuberneriks. Aasta hiljem valmistati
Peeterburis salaja n. n. „veebruarikuu manifest“,
millega Soome põhiseaduslikud õigused ühe käeligi-
tusega tühistati. Manifest saadeti Soome senatile
avaldamiseks. Soomlaste arvamist üldse ei küsitud.

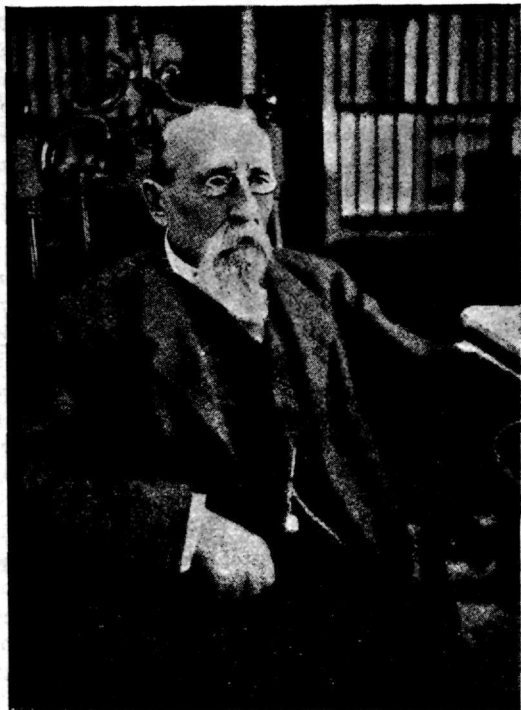
Võitlus oma õiguste eest sai nüüd Soomes kogu
rahva põnevamaks küsimuseks. Paluti manifesti
tagasivõtmist, kuid kõik palved kolasiid Peeterburis
kurtidele kõrvadele. Siseministriks ja ühtlasi ka
Soome riigisekretäriks oli tol ajal tuntud Soome
vaenlane Plehve, kes neid palveid keisrile ei esitanudki.

Et asjale suuremat kaalu anda, valmistati keisrile
aadress ja koguti selle alla ühe nädala kestel 525.000
Soome täiealise kodaniku allakirja. Aadressi keisrile
viima valiti ligi 500 Soome valdade esitajat, kuid
keiser ei võtnud neid audientsile ega aadressi vastu.

See massiline rahva meeleolu avaldus äratas üle-
ilmist tähelepanu ja Soome võitlus oma õiguste eest
sai välismail populaarseks. Järgmine katse keisri
peale mõjuda oli n. n. „kultuursaatkonna“ käik
Peeterburki. Sellesse saatkonda kuulusid 6 Euroopa
kuulsamat teadusmeest, kes edustasid 12 riigi kul-
tuuri, kellele nimel 1050 allkirjaga paluti keisrit
loobuda Soome õiguste kitsendamiskatsetest. Ka
seda saatkonda ei võtnud Nikolai II vastu.

Umbes samal ajal, ja juba varemgi olid Soome
kirjanikud ja riigimehed tutvustanud välismaid Soome
võitlustega. Moraalset toetust saadigi, nagu eelpool
selgus, kuid tagajärgi sellel polnud. Tsaar ei taht-
nud kuulda Soome õigustest.

Venelaste vaadet iseloomustab kindralkuberner
Bobrikovi kõne, mille ta pidas vastasrinnas olevale
Soome ratsarügemendile; ta kinnitas: „Soome sea-
dus — see olen mina!“ Samal vaatepunktis asus
ka keegi Ordin, kes avaldas venekeelse raamatu,
milles kaitses Vene tsaaride venestamise poliitikat
Soomes. Muidugi sai see raamat kohe peale ilmu-

L. Mechelin.

Kuulus riigi- ning teadusemees ja Soome õiguste eest võitleja venestamise päevil.

mise Peeterburi akadeemia auhinna. Veel 1910 a. hüüdis keegi panslavist Vene riigiduumas — pärast seda kui Stolõpin oli seal läbi viinud Soome põhiõiguste vastu sihitud seaduse — ajaloolised sõnad: „Finis Finlandiae!“ (Lõpp Soomele.)

Kuid ka soomlased ei jäänud vastust võlgus. Inglise, prantsuse, saksa ja skandinaavia keeltes anti välja lugemata arvul brošüüre, ajalehe artikleid ja raamatuid. Ka rändasid Soome tuntumad mehed läbi Vana ja Uue Ilma ning varsti teadis kogu kultuurilm Soome sündmusi. Soomel leidis õnneks mehi, nagu kirjanikud Arvidson ja Konni Zilliacus, riigi- ja teadusemehed Leo Mechelin, Danielson-Kalmari, Hermanson, Yrjö-Koskinen, Estlander, Rein ja terve rida teisi, kes suutsid sõnas ja kirjas Vene kavatsustele vastu vaielda ja Soome saatust välismaail selgitada. Soome leidis sooja poolehoidu ka Lääne-Euroopas, eriti aga Inglismaal.

Vene teguviis lõi Soomes aluse organiseeritud vastasrinnaks. Esialgu oli opositsioon passiivne. Keelduti täitmast neid määrusi, mis Soome seadustega vastolus olid, et seega takistada venestamist, ilma avalikult Vene riigivõimu vastu astumata. See oli järeleandmisetaktika, millest kasu oli ainult rahvastunde kasvatamisel, mis selgub järgnevast:

Vene valitsus oli Soome riigipäevale saatnud „arvamise avaldamiseks“ seaduseelnõu, millega taheti täielikult muuta Soome sõjaväe seadust. Senini teenisid soomlased oma väeosades ja Soome ohvit-

seride juhatusel. Neid ei tohtinud ilma Soome valitsuse nõusolekuta Soome piiridest välja viia. Nüüd aga taheti Soome alamaid asetada sõjaväeteenistuse kohustuses ühesugusele alusele Venega, nii et soomlasi oleks võinud määrata teenistusse ka Venesse, Vene väeosadesse, Vene ohvitseride alla ja nende teenistusketus oleks olnud sama pikk kui venelastelgi. Passiivistid hakkasid tingima. Nad tegid palju järeleandmisi, kuid tagajärgedeta. 1901 a. ilmus ikkagi manifest Soome oma sõjaväe kaotamise kohta. Teenistusse võetavad mehed määrati Vene väeosadesse. See oli üks raskematest hoopidest Soomele, mida ei suutnud ära hoida passiivne vastasrind. Aasta varem oli samuti vene keel määratud Soome ametlikuks keeleks; ka selle sammu vastu oli n. n. „demarhepolitiika“ jõuetu. Soome senati 20 liikmest lahkusid 12, samuti lahkus ülemprokurör, kuid tagajärgi sel ei olnud, sest nüüd hakati Soome valitsusse saatma mehi Venest.

Soomlastele hakkas selguma, et passiivse vastasrinna abil venestamist ei suudeta takistada, vaid tarvis on tegutseda aktiivselt. Ja nii tekivadki Soomes aktivistide organisatsioonid. Kuid enne veel moodustasid passiivse vastasrinna pooldajad salajase organisatsiooni ja agiteerisid noorsoo hulgas sõjaväkke astumise vastu. Neil õnnestuski aktivistide kaasabil jõuda niikaugele, et 1902 a. kutsealistest noormeestest ilmus vastuvõtte komisjonidesse vähem kui pool kohustatute arvust. Vene kasakatel lasti peksta inimesi Helsingis ja oldi lõpuks nõus ainult väikest osa sõjaväkke võtma, kuid Soome rahvas näitas, et ta ei taha oma noorimehi tildse Venesse saata. Seekord pidi Vene järele andma.

Aktivistid panid suuri lootusi Vene revolutsioonäärde peale, kes pidasid koosolekuid teiste Venes rõhutatud väikerahvaste esindajatega ja tegid Soomes kihutustööd revolutsiooni heaks. Vene-Jaapani sõja ajal astusid Soome aktivistid ühendusse Jaapani Stockholmi saadiku Akashiga ja palusid temalt relvu.

Eugen Schauman.

Noor Soome aktivist. Surmas 1904 a. kindralkuberner N. Bobrikovi Helsingis ja laskis enda koha selle järele jätta.

Viimaseid saadetigi 1905 a. Soome terve laevalaadung. Laev aga jooksis Põhjalahes karile ja lasti kapteni poolt õhku. Maale toimetada saadi ainult üks osa püsse.

Soome aktivistid kavatsesid ühes sotsiaalrevolutsionääridega tappa Nikolai II, kuid see kavatsus läks Asevi tõttu nurja. Siis tehti plaane Bobrikovi ja Plehve kõrvaldamiseks. Esialgul jäid need plaanid ainult plaanideks, kuid 16. juunil 1904 a. kõlasid Helsingis senati majas esimesed pangud. Seal lasi noor senati ametnik ja aktivist Eugen Schauman vihatud kindralkuberner Bobrikovi maha ja surmas sealsamas ka enese. Ainult paar aktivisti teadsid varem Schaumani kavatsusest.

Samal suvel tapeti Peterburis ka teine Soome vihasem vaenlane — siseminister ja Soome riigisekretär von Plehve. Temast vabastas Soome vene aktivist.

Nende kahe „Soome õgija“ surm halvast tsaari valitsuse aktiviteeti. Soome uus kindralkuberner Obolenski oli Soome venestamises juba tagasihoidlikum. Soome laialisaadetud riigipäev kutsuti uuesti kokku, tsensuri kergendati ja õhk tundus kergemana. Nii siis lõppes venestamise teine periood Soomes Bobrikovi surmaga.

Hoolimata Vene tagasihoidlikkusest töötasid revolutsionäärid ja Soome aktivistid edasi. Viimased ootasid Vene revolutsiooni ja varustasid end selleks. Keelatud kirjandust trükiti Stockholmis ja toodi salaja Soome, kus seda suure vaimustusega loeti kümnetes tuhandetes eksemplarides. Soome tundus neil päevil (1904—05 a.) olevat plahvatusvalmis püssirohutu.

Kui Venes 1905 a. puhkes lahti üldstreik, mille vastu tsaarivalitsus polnud end sugugi ette valmistanud, siis levines see nagu kulutuli Soomegi. Seal oli eelmise sajangu lõpul tekkinud võrdlemisi tugev tööliikumine, mis juba algusest peale sümpatiseeris Vene revolutsioonile ja Soome vabadusvõitlusele. 1905 a. streik kujunes Soomes nii tugevaks rahva jõu ja tahte väljendajaks, et tsaari valitsus, kes kriitilises seisukorras oli, pidi järele andma. Aktivistid tegid ka palju selleks, et see seitse päeva kestnud üldstreik Soomes muutuks mitte ainult tööliste, vaid kogu rahva meelevalduseks Vene surve vastu.

Üldstreigi juhatus nõudis valitsuse lahkumist, rahvuskongressi kokkukutsumist, hääleõigust kõigile 21-aastastele, ühekojalist rahvaesitust (eduskunta) ja — Soome tunnustamist autonoomseks Vene osariigiks.

Ja tagajärjed? Soome senat (valitsus) langes, kindralkuberner Obolenskile avaldati umbusaldust ja ta põgenes Helsingi sadamas asuvale Vene soomuslaevale, esitades samuti, nagu kuberneridki, lahkumispalve; sandarmitelt võeti mõnes kohas relvad käest ära; Soomes olevad Vene sõdurid keeldusid laskmast rahva peale. Ühesõnaga: siin oli juba midagi revolutsiooni taolist!

Kuid revolutsiooniks polnud olukord siiski veel mitte küps. Niipalju siiski saadi kätte, et 4. nov. 1905 a. kirjutas Nikolai II alla manifestile, millega tühistati (ajutiselt), peale kahe, mis maksma jäid, kõik Soome õigustega vastolulised venestamise manifestid. Lubati ka Soomele uus parlamendi valimise seadus üldise ja salajase hääleõiguse põhjal. Uueks kindral-kuberneriks määrati vabameelne N. Girard, kes pigistas silmad kinni isegi selle kohta, et Bobrikovi surmaja Eugen Schaumani verised riided pandi välja Porvoo linna muuseumis.

Soome parlamendi ümberkorraldus endisest „neljalgsest“ (aadel, vaimulikud, „bürgerid“, talupojad), mis pärit 17. sajangust, uueks moodsaks ühekojaliseks rahvaesituseks, mis valitud üldise hääleõiguse põhjal, kuigi ainult üle 24 a. vanade kodanikkude poolt, oli 1905 a. „punaste päevade“ suurim saavutus. Kuid see saavutus lõhestas ka Soome rahva tühtluse. Kodanlus kartis liialt demokratiseerumist. Ka tööliised ei olnud rahul, nad oleks tahtnud viia üldstreigi revolutsioonini, et suruda omad maksimaalõudmised läbi. Aktivistid nõudsid jälle Soome iseseisvust ja demokraatlikku korda. Viimased nägid oma nõudmiste läbiviimise abinõudena propagandat, rahva-meelitsat (relvades rahvas), Vene revolutsiooni toetamist ja terrori. „Soome aktivistide partei“ kuulutas esimesena oma sihiks Soome täielise iseseisvuse. „Soome aktivistide partei“ jagunes aga varsti kaheks. Abinõud, mida tarvitati (terror, pankade röövimine jne.), ei leidnud kõikide pooldamist. Paljud kahtlesid, kas Soomes pärast täieliku autonoomia saamist on õigus Venest lahkuda. Õiguse ja seaduse austamine on seevõrt imbutunud soome rahva verre, et võrastel üldse raske on sellest aru saada.

Soomes, nagu Suur-Veneski, tehti peale 1905 a. üldstreiki ettevalmistusi revolutsiooniks. Streik oli selleks ainult peaprooviks. Ja mässukatse tuligi 1906 a. Soomes kestis see ainult kolm päeva, kuid selle ohvriks langes üle saja soomlase, kes katsusid Suomenlinna (Sveaborgi) mässavatele sõduritele abi anda. Nagu teada, lõppes 1906 a. mäss õnnetult Soome vabadusvõitlusele.

Tähtsamaks Soome vabadusvõitluse organisatsiooniks tuleb kahtlemata lugeda n. n. „Voima-liitto“ (Jõu-liit). See oli algusest peale aktivistide salajane organisatsioon. Ei ole andmeid, kui suur oli selle organisatsiooni liikmete arv, kuid kui suur ta ka ei olnud: venelaste hirm ta ees oli siiski suurem. „Novoje Vremja“ teatas kord, et „30.000 voima-liitlast“ marsib täies relvastuses vallutama Peeterburki“. Häädamine oli liialdatud. Niipalju neid vast ehk ei olnudki.

„Võima-liit“ paljastati osaliselt juba 1904 a. Kümme aastat kestis protsess, sest Turu õuekohus mõistis nad süüdistusest vabaks. 1914 a. pidi kindralkuberner nad Vene kõrgema kohtu alla andma. Sellest aga ei tulnud midagi välja. Tekkis Ilmasõda.

(Järgneb.)

A. V.

Langemarck.

Cambrai on vaikne unine Artois linnake, mille nimega seotud nii mõnigi ajalooline mälestus. Kitsad, vanaaegsed tänavad looklevad ümber põlise raatuse, pehkinud linnavärvavate ning paljude kirikute. Tüsedad tornid tõusevad nurgeliste sarikute rägastikust. Laiad puisteed viivad linnapargini, mida kaunistab lendur Blériot ausammas.

Elanikud on vaiksed, sõbralikud inimesed, kes suurtes, lihtsa välimusega, kuid rikkaliku sisseseadetega majades elavad mõnusat väikekodanlikku elu. Paljud, kes oma sissetulekutest elavad, saadavad siin oma elu õhtule. See linn omab õigusega hüüdnime „la ville des millionnaires“, sest enne sõda elas siin üle 40 miljonäri.

Kuid Ilmasõda äratas selle vaikse pesakese toorelt ta okasroosikese unest ning muutis ta hiiglahingute tulipunktiks. Uus, läbematu elu ragises mööda konarlike sillutuse ning klirises akende vastu, millele täga varitsesid kartlikud näod. Võõrad sellid jõid armsalt täidetud keldrid tühjaks, viskasid end põlistele mahagonisängidele ning segasid alalise vaheldusega eraisikute rahu, kes nüüd muutunud ümbruskonnas tänava-nurkadel ja majaustel seisid, ettevaatliku häälega teineteisele õudsuselugusid ning kindlaid teateid kaasmaalaste peatsest võidust jutustasid.

Sõdurid elasid kasarmutes ning ohvitserid olid Rue-des-Liniers'le paigutatud. See tänav omas meie sealoleku ajal üliõpilaslinnajao ilme; üldised vestlemised akendest, õised laulud ning väikesed romantilised vahejuhtumused olid päevakorral.

Igal hommikul marssisime õppustele pärast kuulsa saanud Fontaine küla taga asuvale suurele väljale.

Minu korter oli väga mugav; harva lasid mu pereharvas, sõbralik kullasepa-abielupaar Planeot-Bourlon, mind lõunatada ilma, et nad midagi hääd oleks mulle üles satmata jätnud. Õhtul istusime tassi tee juures koos, mängisime ja vestlesime. Iseäranis tihti arutati küsimust, milleks inimesed sõdima peaksid.

Neil tundidel jutustas hea monsieur Planeot igasuguseid naljalugusid tegevusetu kuid teravmõttelitest Cambrais kodanikest, mis rahuajal naerma panid tänavaid, kõrtse ning turgu ning mulle Claude Tilliers võrrat onu Benjamini meele tuletasid.

Nii oli kunagi üks naljahammas kohalikkudele küüarakate kutsed saanud, et ilmuda ühe väga tähtsa pärandusaja pärast teatud notari juurde. Naabrimaja aknast nautis ta siis kindlaksmääratud tunnil mõnede sõpradega võrratut vaatepilti, kuidas seitseteist küüarakat õnnetu notari juurde sisse tungida tahtsid.

Hää oli ka jutt ühest vanast „krihvlist“, kes naabruses elas ja kellel imetaoliselt küljele pöördud luigekael oli. Kahekümne aasta eest oli ta tuntud neiuna, kes igal tingimusel abielluda tahtis. Kuus noortmeest rääkisid kokku ning igaüks sai neiuult lahke lubaduse vanematelt ta kätt paluda. Järgmisel pühapäeval sõitis maja ette hiigla tõld, milles kuus noortmeest istusid, igaühel lillekimp käes. Omas suures ehmatu-

ses lukustas neiu ukсед ning peitis enese ära, kuna kosilased naabrite vaimustuseks igasuguseid hulle tempe tegid.

Või järgmine jutuke: turule tuleb noor cambrésien kurjade mõtetega ning küsib taluclidelt pehmele, ümargusele, isuäratavale juustule näidates, millele rohelist murulauku peale raputatud:

„Kui palju maksab see juust?“

„Kakskümmend sous'd, mu härra!“

Ta annab eidele kakskümmend sous'd.

„Juust kuulub, tähendab mulle?“

„Muidugi, mu härra!“

„Ma võin, tähendab, selle juustuga teha mis tahan?“

„Aga muidugi!“

Plärts, viskab ta juustu eidele näkku ja jätab ta sinna — —

25. juulil jätsime selle armsa linnakesega jumalaga ning sõitsime põhjapoolse, Flandriasse. Ajalehtedes olime lugenud, et seal juba nädalate kestel kahurväe lahing möllas, millist ilma ajalugu veel pole näinud.

Stadenis saadeti meid välja kaugele kahurimürtsude saatel ja marssisime harjumatas maastikus Ohndanklaagrisse. Nõörsirge maantee paremal ja vasakul haljendasid viljarikkad peenardena kõrgendatud põllud veerikkad, puhmastikkudega palistatud niidud. Kaugele pillutult seisid talumajad madalate õlg- ja sindlikatustega, millede müüridele tubakakimbud kuivama riputatud. Vastutulijad talunikud olid germaani tüüpi ning kõnelesid lihtsalt, jõuliselt, kodu meeletuletavalt. Päälelõuna saatsime mööda taluaedades, nii endid vaenlase lennukite eest varjates. Vahetevahel visisesid kaugeltkuulduva kurinaga vägevad granaadid ning lõhkesid lähedal. Üks neist kukkus ojasse ning tappis mõned suplevad sõdurid 91. rügemendist.

Õhtul pidin eelkomandoga edasi liikuma. Meie pidime läbistama Houthulsteri metsa ja Kokuit küla, et tagavarapataljonini jõuda. Teel rabasid meid mõnikord rasked granaadid jalust. Pimeduses kuulsin ühe nekruti häält: „Leitnant ei heida kunagi pikali“.

„See teab asja paremini,“ õpetas vanem. „Kui üks õige tuleb, siis on ta esimene siruli!“

See mees oli minu põhimõttest aru saanud: „Heida maha kui tarvis, kuid siis aga äkitselt.“ Kuid tarviliku kraadi võib vaid sõjas kogenud kindlaks määrata, kes mürsukaare lõpupunkti aimab veel enne, kui võhik kergelt sahinat kuuleb.

Meie teejuhid, kes omis asjus vist täiesti kindlad ei olnud, viisid meid mööda lõpmatuid kaevikuterägastikke edasi. Lõpuks luusisime mööda moonutatud metsa, kus meie saatjate sõnade järgi mõne päeva eest üks rügement omalt positsoonilt tuhande 24 sm granaadiga laiali aeti: „Siin näib ju suurejooneliselt minevat,“ mõtlesin sealjuures endamisi.

Peale selle kui meie metsaalust mööda risti ja põiki eksisime, seisime oma juhtidest mahajaetult pilliroosel maalapikesel, põhjatutest soodest ümbristetud, millede mustadest vesipeeglitest virvendas kuu kuma. Alatasa raksus kusagil ning kõrgelepaisatud

muda langes plärtsudes vette. Lõpuks tuli meie juht, kelle peale tühjendasime omad vihakarikad, tagasi, ning teatas, ta olevat õige tee leidnud. Kuid ta viis meid jällegi valesti, kuni me ühe sanitarpunktini jõudisime, mille peal lühikeste vaheaegade järgi kaks šrapneli lõhkesid ning oma kuulid läbi lehestiku paiskasid. Valvearst andis meile mõistliku mehe, kes meid Mäuseburgini, väilve osa komandöri asukohani viis.

Mina läksin kohe edasi 225. rügemendi kompanii juurde, kes teise kompaniiga pidi vahetatama, ning leidsein kauase otsimise järgi trehtririkas ümbruses mõned kokkuvarisenud majad, mis seest olid kindlustatud raudbetooniga. Üks neist oli päev enne seda raskest mürsust vigastatud ning nägi oma sissevaju- nud katusega välja nagu asi, mis jäänud hürelõksu vahele.

Osa õöst saatsin kompaniülema suures betoonmürakas mööda, kes oma käsutusohvitseriga napsupudeli ja suure karbi sealha juures aega viitis, seda ajaviidet aga tihti katkestas ning järjest tugevnevaid kahurimürtsu kuulatas. Siis kurtis ta taga noid häid aegu seal Vene rindel ning kirus oma rügemendi alalist kahanemist. Lõpuks ometi vajusid mu silmad kinni.

Uni oli raske, kuid rahutu; kottpimeduses maja ümber langevad granaadid kutsusid esile kirjeldamata üksildustunde. Ma surusin end tahtmatult mehe vastu, kes magas minuga naril. Kord kargasin tugevast tõukest ehmunult üles. Minu sõdurid valgustasid seinu ning otsisid avaust. Selgus, et granaat oli lõhkenud vastu välisseina.

Järgmisel pärastlõunal olin pataljoniülema juures Mäuseburgis, sest pidin mõne tähtsa küsimuse üle informeeruma. Vahetpidamata löid sinna 15-sm granaadid sisse, kuna rittmeister oma adjutantiga ja käsutusohvitseriga skati mängis ning seltersipudeliga halba puskarit ringi käia laskis. Mõnikord pani ta kaardid kõrvale, et mõnda teatetoojat vastu võtta või meile meie betoonmüraka pommikindlust selgeks teha. Tema ägedate vastupanekute peale vaatamata seletasime talle, et meie kasvanud pole ülevalt langeva mürsu jaoks.

Õhtul muutus üldine tulistus ägedaks, eelpool tõusid alatasa kirjud raketid õhku. Tolmuga kaetud käskjalad tõid teateid, et vaenlane peale tungib. Nädalapikkuse ootamise järgi algas jalaväe lahing.

Kompaniülema asukoha juurde tagasi pöörates ootasin teise kompanii päralejõudmist, kes ka kell 4 hommikul ägeda tule all kohale tuli. Ma võtsin kohe oma grupi juhtimise üle ning viisin ta asukohale ühe hävitatud maja rusudega kaetud betoonehitusse, mis seisis nii lõpmata mahajäetult hügeltrehtrite väljal kohutava hävituse keskel.

Kella 6 aegu hommikul haihtus paks flandria udu ning avanes väljavaade õudsele ümbrusele; kohe peale seda ilmus parv vaenlase lennukeid, kes maapinna lähedal tiirlesid ja signaale andes maastikku uurisid, kuna ümberhulkuvad jalaväelased endile granaadi- aukudes varju otsisid.

Pool tundi pärast seda algas vaenlane pealetungi ägeda tulistamisega, mis meie peiduurka kui taifuniga

ümbritses. Meie koonutasime üheskoos ning ootasime iga silmapilk hävitavat mürsku, mis meie betoonehituse jäljetult ära pühib ja meie trehtrivälja ühe trehtri võrra rikastab.

Ning sarnaste vägevate mürtsude vaheaegadel valmistasime endid järgmisele ette. Nii möödus päev.

Õhtul ilmus käsutusohvitser käsuga, millest ma välja lugesin, et kolmas ja neljas kompanii kell 10,50 hommikul pealetungi pidi alustama ning teine vahetust ootama ja siis celliinile pidi minema. Et järgnevatel tundidel värske olla, heitsin pikali, mitte aimates, et mu vend kolmanda kompaniiga meie majast mööda läks rünnakule.

Minu und segas kaua ühe haavatu oigamine, kelle kaks trehtriväljale eksinud ning praegu norskavat saksid siia toonud.

Kui nad järgmisel hommikul ärkasid, oli nende seltsimees surnud. Nad kandsid ta lähemasse granaadi- auku, katsid ta mõne labidatäie mullaga ning eemaldusid, ühe neist paljudest üksildastest, tundmatuist haudadest maha jättes.

Ma ärkasin kell 11 sügavast unest, pesin ennast omas kiivris, saatsin kompaniülema juurde käskude järgi, kuid minu üllatuseks oli ta juba edasi marssinud, ilma et Kiis mulle ja mu rühmale mingisuguseid teateid oleks saatnud.

Seal on nüüd tagajärjed, kui ohvitser võrast väeliigist ainult oma teenistusvanuse tõttu kohe kompanii etteotsa seatakse ning jalaväelahingusse saadetakse. Sarnaseid iganenud võtteid võib tarvitada seal, kus tõesti selleta läbi ei saa ning kus inimelud kaalul pole.

Kuna ma veel vandudes omal naril istusin, tuli pataljonist käskjalg käsuga viibimata üle võtta kaheksas kompanii.

Ma sain teada, et I pataljoni vastupealetung suurte kaotustega lõppes ning et ta riismed meie eel asuva Dobschützi metsa paremal ja vasakul äärel kaitseseisukohale asunud. Kaheksandal kompaniil oli ülesandeks metsa kindlustada, kuid võeti tõkettule alla, mille tagajärjeks olid suured kaotused. Et ka kompaniile ülemleitnant Büdingen langenud oli, pidin mina kompanii täiendatult uuesti lahingusse viima.

Peale selle kui oma rühmaga jumalaga jätsin, läksin käskjalaga teele šrapnellidega külvatud legendikku mööda. Meeläraheitlik hääl peatas meid hetkeks meie hiilivas jooksus. Meist kaugel ühes trehtrist ulatus kogu välja ning vehkis veriste käsivarretompudega. Meie tähendasime majale, millest just praegu tulime, ning ruttasime edasi.

Ma leidsin kaheksanda kompanii kui julgusetult betoonmajakeste taga kükitava hunikukese eest.

„Rühmailemad!“

Ilmusid kolm allohvitseri, kes seletasid, et teiskordne pealetung Dobschützi metsale olevat võimatu. Tegelikult oli see ka nii, sest tuliseinad lahutasid meid sõna tõsis mõttes vaenlasest. Ma lasin rühmad kolme betoonehituse taha koguda, igatiüks neist oli vaid 15 kuni 20 meest suur. Sel silmapilgul haaras tulistus ka meid. Tekkis kirjeldamata segadus. Vasaku betoonmajakese

juures paisati terve grupp õhku ning paremasse langer mürsk ja mattis tonniraskuste rusude alla üleleitnant Büdingeri, kes seal haavatuna lamas. Me olime kui uhmris, millesse alatasa rasked tõuked langesid, surnukahvatud näod vahitsid teineteisele otsa ning kaua veel kostis tabatute kõle kisa.

Nüüd oli juba üksikõik kas me paigale jääme, taganesime või edasi tungisime. Ma käksin enesele järgneda ning hüppasin tulle. Juba paari sammu järgi lõhkes minu kohal granaat, kuid ta virutas oma kilud järsult üles ning paikas mind lähemasse treht-rise. Kuid ma märkasin varsti, et tulistus eespool nõrgemaks jäi. Ennast 20 meetrit edasi vedades vaatasin umber. Ümbrus oli inimtühi.

Viimaks kerkisid kaks meest suitsu- ja tolmupilvedest esile, siis veel üks ning jälle kaks. Nende viie sõduriga saabusin sihile.

Ühes pooliti kokku varisenud betoonehituses istusid leitnant Sandvosz, kolmanda kompanii ülem ja väike Schulz kolme raske-kuulipildujaga. Mind võeti valju halleooga ning konjakilonkuga vastu ning seletati siis oma seisukorda, mis sugugi meelitav polnud. Inglise oli päris lähedal ning paremal ja vasakul polnud ka midagi peale hakata. Me tulime ühisele otsusele, et see nurk vaid üsna vanadele, püssirohusuitsust hallitanud sõjameestele kõlbab.

Päris ootamatult küsis Sandvosz minult, kas ma oma vennast vast midagi kuulnud pole. Võib omale ette kujutada mu tundeid, kui teada sain, et ta eilse pealetungi kaasa tegi ning seetsaadik kadunud on.

Kuid kohe peale selle tuli mees, kes teatas, et mu vend haavatud on ning lähemas sidumispunktis ulalust leidnud; sealjuures tähendas ta lagedale väljajuuritud puie alla maetud majale. Ma ruttasin sinna. Vennas lamas ruumis, mis oli täidetud surnulõhnaga ja haavatute hoigetega. See oli kurb jällenägemine. Rünnakul tabasid teda kaks šrapnellikuuli, üks läbis-tas kopsu ning teine purustas parema käevarre. Palavik läikis tal silmis; ta võis ennast vaevalt liigutada, kõnelda ning hingata. Me surusime üksteisele kätt ning jutustasime.

Oli selge, et ta siia paika ei võinud jääda, sest iga silmapilk võisid inglased peale tungida või mõni granaat võis juba niigi lagunened hoonele viimse hoobi anda. Vaatamata, et Sandvosz meie võitlusvõime nõrgenemise vastu seisis, tegin viiele, meiega ühestunud sõdurile ülesandeks mu venda „Kolumbuse muna“ sanitaripunktini toimetada, ning sealt teiste haavatute äraviimiseks mehi kaasa tuua. Me paigutasime haavatu presendile, mis kahe pika teiba külge kinnitati, ja neli meest tõstsid ta õlgadele. Veel üks käesurumine, ning kurb rongikäik hakkas liikuma.

Ma vaatasin veel metsaservast vankuvale koor-male järgi, mis kirikutornide granaadifontäänide metsas lookes. Iga granaadi kukkumise juures tõmbles minus, selle peale vaatamata, et ka see koht, kus ma seisin, kardetav oli. On imelik, et teise hädaohule enam kaasa tunne kui enese omale. Osalt on see tunne ka tingitud lootusest oma hääle tähele, millele küll igatüki loodab ning selletõttu oma hädaohtu vähemana

näeb: sulle ei või midagi juhtuda! Vaid teise juures näeme hädaohu suurust ning inimese kaitsetust.

Peale selle kui meie pikkamisi peale tungivate inglastega metsaserval trehtritest tuld vahetasime, saatsin õõ ühes oma sõduritega ning kuulipilduritega ühe maja rusude vahel mööda. Vahetpidamata lõhkesid lähedal granaadid, milledest üks mind eelmise õhtul peaaegu surmanud oleks. Hommikul tulistasime kuulipildujatest, sest mõned tumedad kogud lähenesid. Kuid selgus, et need sidepatrullid 78. jalaväerügemendist, kelledest mõni mees surma sai. Sarnased eksitused juhtusid tihti noil päevil, kuid nende juures kaua ei peatatud.

Kell kuus hommikul vahetati meid üheksanda kompanii osadest ning mulle tehti ülesandeks vallutada Rattenburg. Teel sinna tehti lipujunkur šrapnellikuuli läbi lahinguvõimetuks.

Rattenburg presenteeris end kui läbilastud, iga silmapilk kokkuvarisemisel olev majake Steenbachi mudase jõesängi ääres.

Päris rusutult kolisime sisse, sirutasime endid naridele, kuni rikkalik lõuna ning piibutäis tubakat meid jälle jalule ajas.

Varasel pärastlõunasel tunnil algas laskmine, raskete ning ikka raskemate kalibritega. Kella kuuest kaheksani järgnes üks lõhkemine teisele; tihti ähvardas meie maja hirmsate tõugete tagajärjel kokku langeda. Kui tulistamine õhtupoole vaiksemaks jäi, võtsin jalad selga ja läksin üle kõrgustiku, mis šrapnellikuulidega üle krõlvatud oli, sanitaripunkti „Kolumbuse muna“ poole ning seal küsisin arstilt, kes parajasti ühe surija hirmsalt purustatud jalga järele vaatas, oma venna tervise järgi. Rõõmuga kuulsin, et hädaoht juba möödunud oli.

Hilisel tunnil ilmusid meie toidukandjad ning töid meie väikesele, 20 meheni kokku kuivanud kompaniile sooja toitu, konserviliha, kohvi, leiba, tubakat ja napsu. Me söime tugevasti ning lasime tüütava seisusevahe peale vaatamata pudelit „98 protsendilisega“ ringi käia. Siis andusime unele, mida aga jõesängist tõusvatest sääskedest, granaatidest ja gaasist tublisti segati.

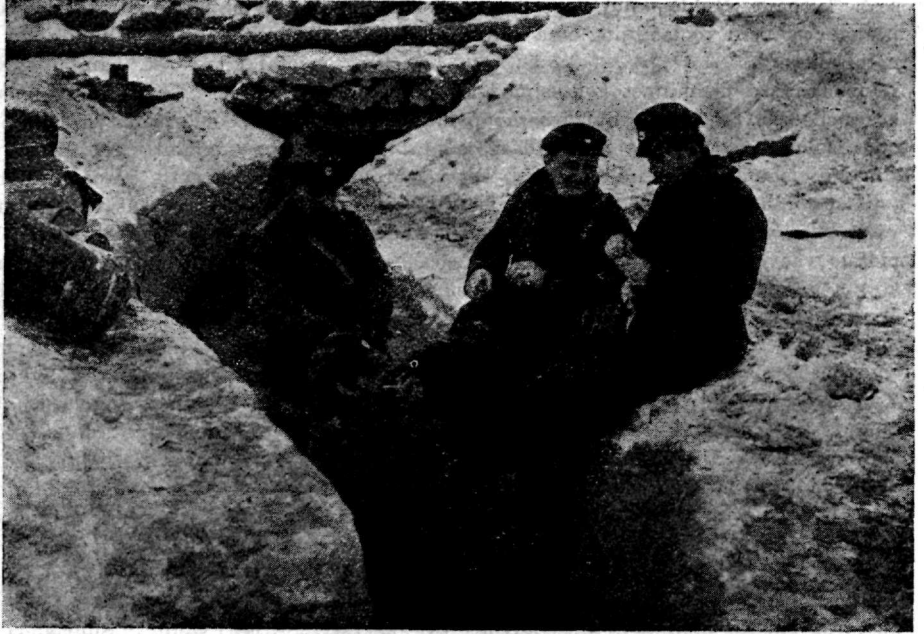
Selletõttu magasin järgmisel hommikul nii raskelt, et mu mehed mind tunde kestva raske tulistuse järgi äratama pidid. Nad teatasid, et mehi eespoolt kogu aeg tagasi tuleb teatega, et celliin vaenlastest puhastatud ning vastane olevat taganemisel.

Vana sõduri põhimõtte järgi: „hästisõnnud hoiab ihu ja hinge värskelt“, võtsin esiti kehakinnitust, panin piibu hambusse ning läksin siis välja, et vaadata, mis seal õige lahti on.

Mul oli halb väljavaade, sest et terve ümbrus suitsuse mähitud oli. Kahuritulistus läks aegajalt ägedamaks ning saavutas lõpuks selle haripunkti, millel närvide pinevus enam ei kasva, vaid lõbusaks üksikõiksuseks muutub. Alatasa langesid mullamürakad praginal katusele, ning kaks korda tabati isegi maja. Tulegranaadid pildusid valgeid piimapilvi õhku, milleledelt siis vedel tuli alla tilku. Üks tilk sellest põlevast massist langes minu ette kivile ning põles seal edasi. Me kuulsime pärastpoole, et sellest tabatud ini

Vabadussõja päevilt.

Kaevikus
Holodonja mäel.

mesed ennast asjatult mööda maad veeretasad, tuld kustutamata. Gaasi- ja udupilved roomasid raskelt üle lahinguvälja, üsna meie lähedal kostis püsside ning kuulipildujate ragin, tundemärk, et vaenlane meile ligidale tulnud.

All, Steenbachi jõesängis sammus grupp inimesi läbi mudageiseritega vahelduva metsa. Ma tundsin ära pataljoni komandöri major v. Brixeni, kes seotud käsivarrega kahele sanitarile teotus, ning ruttasin tema juurde. Ta hõikas mulle järsult, et vaenlane pealetungil olevat, ning hoiatas mind mitte lagedale jääda.

Varsti ulatusid juba püssikuulid lähedalseisvatesse trehtreisse, ning pörkasid vastu müürijäänuseid. Ikka rohkem põgenevaid kogusid kadus meie taha suitsupilvedesse, kuna metsik laskmine eelpool ennastal-gavast kaitsmisest tunnistust andis.

Nüüd tuli tegutseda. Ma otsustasin Rattenburki kaitsta, ning tegin meestele, kelledest mõned mõistlikud näod tegid, seda selgeks ja tähendasin, et ma taganemise peale ei mõtlegi. Meeskond jagati laskevallide taha ning aknaavausse seadsime oma ainsa kuulipilduja. Üks trehter määrati sidumispunktiks ning sanitar, kellel kohe palju tööd oli, pandi sinna sisse. Ka mina võtsin ühe maasvedeleva püssi ning riputasin padrunivöö ümber kaela.

Et meie salgake õige väike oli, katsusin teda juhita ümbereksivate sõduritega suurendada. Enamasti järgnesid nad rõõmuga meie kutsele, kuna teised, keda nende närvid maha jätnud, meid hetkeks imetaoliselt silmitsedes edasi ruttasid. Sarnasel puhul tulid kõik õrnused metsa visata.

„Tuld!“ komandasin oma meestele, kes minu ees maja varjus seisid, ning juba kostsid mõned paugud. Püssiottest, kui magnetist külgetõmmatud, lähene-sid pikkamööda ka need iga lahingu paratamata tule-

mused, ehk küll nende nägudest näha võis, et nad mitte häämeelega meie seltskonda ei tulnud. Mulle hästintuntud kasiinokäskjalg katsus igasuguste ettekäänete abil lahti rabeleda, kuid ma ei lasknud teda käest.

„Kuid mul pole ju püssi!“

„Siis oodake, kuni mõni surmataks“

Viimasel hiiglatulistusel, mille juures meie majavaresid mitukorda tabati nii et telliskivikillud kliirnal meie kiivritele langesid, paisati mind ühe välgatuse juures hirmsa hoobiga pikali. Kuid sõdurite imestuseks tõusin jälle kohe üles.

Peale selle jäi laskmisemaru ümberringi vaiksemaks. Lasti meist üle ning kuulid langesid Lange-marck-Bixshoote maanteele. Kuid meie ei tundnud ennast sealjuures sugugi hästi. Siia maani polnud me metsa puude tõttu näinud, hädaoht oli nii vägevalt ja mitmekesiselt meie peale langenud, et me temaga tegemist ei saanud teha. Kuid nüüd, kui torm juba möödas oli, leidis igaüks aega end selleks ette valmistada, mis tulema pidi.

Ja ta tuli. Püssid meie ees vaikusid, kaitsjad olid oma töö teinud. Suitsust kerkis esile tihe ahelik. Minu mehed lasksid, ennast rusude taha peites, kuulipilduja ragises. Kui pühitud kadusid pealetungijad ning trehtrist avati meie peale tuli. Paremat ja vasa-kult ilmusid ikka uued aheliku osad ning varsti olime vaenlastest peaaegu täiesti ümbritsetud.

Seisukord oli lootusetu; polnud mõtet meeskonda ohverdada. Andsin käsu taganemiseks. Kuid nüüd oli juba raske lahingukibedusega täidetud meeste mee-leolu tõsta.

Madalal seisvat suitsupilve kasutades pääse-sime, läbi soode ja ojakeste vantsides, kus meile vesi puusadeni ulatus, ilma et vaenlane meid oleks märke-ganud. Ma lahkusin viimasena meie väikesest kindlu-

sest, leitnant Hohlemanni toetades, kellel raskest peahaavast verd voolas ning oma abituse üle kibedat nalja heitis.

Maanteest üle minnes kohtasime teist kompaniid, kes meile saadeti abiks. Lühikese nõupidamise järele otsustasime seisma jääda ja vaenlast oodata. Kuid siin pidime teiste väeosade sõdureid, kes vägisi edasi tahtsid minna, peatuma sundima. Iseäranis kahurväelastele, valgustussignalistidele, telefonistidele jne. pidime väevõimuga selgeks tegema, et sarnases olukorras ka püssi peab tarvitama. Palvetega, käskudega, rusikahoopidega seadsin Kiuse ning mõne teise mehega korra jalule.

Siis istusime maantee kraavi ja einetasime. Kijs võttis oma aparaadi, millest ta kunagi ei loobunud, ning tegi ülesvõtteid. Vasakul meist, Lange-marcki sihis tekkis liikumine. Meie mehed lasksid ümberjooksvatele kogudele. Varsti pärast seda ilmus üks allõhviter ning teatas, et üks kaardiväe füsilieride kompanii maantee äärde asunud ning meie tulistuse tagajärjel mitu meest kaotanud.

Peale selle avasime selles sihis ägeda tule. Meie meestest langes mõni, leitnant Bartmer sai raskesti haavata, Kijs jäi minu kõrvale ning sõi oma võileiba rahuga edasi. Kui me maantee olime vallutanud, Steenbachi osa maha arvatud, siis nägime, et inglastel samasugune kavatsus oli. Khakivärvilised kujud olid lähenenud juba 20 meetrini. Nii kaugele kui silm ulatas, oli terve maaala neist täidetud. Isegi Rattenburgi ümber sihasid nad juba.

Meie tarvitasime oma ootamatut ilmutist ka energiliselt ning põmmutasime tublisti nende sekka. Steenbachi juures varises terve rida kokku. Ühel neist oli traadikera seljas, millest ta parajasti juhesid maha keris. Teised aga hüplesid kui jänessed sinna-tänna, kuna nende kõrval meie laskmisest tolmu-pilved üles kerkisid. Üks tragi vabatahtlik kaheksandast kompaniist toetas oma püssi puukännule ning põmmutas üksteise järgi 4 vastast maha. Ülejäänud pugesid granaaditrehtrisse ning jäid sinna pimeduse tulekuni. Me olime oma töö hästi teinud.

Kella üheteistkümne paiku ilmusid lennukid ning tiirlesid päris madalal meie peade kohal, kuid tulistus sundis neid põgenema. Selle meeletu paugutamise ajal pidin siiski ühe mehe üle naerma, kes mulle ette kandis, et ta püss olevat vaenlase lennukilt põlema süüdatud.

Kohe peale maantee vallutamist olin seda rügemendile teatanud ning palusin abi. Pealelõunat tulid jalaväeosad, pioneerid ja kuulipildujad abiks.

Kella 4 paiku algas tülitav šrapnellitulustus. Sihiti otse maanteele. Olin kindel, et lennukid meie seisukoha olid kindlaks teinud ning et meil veel rasked tunnid ees on.

Ja tõesti, varsti algaski pommitus kergete ja raskete granaatidega. Meie lamasime teineteise kõrval ning täitsime nii nõörsirge maanteekraavi. Tuli tantsles meie silmi ees ning savikahmakad ühes murdunud okstega vihisesid meie peade kohal. Minust vasakul sähvatas tulejuga, valget lämmatavat suit-

suvina järele jattes. Ma roomasin kápukili oma naabri juurde. See ei liigutanud ennast enam. Veri nirises tal kitsastest, hambulistest kildudest tekkinud haavade-st. Ka edasi, paremal olid suured kaotused.

Poole tunni pärast jäi kõik vaikseks. Me kaevasime maantee kobedasse mullasse sügavaid auke, et vähemalt granaadikildudest kaitstud olla. Meie labidad põrkasid sealjuures püssidele, padrunkestadele ning muudele 1914 aasta sõjajäänustele, mis tõendasid, et see pind mitte esimest korda verd jõi.

Enne videvikku mõeldi veel kord lahkesti meie peale. Ma koonutasin Kiusega ühises augus, mis meile nii mõnegi konnasilma maksis. Pind meie all liikus mürskude langemisest kui merelainetes. Me olime ennast valmistanud surmale.

Kiiver otsaesisele surutud, närisin oma piibuvart ning vahtisin tarretunult maanteele, mille kivid langevate granaadikildude all sädemeid löid ning filosoferisin enesele julgust. Imetaolisemad mõtted läbistasid aju. Nii tegin elavalt tegemist ühe prantsuse tänavaromaaniga „Le vaoutour de la Sierra“, mis mul Cambrais kätte sattus. Mitu korda kordasin Ariosti sõnu: „Suur süda ei tunne hirmu surma ees, kuigi ta tuleb, kui ta vaid kuulus on.“ See kõlab veidi imelikuna, kuid ta aitas mul enese ees ennast tugevana hoida. Kui granaadid kõrvadele veidi puhkust andsid, kuulsin enese kõrval sõber Kiusti deklameerivat katkendeid Askaloni „Mustast valaskalast“. Igäihel on oma närvide rahustamise abinõu.

Laskmise lõpul londas suur granaadikild mulle vastu kätt. Kijs valgustas oma taskulaternaga. Käel oli vaid pealiskaudne haav.

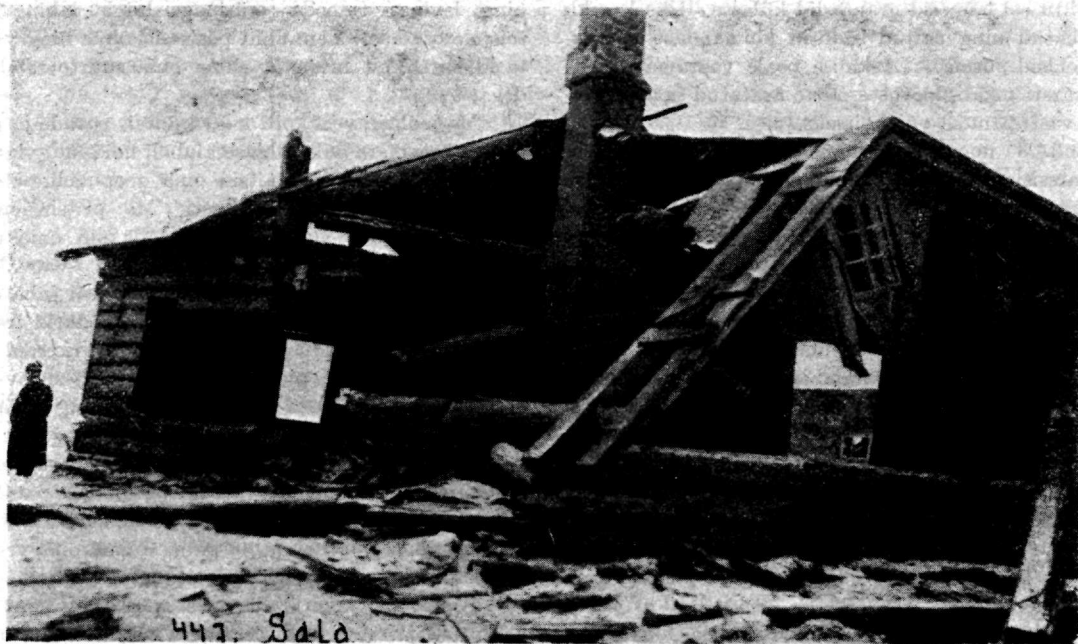
Praegu läbielatud tunnid olid kahtlemata kõige hirmsamad terves sõjas.

Sa istud üksinda kokkutõmmatult mullaaugus ning tunned, et oled halastamatult pimedada hävitus-tahte võimuses. Innuga aimad, et su terve intelligents, su võimed, su vaimlised ja kehalised eeldused tähtsusetuks, naeruväärseks asjaks on muutunud. Hetkel, mil kõike seda mõtled, võib mõni rauapauk oma lendu olla alustanud, mis sind vormituks, mittemillegiks purustab. Su ebamugavus kontsentreerub kuulumisele, mis surmatoovad lennusahinat püüab eraldada teistest häälest.

Sealjuures on pime. Sa pead kõik vastupanu-jõu vaid enesest ammutama. Sa ei või isegi üles tõusta ning blaseerunud naeratusena üht sigaretti süüdata. Sa ei julgustu sõbrast, kes omale monokli silma paneb ning su kõrval oma püssi kallal nokitseb. Sa tead: kui see sind tabab, ei haugu koergi selle peale.

Ja, miks ei karga sa üles ega jookse öösse, kuni sa kaitseva võsastiku taga kokku varised. Miks pead sa veel vastu, sina ja tublid kaaslased. Ükski ülemus ei näe sind.

Kuid keegi paneb sind siiski tähele. Sulle isegi vast teadmata mõjub moraalne inimene sinus, ning seob sind paigale kahe vägeva faktori läbi: kohus ja au. Sa tead, et sind on siia paika sõdima pandud ning terve rahvas loodab sellele, et sa hästi täidad oma ülesannet. Sa tunned, kui sa selle koha maha jääd, oled

Vabadussõja päevilt.*Vaenlase pommitamisest purustatud Sala küla hooned.*

sa argpüks enese ees ning naru, kes hiljem iga kiitva sõna juures punastuma peab. Sa surud hambad kokku ning jääd.

Tol õhtul pidasid kõik vastu, kes kraavis lamasid seal pimedas Flandria maanteel. Oli näha, et juhid ja meeskond heroilises vaimus kasvatatud olid.

Kohusetunne ja au peavad iga armee alussammasteks olema. Ning ohvitseri kui eesvõitlejat peab kasvatama kahekordses kohuse- ja autundes. Selleks võib ainult vastavat materjali ja teatud vorme tarvitada. Sellest saab vaid sõjas aru.

Keskööl hakkas vihma tibama. Päralejõudnud rügemendi patrullid, kes Steenbachini välja läksid, leidsid vaid mudaga täidetud trehtreid eest. Vaenlane oli jõe teisele kaldale tagasi tõmbunud.

Selle võimsa päeva läbielamustest väsinult istusime kõik peale valve oma mullaaukudes. Ma tõmbasin enesele mu langenud naabri lõhkise mantli üle pea ning langesin rahutusse uinakusse. Kui ämarduma hakkas, ärkasin imelikust külmatundest ning leidsin enese õige kurvas seisukorras. Sadas ägedalt ning kõik maantee ojakesed suubusid minu asukoha põhja. Püstitasin väikese paisu ning hakkasin auku keedupoti kaanega tühjendama. Veekogu tõusu tõttu pidin oma mullaehitusele ühe korra teise järgi peale laduma, kuni viimaks mu nõrk ehitus tugeva surve tagajärjel kokku varises ja mustad poriojad valgusid auku, seda ääreni täites. Kuna ma püüdsin sellest vedelast oma püstolit ning kiivrit välja õngitseda, ujusid mu tubak ning toiduained maantee kraavi

mööda alla. Samasugune lugu juhtus ka kraavi teistele elanikkudele. Külmetades ja lõdisedes, ilma et hamba all kuiva kohta oleks olnud, seisime seal selles teadmises, et järgmisel tulistusel oleme jäetud lagedale porisele maanteele. Haletsemisväärt seisukord oli see. Ma tulin siin otsusele, et ükski kahurituli ei või inimese vastupanu nii murda kui külm ja märg.

Lahingu edaspidisele arengule oli see vihm jumalaläkituseks, sest inglased pidid just esimestel tähtsamatel päevadel oma pealetungi katkestama. Vastane ei saanud kahurväega soisel, trehtrikkal maapinnal edasi liikuda, kuna meie oma kahureid siledaid, rikkumata maanteid mööda kohale võisime toimetada.

Kell 11 enne lõunat ilmus, kui meis meele äratamine maad võtmas oli, käskjalg päästeinglina, ning tõi käsu, et rügement ennast Kokuiti koguks.

Teel nägime, kui raske oli ühenduse pidamine celliniga lahingupäevil. Tänavad olid inimestest ja hobustest üle külvatud. Ühe tundmatuseni purustatud kahuri kõrval lamasid kaheteistkümnelt õndselt moonutatud hobuse laibad.

Niiskele nurmele, mille kohal lõhkesid üksikud šrapnellid, kogunesid rügemendi riismed. Me olime põrutatud vaatest väikese kogule, mis vaid kompanii suurune oli ning mille keskel koguke ohvitseri seis. Millised kaotused. Kahest pataljonist kõik meeskonnad ja ohvitserid. Sumedal pilgul seisid järelejäänud vihma käes kuni neile korterid kätte juhutati. Ühes laudbarakis kuivatasime endid küdeva ahju ümber

kogunult ning ammutasime uut elujõudu tugevast hommikusöögist. Sarnane on juba inimese loomus.

Õhtu eel langesid granaadid külasse. Üks barakk sai tabatud ning paljud sõdurid kolmandast kompaniist leidsid surma. Laskmise peale vaatamata heitsime varsti pikali, lootuses mitte äratatud saada rutuliseks vastupanuks või kaitseks.

Kell 3 hommikul saime edasiliikumise käsu. Me marssisime laipadega ning purustatud vankritega üle külvatud maanteed mööda Stadenisse. Hiiglamürsu kraateri veerel lamasid juba üksi kaksteist surnut. Stadenis, mis meie tulekul nii elanikerikas oli olnud, leidis juba palju purustatud maju. Mahajäetud turuplats oli igasuguste majatarvetega üle külvatud. Üks perekond jättis ühes meiega linna maha, lehma, kui oma ainust varandust enese järel vedades. Mehel oli puujalg ning naine hoidis nutvaid lapsi käekõrval. Segane lärmitsemine seljataga süvendas veel seda kurba pilti.

II pataljoni riismed paigutati ühte üksikusse, mahlakate põldude ja tihedate puhmaste taga peidus olevasse talumajja. Seal anti minu kätte seitsmenda kompanii juhtimine, kellega sõja lõpuni jagasin kõik rõõmud ja mured.

Õhtul istusime kahvelkamina ümber, elustasime kange krogiga omi väsinuid liikmeid ning kuulatasime algava lahingu kõuemürinat. Värske ajalehe sõjateadetest puutus mulle silma lause: „Meil läks korda vaenlast Steenbachi liinil peatada.“

Oli imelik tunda, ei meie pealtnäha segane toimetus pimedal ööl ilmaajaloolise tähtsuse omas. Meie olime selleks palju kaasa aidanud, et nii vägeva jõuga alanud vaenlase pealetungi seisma panna.

Varsti läksime lakka magama. Rahuliku unevajaduse peale vaatamata sonisid paljud ja visklesid endid sinna-tänna, nagu peaksid nad Flandria lahingu veel kord läbi elama.

3. augustil marssisime, sarvloomadega ja juurviljaga rikkalikult varustatult, lähedal oleva Gits linnakese jaama. Jaama kõrtsis jõi terve kokkukuivanud pataljon hiilgavas meeolus kohvi, mida kaks tüsedat flaami naiskelnerit oma kõnekäänudega vürtsisid. Iseäralist lõbu valmistas sõduritele see, et nad maa kombe järgi ohvitseri „sinaga“ trakteerisid.

* * *

Mõne päeva pärast sain vennalt Gelsenkirchi laatsaretist kirja. Ta kirjutas, et ta käsi kangeks jääb ning kops tuult läbi laseb.

Ma tegin ta päevaraamatust järgmised väljavõtted, mis minu teateid täiendavad ning lahingumõllu paisatud tuleristimatu muljeid edasi annab.

„— Rünnaikut alustada!“ Meie rühmaülema, vice-veltveebli nägu kumardus lehtede ja laudadega kaetud väikese koopa avausele, milles meie juba tundide viisi lamades suitsetasime ja söime. Kolm meest minu kõrval lõpetasid vestmise ning ajasid endid vandudes üles. Ka mina tõusin, rakmendusin, kinnitasin kiivri tugevamini pähe ning astusin välja ämarikku.

Väljas oli udune ja külm. Vaatepilt oli vahepeal muutunud. Granaaditulistus oli tagasi tõmbunud ning levines tumeda mürinaga hiigla lahinguvälja teistele osadele. Lennukid põrisesid õhus ning vaigistasid kartlikult luuravat silma oma suurte raudristidega.

Ma jooksin veel kord kaevuni, mis rusude ja prahi peale vaatamata oma selguse alal oli hoidnud, vinnasin ämbri üles, jõin ning täitsin oma veepudeli.

Sõdurid kogunesid kiiresti. Ma pistsin enesele neli käsigranaati või vahele ning läksin oma grupi juurde, millest kaks meest puudusid. Vaevalt oli meil veel aega nimesid üles kirjutada, kui juba edasi liikuma hakkasime. Ridastikkuliikused sõdurid trehtrivälju mööda, pöördusid ümber mahavarisenud palikide, surusid endid puhmastesse, kadusid sügavikku-desse, ning pöördusid siis klirisedes ning kolisedes vaenlase poole.

Mul oli minu ülesanne täiesti selge. Meie rügemendi teisel pataljonil ning ühel naabrirygemendi pataljonil oli ülesandeks inglaste väeosi, kes üle kanali olid tunginud, tagasi paisata. Mina pidin ennast oma grupiga eelpool varjama ning igat pealetungi pareerima.

Kuna ma kogu seda ülesannet veel kord läbi kaalusin, jäi mu pilk peatuma kahvatule, kindlale näole. Bachman, mõtlesin, ehkki ma teda ei tunnud. Ta oli mu seltsimees, lipujunkur-allohvitsner, samutigi Sandvoszi kompaniist. Viimaks kaotasin ta silmist ning vaatlesin imetledes maastikku, mis udu laiailvalgumisel meie silmi ette kerkis.

Me olime ühe küla rusudeni jõudnud. Hirmsalt üles tuhnutud Flandria maapind, millest mustalt ja pilbastunult mõned puutüved välja ulatusid, — see oli ka kõik, mis suurest metsast järele jäänud. Määratud suitsusambad tõusid taeva poole ning kasisid ta kui raskete pilvedena. Üle nii halastamatult lõhestatud ning veel kord lõhestatud maapinna heljusid vastikud kollased gaasid.

Kästi valmistada gaasimaskid. Sel silmapilgul algas hookaupa pöörane tulistus. Maapind paisati fontäänidena õhku, rahena langesid mürsukillud alla ning pühkisid kui vihmavalingud maapinna puhtaks. Tarretunult seisis igaüks silmapilgu. Siis jooksid kõik laiali. Veel kord kuulsin pataljonitüüma, rittmeister Bökkelmaani tugevat, segast häält.

Minu mehed olid kadunud. Ma leidsin end võõrast osast ning ruttasin ühes teistega küla poole, mille elamud granaatidest alusmüürideni ära pühitud olid. Tõmbasime gaasimaskid välja.

Ühe hoobiga algas äge kuulipildujate tulistus. Kõik viskasid ennast pikali. Vasakul minust põlvitas leitnant Ehlers ning tema kõrval lamas luurates üks allohvitsner. Meie ees lõkendas kollane tulesein, detonatsioon järgnes detonatsioonile; majade jäänused, telliskivitükid ja rauakillud sadasid meie peale maha ning löid me kiivritest sädemeid. Vahtisin tarretunult sellesse nõiapatta.

Mis oli selle vastu pooletunniline marutuli, mis selle vale pealetungi välja kutsunud. Et me valesiti talitanud, oli selge kui nägemus. Kaks korda neelasid

hinmasad raksatud üldise mürina. Terved rusudeväljad paisati õhku ning langesid siis põrguliku pragina järele alla.

Ehlersi karjuvale hüüdele vaatasin paremale. Ta tõstis vasaku käe, vibutas taha, hõikas ja jooksis edasi. Ma tõusin raskelt üles ning järgnesin talle. Eelmise õõ tagajärjel põlesid mu jalad kui tules, kuid sokid olid vere endasse imenud ning torkav valu oli lakanud.

Ma polnud veel kahtkümme samm edasi liikunud, kui mind, pead trehtrist välja pistes, šrapnelli loitev tuluke pimestas, mis vaid kümme samm minu ees kolme meetri kõrgusel kargatas. Ma tundsin kaht tumedat hoopu vastu rinda ning õlga. Auto maatselt langes püss mu käest, pead tagasi langes tades varisesin maha ning veeresin tagasi trehtrisse. Kui läbi udu kuulsin möödaruttava Ehlersi häält: „Teda ta tabas“.

Kuid Ehlers ise ei viinud järgmist päeva õhtule. Pealetung ebaõnnestus ning ta tapeti ühes kõikide kaaslastega. Kuul lõpetas selle vapra ohvitseri elu.

Kui ma pika minestuse järgi ärkasin, oli kõik vaikselt jäänud. Ma püüdsin ennast üles ajada, kuid tundsin tugevat valu õlas, mis iga käeliigutuse juures suurenes. Hingamine sündis vaid lühidalt ja jaokaua, kops ei saanud tarvlikul määral õhku muretseda. Ma heitsin kõik oma varustuse kõrvale ning vabastasin end täielise ükskõiksusega gaasimaskist. Kiivri jätsin pähe ning veepudeli riputasin võõle.

Viie sammu järele jäin kõrvaltrehtris liikumatult lamama. Umbes tunni pärast püüdsin teistkorda edasi roomata, sest et vaenlane jällegi laskmist algas. Ka see katse ebaõnnestus; ma kaotasin veepudeli ning langesin pooluinakusse, millest ärkasin põletava janu tagajärjel.

Vihma hakkas sadama. Mul läks korda oma kiivriga veidi musta vett koguda. Ma olin igasuguse orienteerimise kaotanud. Hakkas müristama, ning

kõuekargatused vaheldusid kahurimürtsudega. Ma surusin ennast vastu trehtri seinu. Üks savilahmakas langes mulle õlale, rasked kuulikillud vihisesid üle mu pea. Pikkamööda kaotasin mõistuse.

Kord tuli kaks inimest nähtavale, kes pikkade hüpatega üle välja jooksid. Ma hüüdsin neid; nad kadusid mind kuulmata kui varjud uttu. Lõpuks tulid kolm inimest just minu poole. Keskmises tundsin eelmise päeva allohvitseri ära. Nad viisid mu lähedal seisvasse väikesesse onni, mis haavatuid puupüsti täis oli, kellede vahel sanitarid askeldasid; olin trehtris lamanud 13 tundi.

Ühes nurgas tundsin Bachmanni ära, kes valust võitu saada püüdes kramplikult oma läbilastud jalast kinni hoidis. Meie jutlesime katkendliselt; mõnikord, kui keegi teda kogemata tõukas, hoigas ta.

Lakkamatult kestis määratu tulistus. Granaat granaadi järele langes meie kõrval maha katust mulla ja liivaga üle paisates. Mulle tehti sidumine, anti uus gaasimask, tükk leiba jämeda punase marmelaadiga ja natukene vett. Sanitar hoolitses meie eest kui isa.“

Inglased alustasid pealetungi. Hüpates lähenesid nad ning kadusid trehtritesse, mida ma järeldasin väljast kostvatest kartlikkudest hüüetest.

Siis astus meie kompanii ülem leitnant Sandvosz sisse, küsis kas ma käia võin ning kadus jälle, kellegist kutsutud. Kohe peale selle kuulsin käskivat häält, kuulipildujad paigutati ümber ja hakkasid ragisema.

Äkki astus üks noor ohvitser sisse, pealaest jala tallani saviga määrdunud, E. K. I rinnal. See oli mu vend, keda juba eelmisest päevast surnuks arvati. Meie tervitasime üksteist veidi imetaliselt ja liigutatult naeratades. Mõne minuti järgi kadus ta ning tõi oma kompanii viimased viis meest sisse. Mind paigutati kandraamile ning kahurimürina all kanti ära lahinguväljalt“.

Ernst Jünger'i järele.

Juriidilisi näpunäiteid.

K. Selter.

Nr. 25. Riigi vastutus ametnikkude ja kaitseväelaste poolt sünnitatud kahjude eest.

Missugustes piirides riik vastutust peab kandma oma ametnikkude ja kaitseväelaste poolt kolmandatele isikutele sünnitatud kahjude eest, see küsimus on juba vene ajal vaelusi ja lahkarvamisi esile kutsunud. Alguses ei tunnustanud vene kohtu ja administratiivpraktika üldse riigi vastutust ametnikkude ega kaitseväelaste tegude eest, vaid seletas, et kahjusajad igal juhul ainult süüdlaste ametnikkude või kaitseväelaste poole nõudmisega võivad pöörduda, kuna riik mingit vastutust ei kannu. Aja jooksul on see seisukoht aga revideerimisele võetud. Üldine arvamine kaldus

sinna poole, et riik peab oma peale teatud määralt võtma vastutuse oma ametnikkude tegude eest, kuna vastasel korral ta riskeerib kaotada usalduse nendes tarvilikkudes ringkondades, kelle kõige sagedamini riigikassaga lepingulised vahekorrad. Nii siis kuulutas end. vene senati tsiviil departemang oma otsusega nr. 490 — 1875 a., siis otsustega nr. 162 — 1878, nr. 14 — 1887. ja nr. 68 — 1914 a., et riik vastutab oma ametnikkude ebaseadusepärase tegevuse läbi tekkinud kahjude eest, kui ametnikud on talitanud riigikassa kui fiskuse esitajatena, s. o. kui nad esinevad kui riigikassa volinikud riigi varanduste valitsemise alal, näit.: lepingute täitmisel, riigi äriliste

ettevõtete valitsemisel jne. Riik ei vastuta aga, kui ametnikud on tegutsenud riigivõimu kandjatena avalikõiguse alusel ja on sünnitanud selle oma tegevuse läbi kellegile kahju, näiteks: süütu isiku kohtulikule vastutusele võtmine jne. Erandina viimasest reeglist vastutab riik ametnikkude tegevuse eest sarnasel juhul, kui eraisiku varandus seaduses ettenähtud korras võetakse nende valdamiselt üle valitsusvõimu esindajate korraldusse, kui selle varandusega mingi kaht peaks juhtuma.

Eesti ajal oli küsimus, millal ja missugustes piirides riik oma ametnikkude ja kaitseväelaste poolt eraisikutele sünnitatud kahjude eest vastutust kannab, kuni viimase ajani väga vaieldav, kusjuures isegi paljude kohtuasutuste arvamise järele riik pidi vastutust kandma igal juhul, s. o. tegutsegu ametnik kui fiskuse, või kui riigivõimu esitaja. See küsimus puudutas eriti Sõjaministeriumi, sest et just kaitseväes tihtipeale juhtus, et eraisikud nõudmisi tõtsid kahjude pärast, mis üksikud kaitseväe-

lased neile sünnitanud. Nüüd on aga Riigikohtu tsiviilosakond oma otsusega 1926 a. — toim. nr. 797 asunud täpselt samale seisukohale asunud, nagu end. Vene senat ja nagu see eelpool tähendatud on.

Selle seletusega on teatud määral selgus toodud sellesse vaieldavasse ja huvitavasse (eriti kaitseväge) küsimusse. Seda seletust tuleb ka kaitsevägedes edaspidi juhtnööriks võtta.

Nr. 26. Kas on ülemaal maksvate seaduste järele õigus vastu võtta alluvatelt kingitusi?

Vastuseks ltn. V.-le.

Ja, on õigus. Kingituste vastuvõtmist alluvatelt ei ole seadus üldise reeglina ära keelanud. Muidugi on see kuritegu, kui kingituse saamine alluvatelt on ühenduses olnud mingisuguse surveavaldusega ülema poolt. Tuleb aga kingitus alluvailt täitsa vabatahtlikult ning teenistuse vahekorrad seeläbi rikutud ei saa, siis ei ole kingitus keelatud.

Sõjakirjandust.

Война и Революция („Sõda ja Revolutsioon“) Nr. 1 (jaanuar) 1927.

Война и Революция jätkab ilmumist käesoleval aastal endiselt OSO (SSSR kaitse organiseerimist abistava Seltsi (kesknõukogu) häälekandjana K. E. Vorõilovi, J. S. Unõlihti, A. S. Bubnovi, M. N. Tuhhatõevski, S. S. Kamenevi ja R. P. Eidemanni üldredaktsioonil. Esiartikliks on N. Kudrjãvtsev: Suurte ülemjuhatajale vahetult alluvate väeühenduste moodustamisest. Autor vaatleb organisatsiooni põhimõtete seisukohalt rinate, väegruppide, armeede moodustamise tarvilikkust sõdivates vägedes. Vaatleb vägede grupeerimisi Ipmasõjas — Saksa, Prantsuse ja Vene väes ja Vene kodusõjas (Vene-Poola sõjas) Vene ja Poola väes ning püüab leida seletusi aset leidnud grupeerimistele.

Viimased sõjad olevat tõestanud, et ülemjuhatus vahetusse alluvusse on soodus anda mitte üle viie suure väeühenduse. Koondades ajutiselt armeesid väegruppideks, ei ole otstarbekohane anda selle grupi üldjuhatust mõnele gruppi kuuluvale armee ülemaale, see tekitab hõõrumisi.

Leitakse täiesti õigeks, kui ülemjuhataja kriitilisel momendil asub ise mõne väegrupi otsekohesesse juhtimise, nagu seda tegi Pilsudski (ülemjuhataja ja riigipea), kes võttis Varssavit kaitsva väegrupi enese juhtimise, asudes selleks Varssavist (kuhu jäi ülemjuhataja staap) Veprži.

Sergei Kremkov: „Suurtükiväe operatiivsest kasutamisest“. Autor valgustab vaateid, mis valitsevad N. Vene operatiivset mõtet juhtivate ringides suurtükiväe kasutamises. Peatub pikemalt A. Verhovski ja Kirei töödes väljendatud vaadete juures selles küsimuses. Leiab üldiselt, et suurtükiväe kasutamise põhimõtetes on punaväes veel palju kobamisi ja eksimusi.

V. Triandadafillov: „Järjekorralisi ülesandeid kõrgema juhtkonna sõjalise etteval-

mistuse täiendamisel.“ Ettevalmistuses leiduvat veel palju noriku kohti, kuid kaks olevat peamist, mis tulevat asetada tähelepanu tsentrumi, nimelt: üldtaktikaline puudulik ettevalmistus kui staapides nii rivis ja teine — staapide puudulik ettevalmistus. Staabid ei oskavat luua ja leida süsteemi sideks (laiemas mõttes) enese ja riviosade vahel. Ei osatavat anda sisu õppustele. Autor leiab, et iga õppetöö heade tagajärgede aluseks on treening, milleks annabki näpunäiteid.

Z. Blumberg: „Juhtkonna ja väeosade talvised väliõppused“. Artikkel annab põhjendusi ja näpunäiteid sarnasteks õppusteks.

A. Verhovski: „Luure „väesalksõjas“ ja nüüdisaja luure“. Autor toob ajaloolisi näiteid luure alalt. Peatub luure puudustel Samsonovi armees ja luure tegevusel läänes 1914. a. Esitab rea nõudeid luure edukaks korraldamiseks nüüdisajal, millistest peamised: 1) plaanikindel jõudude ja abinõude jaotus rinnetpidi, sügavusse ja ajas, 2) luure lahingu abil, 3) ülesannete õige jaotus ja 4) side organiseerimise oskus luurosade vahel.

A. Grečanik: „Jalaväe diviisi pealetung kindlustatud võõse manööversõja oludes“. Artikkel on kokkuvõtte Poola majori Praglovski tööst ja osutub cas concret'na artikli pealkirjas tähendatud teemil.

E. Smõlovski: „Meieaja suurtükiväe patarei organisatsioonist“ ja Sergei Kremkov „Selgroota arvustus“ on mõtteid patarei organisatsioonist, kusjuures autorid üksteise seisukohti selles küsimuses teravalt arvustavad.

K. Podsofski: „Politiiline töö lahingus“, M. Korol „Ülalpidamine“ lahingus“ ja A. Šifres „Järeleõna“ on ühesiselised ja peamiselt vaielused selles, kas ja kuidas mõjuda lahingus punaväelase peale poliitiliselt. S. Šapurini „Sõda ja rahandus“ käsitleb

*) „Отрядная война“ on vastand nüüdisajal „massiliste“ armeede ajal.

küsimusi kuis otstarbekohasemalt finantseerida sõda. P. Karatögin: „Tööliste jõu kasutamisesest Prantsusmaal 1914 — 1918. a. sõjas“. Artiklis leidub rikkalik statistiline materjal pealkirjas mainitud teemil. Artiklil on järg. B. Dolivo-Dobrovolski

„Välisriikide sõjanduse ülevaates“ rõhutaberiti, et inglise sõjakirjanduses olevat tekkimas vool, mis ei poolda täiel määral praegust „tule kumastamist“ ja pöörab lugupidavalt tähelepanu täägi kui võitu kindlustava relva peale. K.

Kaitseväe elu.

1. apr. esines sõjaministrile, kindralstaabi ülemale, Tallinna garnisoni ülemale ja teistele kõrgematele sõjaväelastele Soome kindralstaabist Eestisse jõudnud major E. Laukkanen.

Major Laukkanen on esimene Soome ohvitser, kes vastava kokkuleppe põhjal Eestisse on ilmunud meie kaitseväe õppemeetoditega ja sisemise eluga tutvuma. Juba esimestest sammudest alates püüab major Laukkanen kõnelda eesti keelt, et seega meie keelt praktiliselt omandada, mis vastastikuseks aru saamiseks ja meie väeosades ametkohuste täitmisel hädatarvilik.

Major Laukkanen komandeeritakse 2. jalaväe rügementi ja ta jääb Eestisse suvise laagriperioodi lõpuni; temale võimaldatakse tutvuda ka teiste väeosadega, eriti väeliikide koostöö harjutustel suvisel õppeperioodil.

Eesti ohvitseri komandeeritakse käesoleval aastal Soome kolm, ja nimelt: kapten Sinka — Soome jalgratturite pataljoni, kapten Steinberg — Soome lennuväkke ja ltn. Breede — Soome jalaväkke.

Meie ohvitserid sõidavad Helsingi 20-ks aprilliks s. a.

Mereväe Ohvitseride Kogu möödunud aasta tegevuse ülevaade.

5. apr. pidas Mereväe Ohvitseride Kogu oma aastakoosolekut. Mälestati surma läbi lahkunud kogu liiget van.-leitnant Juhan Brakmanni. Võeti vastu aasta-aruanne.

1926 aasta jooksul on kogu juhatus liikmeile muretsenud soodsail tingimusil vormiesemeid. Spordi arendamiseks on annetatud 10.000 m. ja mereväelastele aastapäeva pühitsemiseks 7.500 m.

1927 a. eelarve on 288.244 margaga tasakaalus Väljaminekuis figureerib 25.000 marka sportlisteks otstarbeiks. Muuseas pannakse Kogu poolt välja suurem rändauhind ujumisvõistlusteks.

Juhatusse valiti: esimeheks — kapten-major V. Martson, liikmeiks: kapten-leitnant P. Gerretz, kapten-major Nõmmik ja kapt.-major K. Liikane. Revisjonikomisjoni valiti: kapten-majorid Miido, Masik ja Erikson.

Mereväe Ohv. Kogu on suurenenud Peipsi laev. divisjoni ohv. kogu liitumisega. G. Lgs.

Mereväe ohvitseride täienduskursused.

Iga aasta korraldatakse mereväe ohvitseridele kursused erialadel ja keeltes täiendamiseks. Ka välismaale komandeeritakse ohvitserid endid täiendamaks. Väljamaal omandatakse just väga suuri praktilisi

teadmisi. Juba kaks aastat järjest on saadetud ohvitseri Inglismaale: esimesel aastal kaks — kahur- ja miinitorpeedo alal ja teisel aastal kolm — operatiiv-, navigatsiooni-, kahur- ja miinitorpeedo aladel. Möödunud sügisel saadeti jälle kolm ohvitseri — nendest kaks laevastikust — mõlemad veevaluste paatide-, miinitorpeedo- ning elektrotehnika aladel ja üks merekindlustest — suurtüki- ja rannakaitse alal.

Keeltest õpetatakse mereväes praegu ainult inglise keelt, kui mereväe ohvitseridele kõige tarvilikumat. Õpetus sünnib gruppides.

Mõne aasta eest korraldatud miini-torpeedo kursuste eeskujul korraldati möödunud aastal ka kahur-alal kursused, mis praegugi kestavad. Kursustest võtab osa 12 nooremat ohvitseri. Kursuste juhatajaks on meie laevastiku vanem artilleria-ohvitser vanemleitnant Mey. Õppekavas on järgmised ained: ballistika, laskmine (lasketeooria), mereartilleria taktika, optika, eriti kaugusemõõtjad ja optilised sihteriistad, mereartilleria materjaalosa, lõhkeainete tehnoloogia, elektrotehnika, õhulasketeooria ja mereartilleria organisatsioon. Lektoriteks on: ballistika alal prof. Drake, lõhkeainetes Sv. Ühendatud Õppeasutuste lektor Buxhoevden, kes meil tuntud kui parem lõhkeainete teadlane, elektrotehnikas Sv. Ü. O. major Oltrei, kes oma erihariduse saanud Prantsusmaal, õhulaske teoorias leitnant Brökker, kes samuti hariduse omandanud Prantsusmaal. Peapuudusena osutub ainult see, et kursused-ohvitserid liig seotud on teenistusega, nii et õppimiseks vaba aega ei jää. Samuti annab end tunda õppevahendite puudus. A. T.

Elu 1-ses kahurväe grupis.

Meeldivaks traditsiooniks on 1-ses kahurväe grupis välja kujunenud reservi lahkuvate sõdurite ärasaatmine. Eelmiste aastate eeskujul korraldati see ka tänava.

Lahkumise päeva eelõhtul korraldati kino, kuna lahkumise päeval 25. III 27. kell 12, kogusid grupi ohvitserid, üleajateenijad ja vabastatavad katsevälased, grupi ülemaga eesotsas, 3-da patarei ruumidesse. Lõunalauas, mille korraldanud grupi majanduse ülem, õeldi viimaseid lahkumissõnu, — mahajääjad soovisid lahkuvatele jätkata alatud tööd kodukaitse alal, täiendades end kaitseliidus. Tuletati meelde koos mööda saadetud päevi, milliseil iga kodaniku elus suur tähtsus. Ühtmeelt ja isamaalisi tundeid aitasid tõsta rahvaviisid, mida 1. diviisi orkester ette kandis.

On juba mõeldud ka noorte peale, kes varsti väeossa ilmuvad. Patareidesse on laiali saadetud kavad noorte vastuvõtmiseks, kes päevade viisi ette nähtud jalutus-käigud linna tähtsamatesse kohtadesse, muuseumidesse jne., rida loenguid, kinoetendusi ja teatri-õhtuid; viimased on ühised tervele garnisonile. R.

Aegnasaare merekindluse allohvitseride kogu tegevus möödunud veerandaastal.

Esimese veerandaasta jooksul on kogu liigetele korraldatud inglise keeles 27 tundi, matemaatika — 8 tundi, muusika- ja lauluharjutusi (ühes ajat, sõduritega) — 22 tundi, näitemänguharjutusi peetud 9 korda, loenguid gaasi- ja raadioasjanduse

üle 2 korda, peoõhtuid segaeeskavaga on peetud 2 ja juhatusel koosolekuid 11.

Kogu juhatus on püüdnud kogu liigetele pakkuda meelelahutust võimaluse piires. Laiemaulatusline tegutsemine on piiratud eriliste asumistingimustega saarel, kus puuduvad kõik need võimalused, mis mandri garnisonides üleajal kogudel on.

Seegi tegevus on seotud olnud suurte raskustega, millest aga üle on saadud. E. T.

Uusi raamatuid Kindralstaabi raamatukogus.

- Дю-Тей. Что каждый командир должен знать об артиллерии. Москва, Госуд. Издат. 1927. — 112 lhk. joonistusega.
- Жерэн. Бой мелких соединений пехоты. 4 задачи для занятий с командным составом (на рельефном плане). Москва, Госуд. Издат. 1927. — 198 lhk. + 8 skeemi.
- Белопипецкий, В. Тактические задачи на планах. Пособие для руководителей занятий с командным составом в частях войск. Москва, Госуд. Издат. 1927. 81 lhk. skeemidega + 2 kaarti.
- Бородачев, Н. Тактика воздушной обороны. Москва, Госуд. Издат. 1927. — 278 lhk. joonist.
- Бобинский, А. Руководство по полемому телефонному делу. Москва, Госуд. Воен. Издат. 1926. — II-ne parandat, ja täiend. trükk. 198 lhk. joonistustega.
- Гуров, С. Отделение и взвод. Москва, Госуд. Издат. 1927. II-ne parand. ja täiendat. trükk. 67 lhk. skeemidega.
- Schönemann, Fr. Die Kunst der Massenbeeinflussung in den Vereinigten Staaten von Amerika II-te Auflage. Berlin, Deutsche Verlags-Anstalt, 1926. 212 lhk.
- „Hütte“. Des Ingenieurs Taschenbuch. 25. neubearbeitete Auflage. IV. Band Berlin, Verl. v. Wilhelm Ernst u. Sohn, 1927. — 864 lhk.
- Borries, v. Generalmajor a. D. Waldgefechte in den Argonnen. Taktische Erfahrungen aus d. Weltkrieg 1914—1918. Heft I. Berlin, Verl. Mittler u. Sohn, 1927. — 63 lhk.
- Jochim, Oberst a. D. Die Vorbereitung des deutschen Heeres für die Grosse Schlacht in Frankreich im Frühjahr 1918. I. Grundsätze für die Führung. Berlin, Verl. Mittler u Sohn, 1927. — 74 lhk.
- Верховский, А. И. Методика тактических занятий в поле. Москва, Воен. Вестник, 1927. 166 lhk. skeemidega tekstis.
- Котов, Н. Разведка в стрелковом полку. Москва, Воен. Вестник, 1927. 142 lhk. skeemidega.
- Гуров С. Рота в разведке, охранении и в бою. Москва, Воен. Вестник, 1927. 100 lhk. skeemidega.
- Методические указания для поступающих в высшие военно-учебные заведения РККА. Под редакц. С.С. Каменева, В. К. Путьна и др. Москва, Воен. Вестник, 1927. 123 lhk.
- Лафарг. Роль одиночного бойца и мелкой пехотной части в бою. Перев. с франц. А. Таубе, Москва, Госуд. издат. 1927. 95 lhk. skeem.
- Берлин, В. Как вести военную работу в ленинском уголке. Москва, Воен. Вестник, 1927. 80 lhk.
- Обучение стрелковых частей территориальных войск рабоче-крестьян. красн. армии. Часть II. I год. действ. воен. службы. Москва, 1926. 119 lhk. + 3 tab.
- Саперно-маскировочный городок на учебном пункте допризывной подготовки. 2-не parand. tr. Москва, Госуд. Издат. 1927. — 77 lhk. joonistustega tekstis.
- Ребуль. Военные производства во Франции в 1914 — 1918 г.г. Перев. с франц. В. Гермониус. Москва, Промиздат, 1926. — 108 lhk.
- Арсеньев, Н. А. Богданов. М. А. и др. Руководство по аэрофотограмметрии. Москва, Авиоиздательство 1927. — 167 lhk. + 2 tab. joonistustega.
- Работа в кружках военных знаний ячеек ОСО. Под ред. Е. Ф. Аппога, Е. И. Сазонова и др. Москва, издат. Авиохима, 1927. — 179 lhk.
- Любимов, А. Спортивные площадки и городки. Постройка и оборудование. Москва, Воен. Вестник, 1927. — 75 lhk. + lisa joonest.
- Головкин, В. Как проводить занятия отделенному командиру. Методические указания. Москва, Воен. Вестник, 1927. — 128 lhk.
- Бауер, Л. Авиационная медицина. Перев. Ю. А. Васильева, Москва, Авиоиздательство, 1927. — 227 lhk.
- Техника авиации. Обр. перев. с франц. Д. П. Татиева. Москва, Авиоиздательство, 1927. — 148 lhk. joonist.
- Путьна, В. К Висле и обратно. Москва, Воен. Вестник, 1927. — 244 lhk. + 23 skeemi.
- „Война и Революция“. Январь, № 1 — 1927 г. Москва. Воен. Вестник. 163 lhk.

Kroonika.

— Sõjanõukogu uuteks liikmeteks määrati Vabariigi Valitsuse poolt 2. diviisi ülema k. t. kolonel E. Kubbo ja kaitseliidu ülem kolonel J. Roska.

— Vab. Valitsuse otsusega ülendati lipnikkudeks 61 aspiranti ja arvati reservi.

— Kaitsväelaste uued palganormid pandi maksma 1. aprillist. Ühtlasi algas ka üle koosseisu jäänute vabastamine.

— Väeosade uus majapidamise kord pannakse kahes väeosas maksma katsena 1. maist s. a.

— Itaalia mereväe esitaja Eestis mereväe-kapten Oskar di Giamberardino viibis mõned päevad Tallinnas, tehes visiite sõjaministrile ja välisministrile.

— Eesti-Läti lõplik piirijoon hakkas maksma 1. aprillil s. a. Piirikomisjoni eeltööd selleks kestsid 7½ aastat.

— Vab. Valitsus otsustas anda Vabadussõjast osavõtnutele järgmisi soodustusi: 1) 1927 a. esimeses kutses vastu võetud täieliku keskkooli ja kõrgema haridusega Vabadussõjast osa võtnud noortemeestele

määrata teenistusse ilmumise tähtjaks 1. det. 1927 a., 2) lubada sõjaministril arvata reservväkke neid Vabadussõja ajal Eesti kaitseväes teeninuid, kes sõjaministri poolt määratud katsekomisjonis sooritanud katse noorte õppekursuse ulatuses.

— Sõjalise kasvatus teostamiseks koolides on eeltööd käsil. Sõja- ja haridusministeeriumi esindajate nõupidamisel lepiti kokku õppekavade ühtlustamise ja suvekursuste korraldamise asjus reservohvitseridele, kes hakkavad koolides andma sõjaväelist õppust.

— Vab. Valitsus kinnitas määruse riigivapi tarvitamise kohta riigiasutuste väljaannetel. Suurt riigivappi värvidega või värvideta võib tarvitada ainult riigiasutuste poolt väljaantavatel tähtsamatel dokumentidel ja diplomidel.

— Vab. Valitsus võttis vastu sõjakooli kasvandikkude vastuvõtmise ja vabastamise seadluse. Muuseas nõutakse sisseastujatelt nüüd 5-kuulist eelteenistust kaitseväes.

— Riigikogu pühadevaheaeg kestab 8.—25. aprillini.

— Haridusministeerium tegi omavalitsustele ettepaneku asuda koolide, kooliklasside ja õppeharude kokkutõmbamisele. Kavatsetakse sulguda 13 õppeharu 65 keskkooli klassiga.

— Ametnikkude reserv tuleb ümberkorraldamisele. Reservi arvatakse need ametnikud ja kaitsevälased (ametnikud ja üleajateenijad), kelle ametkoht koosseisude koondamisel kaotatakse.

— Kitsarööpalisele raudteele (Tallinn-Pärnu ja Türi-Tamsalu) tehakse kapitaalremont. Uusi rööpaid pannakse üldse 138 kilomeetrit. Töö läheb maksma 110 miljonit marka.

— 1926 a. kestel on hoiusummad pankades kasvanud 900 miljoni marga võrra.

— Välismaail elavate eestlastega tahetakse luua kindlamad ühendused ja selleks vastav organisatsioon luua.

Sõjaväelised teated.

Hiinlased Jaapani sõjakoolis.

Õppesemestri algul astus Jaapani sõjakooli 3-e aastasele kursusele Tokios suurem arv hiinlasi — 79 meest.

Kuna suurem osa neist kuuluvad vägedesse, mis kauemat aega on olnud enamlaste mõjuvõimuses, siis on sõjakooli vastuvõtmise üheks tingimuseks, et nad õppimise ajal Jaapanis peavad loobuma igasugusest kommunistilisest kihutustööst.

Prantsusmaa.

Prantsuse sõjavägi 1927 a.

Sõjaväe koosseis on sõjaministeeriumi eelarve järele 1927 a. kindlaks määratud 31.028 ohvitseri, 647.434 sõdurit ja 157.000 hobust. Sellest arvust on 96.449 meest Põhja-Aafrika ja 47.418 meest teiste asumaade pärismaalasi ning 11.898 meest irregulaarvägesid. Peale selle on veel asumaades 49.000 meest garnisoniteenistuses, kelle ülespidamise kulud kannab asumaade ministeerium.

Noored isekeskis.

— „Mis nüüd teie... aga vaat meie ohvitserid kannavad ometigi kraet ja lipsu...“ —

Sõber hädas.

— „Ütle mulle, sõber, kuidas saaksin ma mõne päeva puhkust — see tähendab missuguse ettekäande all?“

— „Võid ju öelda, et su vanaema suri.“

— „Ei lähe! Vanaema pean hoidma illestõusmise pühadeks...“ (Suomen sotilas).

Sealpool traataeda:

„Tõsi, Vanjka: üks lõõtsapill ja tüki suhkrut „uafi“ kõrvale kuluks küll veel ära...“

Vastutav toimetaja A. Traksmann.

Väljaandja Sõdur, Tallinn, Uus tän. 10.

Käesoleva numbriga on kõigile tellijatele kaasandena kaasas

„Kahurväe tegevus lahingus.“

Saksa kahurväe eeskiri. Vihk 28“. Kolonel-leitn. G. Leets'i tõlge.

Sõjaväe vormi rätsep

Joh. Vahter.

Valmistab

vormi- ja erariideid

ajakohaste hindadega,
— töö korralik —

Järvel, Järve tän. nr. 16, krt. 4.
(Sõjakooli juures).

„Standard Electric“

AJAKOHASED TUNTUD HEADUSES
RAADIO VASTUVÖTTE KOMPLEKTID,
KÖVENDAJAD, VALJULTRÄÄKIJAD
JNE. IGAS SUURUSES

TEHN. BÜROO „STANDARD ELECTRIC“ Ins. A. REINKE
RAADIO JA ELEKTRI TARBEASJADE
SPETSIAALÄRI

TALLINN, VALLI TÄN. 4 — TEL. 27-90

Kaitseväe distsiplinaar karistuste seadlus

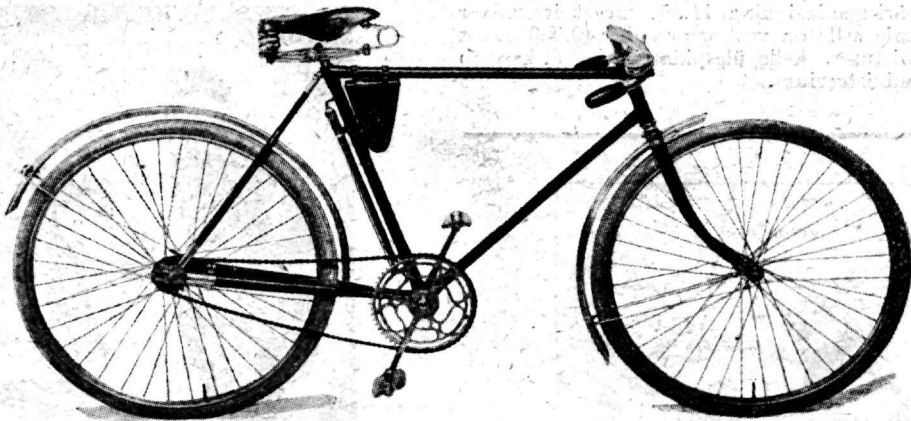
Kindralstaabi VI osakonna väljaanne.

Saada „Sõduri“ talitusest,
Lus tän. 10.

Vene tän. nr. 5.

S. M. Ü.

Kõnetraat 9-12.

Käesolevaga teatame, et kevadiseks hooajaks oleme müügile võtnud hästi tuntud ja Eesti teedele eraldi konstrueeritud Prantsuse jalgrattad

„FRANCE“

soodsa sisseostu tõttu, hinnad mõõdukad ja järeelmaksu võimalus kuni 6 kuuni.

Kõige austusega

Sõjaväe Majandusühisus,

Vene tän. nr. 5